Muhammed bin Hasan bin Akil
Musa eš-Šerif

Srčani ibadeti

i njihov uticaj na život vjernika

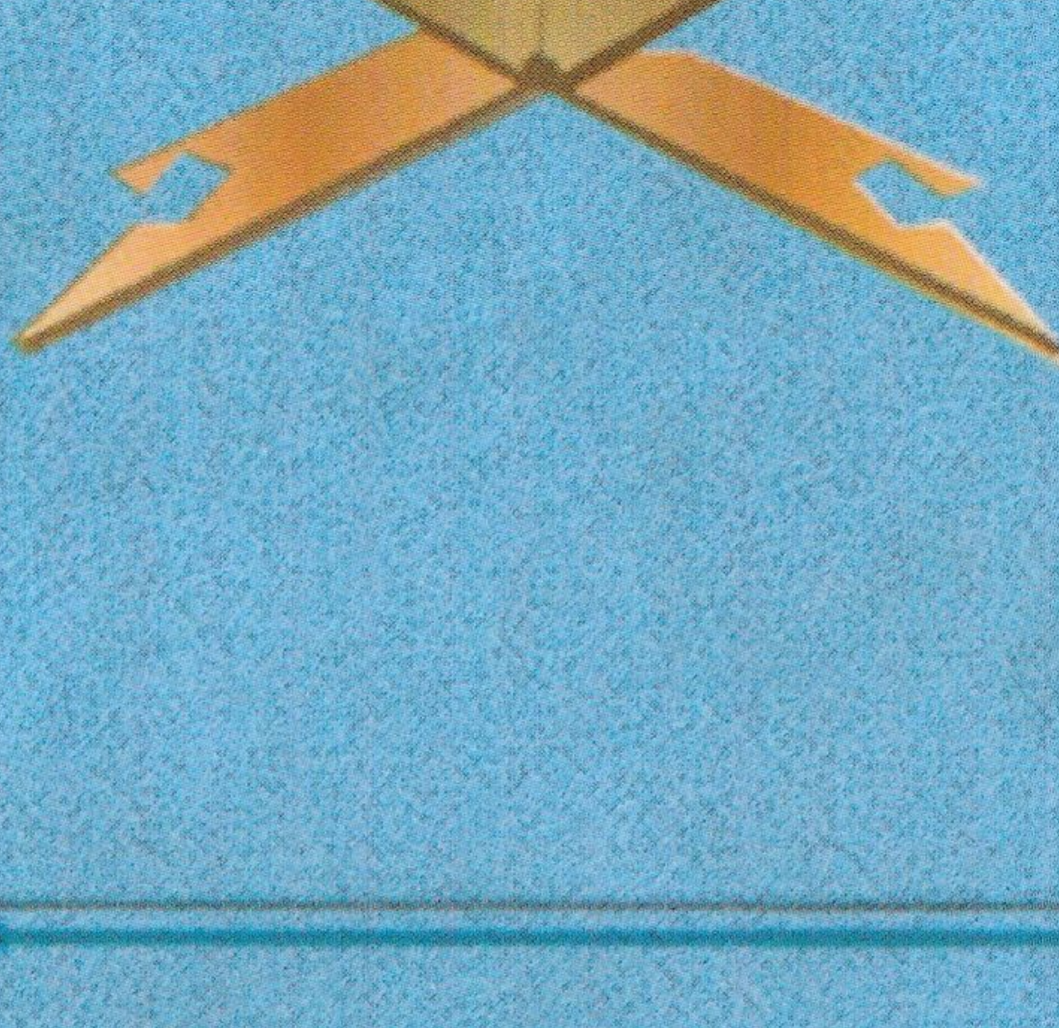

Dr. Muhammed b. Hasan b. Akil Musa Eš-Šerif

El-Ibadatul-kalbijje ve eseruha fi hajatil-mu'minin

د . محمد بن حسن بن عقيل موسى الشريف

العبادات القلبية وأثرها في حياة المؤمنين

Preveo:
Muharem Hrvačić

CIP- Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bose i Hercegovine, Sarajevo
28-534.3
eš-Šerif, Muhammed bin Hasan bin Akil Musa
Srčani ibadeti i njihov uticaj na život vjernika/ Muhammed bin Hasan bin Akil Musa eš-Šerif; [preveo Muharem Hrvačić].-Sanski Most: Medžlis Islamske zajednice, 2004. - 229 str. ; 21 cm
Prijevod djela: El-Ibadatul-kalbijje ve eseruha fi hajatil- mu'minin. – Tekst na bos. i arap. jeziku.
- Bibliografske i druge bilješke uz tekst
ISBN: 9958-9864-1-X
COBISS BH-ID 13478662

Rješenjem Federalnog Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta br. 03-15-1992/04 od 29.07.2004. godine, a na osnovu člana 18. stav 2. tačka 10 Zakona o porezu na promet, ovaj proizvod oslobođen je poreza na promet.

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

Dr. Muhammed b. Hasan b. Akil Musa eš-Šerif

Srčani ibadeti

i

njihov uticaj na život vjernika

Sanski Most, 2004.

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

UVOD

Hvala Allahu koji je podučio peru, obasuo nas raznoraznim blagodatima, sačuvao nas muka i nesreća, izbavio nas iz neznanja i nevjerstva i učinio nas ummetom najboljeg stvorenja, Muhammeda, neka je na njega spas i mir. Time smo uzdignuti iznad ostalih naroda, i zbog te časne veze smo u prednosti nad svim ostalim ljudima i džinima. Stoga, dužnost nam je da ustrajemo u veličanju i slavi Allaha, da budemo iskreni i odani u Njegovim redovima, da budemo od onih onih koji su sačuvani svake obmane ili očaja, kako bi se radovali prilikom izlaganja djela na Sudnjem danu i osjećali spokojno, te da bi uživali u hladu Allahovog prijestolja i bili prozvani riječima: *«Vi ste Allahovi robovi i Njegova spašena skupina. Od onih ste koji neće strahovati, niti tugovati. Uđite u Džennet i sladite se gledajući u Njegovo sjajno i časno lice. Budite spokojni i ne strahujte više ni od čega. Uživajte družeći se s vjerovjesnicima, šehidima i svim dobrim ljudima, uživajte u usluzi hurija i mladića koji će vas služiti. Meleki će vam ulaziti na svaka vrata govoreći: Spas neka je sa vama, lijep li je vaš završetak i prebivalište.»*

Kako su lijepi prizori, divne slike i velike blagodati, da nas Allah učini od onih koji će sve to doživjeti, amin.

Prve generacije muslimana su, Allah bio zadovoljan njima, bile upućene u stvari koje pospješuju rad srca, tako da su ukrotile svoja srca da obožavaju samo Jednog. Liječili su ih od svake bolesti i mahane, pa su im srca bila

čista, kao i njihova djela, čista poput njihovih namjera – nijjeta. Stoga im Allah dao da uspiju kod meleka i kod ljudi, a spasio ih od vesvesa i zla šejtana napasnika, uzdigao ih kao naknadu za trud njihovih srca, učinio ih vjernicima i izabrao ih svojim znanjem između ostalih svjetova.

Naređeno nam je da radimo po njihovim časnim uputama, njihovim ibadetima i njihovim korisnim djelima. Zbog toga želim da pojasnim njihov odnos prema njihovim srcima kao i da naglasim veliku važnost usmjerenosti srca ka Gospodaru. Također sam usporedio srčane ibadete i ibadete ostalih ljudskih organa, želeći time popraviti stanje naših srca, kako bi se ublažila grubost koja vlada njima, te da pojasnim mrlje grijeha koji su zaokupili naša srca. Pored svega, na Allahu je hoće li ih očistiti i okrenuti k Sebi, te nam na taj način svima učiniti veliku čast i blagodat. Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova.

1. Poglavlje

Pojašnjavanje riječi «srce» i ibadeta vezanih za njega

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

Pojašnjavanje riječi «srce» i ibadeta vezanih za njega

Mjesto srčanih ibadeta kod selefa

Jezičko značenje riječi «selef» je proći, proteći.

Terminološki ova riječ označava svaki dobar posao. Isto tako, ova riječ obuhvata i sve one koji su živjeli prije nas: očevi, djedovi i ostala rodbina koja nas je pretekla u godinama i u dobru. Zbog toga, prvi tabi'ini su nazvani «es-selefu es-salihu», tj. dobri prethodnici.(1)

Neki učenjaci ograničavaju značenje riječi «selef» na prve tri generacije, a kao dokaz za to navode riječi Allahovog Poslanika ﷺ:

خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. . .

«Od mog ummeta, najbolja generacija je moja, zatim oni koji ih slijede, a zatim oni koji ih slijede...»(2)

Svako ko bude proučavao život selefa i slijedio njihov put je jedan od njih.

Ljudi su bili zaokupljeni izučavanjem stavova selefa o nekim akaidskim pitanjima i fikhskim rješenjima, uglavnom ne obraćajući pažnju na njihova dobra djela, na jačinu njihovog imana, na čvrstinu njihovog ubjeđenja, na stanja njihovih srca. Tim ljudima su srca okorjela, oči

---

(1) Vidi *Tadžul-arus*, Riječ: «selefe».

(2) Hadis je zabilježio imam Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Odlike Poslanikovih ashaba, a svaki musliman koji se družio s Poslanikom ili ga samo vidio smatra se ashabom, 5/2.

zaslijepile, osim onima kojima se Allah ﷻ smilovao. Na savjete su se uglavnom oglušili, zabrane nisu ostavljali, a dobra djela nisu činili.

Ko bude iščitavao siru (biografiju) Poslanika ﷺ u Medini, nakon što je narod prihvatio islam i vjera se učvrstila, uočit će da se akaidskim pitanjima pridavala mala pažnja u odnosu na savjetovanje, poučne priče, adabe (bonton), zikr i ahlak (moral).

Allahov Poslanik ﷺ je primarni značaj davao akidi u početku svoje misije kada je pozivao nevjernike u islam. Nakon masovnog prihvatanja islama i osnivanja islamske države, on se posvetio odgoju vjernika džihadom, savjetima i lijepim postupcima, ukazujući im na akidetska pitanja prema potrebi. Navest ćemo nekoliko primjera:

1- Slučaj sa drvetom kojeg su ashabi vidjeli na Hunejnu.

عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِي ﷺ أَنَّهُمْ خَرَجُوا عَنْ مَكَّةَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ، قَالَ: وَكَانَ لِلْكُفَّارِ سِدْرَةٌ يَعْكُفُونَ عِنْدَهَا وَيُعَلِّقُونَ بِهَا أَسْلِحَتَهُمْ، يُقَالُ لَهَا ,,ذَاتُ أَنْوَاطٍ". قَالَ: فَمَرَرْنَا بِسِدْرَةٍ خَضْرَاءَ عَظِيمَةٍ، قَالَ: فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ، اجْعَلْ لَنَا ذَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ ذَاتُ أَنْوَاطٍ – وَفِي رِوَايَةٍ: كَمَا لِلْكُفَّارِ ذَاتُ أَنْوَاطٍ – فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: قُلْتُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى: ﴿اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ إِنَّهَا السُّنَنُ، لَتَرْكَبُنَّ سُنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ سُنَّةً

سُنَّةً – وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اللهُ أَكْبَرُ، هَذَا كَمَا قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى...

Prenosi se od Ebu Vakida El-Lejsija ﷺ da su ashabi izašli s Poslanikom ﷺ van Mekke do Hunejna. Kaže Ebu Vakid: «Nevjernici su imali drvo pod kojim su boravili, a svoje oružje bi vješali na njega. Zvali su ga Zatu Envat.(1) On priča: '...zatim smo prošli pored jednog ogromnog olistalog drveta, pa smo rekli: 'O Allahov Poslaniče, načini i ti nama Zatu Envat...', a u nekim predajama stoji: '... kao što i nevjernici imaju Zatu Envat.' Zatim im se Poslanik ﷺ obratio riječima: *'Tako mi Onog u čijoj je ruci moja duša, rekli ste isto što i Musaov narod:*

﴿اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾

'Napravi i ti nama boga kao što i oni imaju bogove! To su običaji, i vi ćete zasigurno slijediti one koji su bili prije vas, običaj po običaj.'»(2) Dok u nekim predajama stoji: «... a zatim je Vjerovjesnik rekao: *Allah je najveći, to je potpuno identično onom što su sinovi Israila rekli Musau ﷺ...»*(3)

---

(1) Naziv za dotično drvo na koje su vješali svoje oružje radi berićeta. Pogledaj djelo *El-fethu-r-rabbani* 1/199.

(2) *El-A'raf*, 138.

(3) Hadis prenosi Ahmed. Vidi prethodno djelo. Šejh El-Benna je za lanac prenosilaca ovog hadisa rekao da je dobar.

2- Primjer čovjeka koji je rekao: «Kako hoće Allah i ti», pa ga je Allahov Poslanik ﷺ opomenuo rekavši mu:

أَجَعَلْتَنِي وَاللهَ عِدْلاً، بَلْ مَا شَاءَ اللهُ وَحْدَهُ.

«Zar me stavljaš na isti stepen sa Allahom?! Treba da kažeš: 'Samo kako Allah želi!'»

3- Riječi Allahovog Poslanika ﷺ ashabima:

إِنَّكُمْ كُنْتُم تَقُولُونَ كَلِمَةً كَانَ يَمْنَعُنِي الْحَيَاءُ مِنْكُمْ أَنْ أَنْهَاكُمْ عَنْهَا، قَالَ: لا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللهُ وَمَا شَاءَ مُحَمَّدٌ!

«Izgovarali ste riječi, moj stid me sprečavao da vam ih zabranim», pa im reče: *«Nemojte govoriti: 'Kako Allah hoće i kako Muhammed hoće.'»*

Isto tako im je rekao:

فَقُولُوا مَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ مُحَمَّدٌ.

«Recite: 'Kako Allah hoće, a onda Muhammed.'»[1]

4- Hadis u kojem Allahov Poslanik ﷺ podučava beduina koji mu je rekao:

يَا رَسُولَ اللهِ، جَهِدَتِ الأَنْفُسُ، وَضَاعَتِ الْعِيَالُ وَنَهِكَتِ الأَمْوَالُ، وَهَلَكَتِ الأَنْعَامُ، فَاسْتَسْقِ اللهَ لَنَا، فَإِنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللهِ وَنَسْتَشْفِعُ بِاللهِ عَلَيْكَ. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: وَيْحَكَ! أَتَدْرِي مَا تَقُولُ؟ وَسَبَّحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ

(1) Sve navedene predaje bilježi Ahmed ﷺ, a i drugi autori. Lanac prenosilaca ovih predaja je dobar. Vidi spomenuto djelo.

حَتَّى عُرِفَ ذَلِكَ فِي وُجُوهِ أَصْحَابِهِ، ثُمَّ قَالَ: وَيْحَكَ! إِنَّهُ لا يُسْتَشْفَعُ بِاللهِ عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، شَأْنُ اللهِ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ، وَيْحَكَ! أَتَدْرِي مَا اللهُ...

«O Allahov Poslaniče, tijela su smorena, porodice pogubljene, imeci rasuti, stoka uginula, pa zatraži od Allaha da nam spusti kišu. Zaista se obraćamo Allahu preko tvoga šefaata, a obraćamo se tebi preko Allahovog šefaata!» Tada mu Allahov Poslanik ﷺ reče: *«Šta ti je?! Znaš li ti šta govoriš? Slava Allahu!»* Reče i nastavi to ponavljati tako da su ashabi shvatili opasnost riječi beduina, jer se časno lice Allahova Poslanika ﷺ promijenilo. Zatim mu ponovo reče: *«Šta je s tobom?! Ne može niko od Allaha tražiti da se zauzima za nekoga od Njegovih stvorenja. Allah je daleko veći od toga, šta ti je. Znaš li ti ko je Allah?!»*[1]

Pouka iz navedenog bi trebala da bude vodilja današnjim muslimanima, jer je činjenica da većina njih ispravno vjeruje. Stoga ih treba upozoriti na akidetske greške kada se pojave, a zatim ih savjetovati i odgajati u vojnom, vjerskom i moralnom pogledu. Ako se osvrnemo na današnju situaciju vidjet ćemo da se pred ljude iznose apstraktna pitanja koja ne razumije većina ljudi i shvatit ćemo zbog čega nema jasne slike ispravnog odgoja, niti pristupa razumijevanju Kur'ana, sunneta i prakse selefa. Kada čovjek razmotri svoje stanje iznenadit će se kada uvidi da je on, ustvari, odbacio stroge dužnosti i a čini

(1) Hadis bilježi Ebu Davud u svom *Sunenu*, poglavlje: Sunnet, tema: Sekta «el-džehmijje», 13/11-35. Hadis je hasen - dobar. O ovom hadisu je vođeno dosta rasprava. 13/11-35.

zabrane propadajući sve više u griješenje čime potcjenjuje velike grijehe i vremenom postaje ravnodušan dok ih čini. Razlog tome je što apstraktnim pitanjima treba da se bave samo učenjaci i oni koji traže nauku, a ostale ljude ne treba opterećavati takvim pitanjima. Sira Allahovog Poslanika ﷺ koju imamo pred sobom, njegov način odgajanja ashaba nakon Hidžre u Medinu je najbolji način odgoja sve do Sudnjeg dana, a Allah najbolje zna. Međutim, ako se osoba nađe među nevjernicima ili pristalicama nekih zalutalih sekti, najbolji način djelovanja je upravo onaj kojeg je Poslanik ﷺ praktikovao u Mekki u početku poslanstva, jer je tada većina njegovog djelovanja bila usmjerena tevhidu – Allahovoj jednoći.

Terminološki, riječju «ibadet» označavamo sve ono što Allah voli i čime je zadovoljan, od riječi i djela, bilo da se radi javno ili tajno.(1)

Kada budem govorio o duhovnim ibadetima, pod tim podrazumijevam tajna i prekrivena djela koja utiču na javna djela i riječi.

(1) Ovo je definicija Ibn Tejmije koja je inače općeprihvaćena, pogledaj *Tejsirul-azizil-hamid*, 46.

Prva studija

Šta se podrazumijeva pod riječju «kalb» - srce

Cilj ove studije je određivanje organa koji utiče na tijelo i duhovnu trezvenost, da li je to srce koje se nalazi u prsima ili mozak?!

Riječ «kalb» - srce u arapskom jeziku ima dva značenja.

Prvo značenje ukazuje na čistoću i plemenitost nečega, a drugo na prebacivanje nečeg s jednog mjesta na drugo.

Srce čovjeka ili nečeg drugog je nazvano tim nazivom zato što je ono najčasniji, najvrijedniji i najplemenitiji dio bilo čega.(1) Prvo značenje je ono koje je vezano za našu studiju.

Isto tako, riječ «kalb» - srce je nazvano tako zbog tekalluba - kolebanja i neodlučnosti kao što na to ukazuju riječi pjesnika:

«I srce nije nazvano tako, osim zbog kolebanja.»(2)

Mnogi ajeti iz Allahove Knjige – neka je hvaljen i slavljen On – i hadisi Njegova Poslanika ﷺ govore o srcu pa se postavlja pitanje: Da li je to organ smješten u našim prsima, ili je razum u našem mozgu?

Mnogo je različitih mišljenja po ovom pitanju. Allah najbolje zna, ali ja smatram da kalb – srce nije ni prvo ni

(1) Vidi *Mu'džem mekajisil-luga*, Riječ «kalb».
(2) Vidi djelo *Lisanul-areb*, Riječ «srce».

drugo, nego je to „božanski poklon jako povezan sa fizičkim srcem,[1] kao što je povezan i sa mozgom i njegovim nervnim i osjetnim reakcijama na način koji je poznat samo Uzvišenom Allahu. Zastupam mišljenje, koje objedinjuje ono što se može razumjeti iz kur'ansko-hadiskih, tekstova da je to srce u prsima i mišljenja nekih učenjaka tefsira i anatoma, da je to razum u našem mozgu.

Prvo ćemo navesti uzvišene ajete i hadise iz kojih se zaključuje da je «srce» organ smješten između rebara, a zatim mišljenja onih koji smatraju da je srce razum u našem mozgu.

Prvo: Ajeti i hadisi koji dokazuju da se riječ «kalb» odnosi na taj fizički organ smješten u prsima. Navodićemo ih shodno njihovoj jačini, prvi ćemo navesti hadis koji direktno govori o ovoj temi:

عَنْ أنس بن مالك أَنَّ رَسُولَ الله ﷺ أَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً فَقَالَ: هذا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ، ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لَأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ... قَالَ أَنَسٌ: وَقَدْ كُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذلكَ الْمَخِيطِ فِي صَدْرِهِ.

(1) *Et-ta'rifat*, «kalb» nije nužno da se taj «poklon» ne vidi i da bude fizički dio, nego on možda postoji, ali ga čovjek još nije otkrio, a Allah najbolje zna.

1- Enes ibn Malik ﷺ prenosi da je Božijem Poslaniku ﷺ došao Džibril عليه السلام dok se kao mali igrao s djecom. Uzeo ga je, spustio na tlo, rasjekao mu grudi sve do srca, izvadio srce vani i iz njega izvadio jedan ugrušak krvi, te rekao: «Preko ovoga je šejtan mogao da ti naudi.» Zatim mu je isprao srce u zlatnoj posudi u kojoj je bila zemzem-voda, zatim ga zašio i ponovo vratio na njegovo mjesto. O tome dalje Enes ﷺ kaže: «Vidio sam trag šivanja na njegovim prsima.»[1]

Ovaj navod Enesa ﷺ bi bio jasan dokaz da je «srce» organ u našem tijelu, tj. prsima. Mnogi mufessiri su naveli ovaj događaj kod tumačenja 1. ajeta sure El-Inširah:

﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ﴾

Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili...[2]

Džibrilov عليه السلام postupak sa srcem Poslanika ﷺ jasno dokazuje da se u ovom organu nalazi «ugrušak» koji utiče na ljudska djelovanja, a taj «ugrušak» može da bude fizički, ali tako malehan i sitan da se golim okom ne može vidjeti, a može biti i duhovni, a Allah najbolje zna.

Medicina još nije otkrila taj ugrušak niti njegovu funkciju, ali to ne znači da on i ne postoji.

2- Rekao je Uzvišeni Allah:

﴿فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾

«... ali oči nisu slijepe, već srca u grudima.»[3]

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Iman, tema: Noćna putovanja Božijeg Poslanika ﷺ 2/362-363.
(2) El-Inširah, 1.
(3) *El-Hadždž*, 46.

Allahove riječi iz ovog ajeta: *«... srca u grudima»* isključuju svaku mogućnost dvosmislenog značenja, što znači da se ne mogu tumačiti, niti shvatiti drugačije nego doslovce.

3- Rekao je Božiji Poslanik ﷺ:

أَلا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلُحَتْ صَلُحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسُدَتْ فَسُدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلا وَهِيَ الْقَلْبُ.

«Doista se u tijelu nalazi komad mesa, pa ako je on zdrav, zdravo je cijelo tijelo, a ako je bolestan, bolesno je čitavo tijelo, a to je srce.»(1)

Riječi Allahovog Poslanika ﷺ: *«... komad mesa...»* jasno ukazuju na to da se misli na srce od krvi i mesa i samim tim odbija svako drugo značenje, a on ne govori po hiru svome, to je samo Objava koja mu se obznanjuje.

Ibn Hadžer,(2) Allah mu se smilovao, kaže: «Ovaj hadis dokazuje da je razum u srcu.»(3)

4- Uzvišeni Allah kaže:

﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا﴾

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Vjerovanje, tema: Ko se bude čuvao zbog svoje vjere, 1/20.

(2) Ibn Hadžer je šejhul islam, Ahmed ibn Ali ibn Muhammed, najveći imam svoga vremena iz oblasti hadisa. Rođen je u Egiptu 773. god. po Hidžri. Izučavao je mnoge znanstvene discipline i vršio je neke funkcije. Umro je 852. god. po Hidžri u Egiptu. Pogledaj njegovu opširniju biografiju u djelu *Ed-dav'ul-lami'u*, 2/36-40.

(3) *Fethul-bari*, 1/211.

«Zašto oni po svijetu ne putuju pa da srca njihova shvate ono što treba da shvate...»(1)

Allah ﷻ u ajetu nije rekao: «... razum kojim shvataju», naprimjer, iako to kontekst ajeta podržava.

5- Hadis Vjerovjesnika ﷺ o bogobojaznosti kada je rukom pokazao na svoja prsa. Prenosi Ebu Hurejre رضي الله عنه da je Božiji Poslanik ﷺ rekao:

لا تَحَاسَدُوا . . التَّقْوَى هَا هُنَا – وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِه ثَلاثَ مَرَّات . . .

«Ne zavidite jedni drugima..., 'bogobojaznost je ovdje', pa je pokazao rukom na svoja prsa tri puta.»(2)

Iz svih ovih navedenih dokaza se razumije da se pod pojmom «srce» misli na srce kao organ od mesa i da postoji skrivena veza između njega, čovjekovih djela i stremljenja.

Drugo: Ono što me navelo na ovakvo mišljenje jeste činjenica da medicina ni do dan-danas sa sigurnošću nije uspjela otkriti gdje je smješteno dirigentsko mjesto ljudskih duhovnih djela, stremljenja, emocija i osjećaja.

Jedino se može ustvrditi da mozak utiče na čovjekove fizičke radnje.

Prema tome, moguće da je srce nešto što još uvijek nije do kraja rasvijetljeno. Na tu mogućnost nam ukazuju ajeti i hadisi koje sam već naveo.

Treće: Zajednički uticaj razuma i srca.

(1) *El-Hadždž*, 46.

(2) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Dobročinstvo, međuljudske veze i lijepo ponašanje, tema: Zabranjeno je činiti muslimanu nasilje, iznevjeriti ga, ponižavati ga, proliti njegovu krv, narušiti mu čast ili imetak, 16/93-94.

Ono što podupire ovu tezu jeste činjenica da ako ljudske vidljive aktivnosti i postupci imaju veze sa srcem i razumom istovremeno, onda je moguće da i njegove želje i osjećanja izviru iz srca i razuma skupa. Zaista, čovjek ne može živjeti jedan normalan život bez zdravog srca i ispravnog razuma, pa zašto između srca i razuma ne bi postojala čvrsta i jaka veza koja utiče na naše duhovno stanje, na naše ibadete, duševne bolesti, osjećaje i unutrašnje emocije. Ova veza nije otkrivena niti dokazana do danas, kao što nije poznata ni prava istina o spavanju, snoviđenjima i njihovim uzrocima, a Allah ﷻ najbolje zna.

Četvrto: Ovo mišljenje usklađuje suprotne stavove jednih koji kažu da je razum u srcu i da nema veze s mozgom i drugih da je razum u mozgu i da nema veze sa srcem.

Imam Nevevi,(1) Allah mu se smilovao, je sažeo ova mišljenja prilikom tumačenja hadisa: *«Zaista se u tijelu nalazi komad mesa...»* On kaže: «Ovaj hadis je uzet kao dokaz da je razum u srcu, a ne u glavi i oko toga postoji veliko razilaženje. Stav Šafija i nekih teologa je da je razum u srcu, a imam Ebu Hanife smatra da je razum u mozgu, odnosno u glavi. Prvo mišljenje se pripisuje i filozofima, a drugo liječnicima.»

Nakon toga imam Nevevi navodi neke dokaze učenjaka koji smatraju da je razum u srcu, a mi smo ih

(1) Nevevi je poznati veliki učenjak Jahja ibn Šeref ibn Merri, sljedbenik šafijskog mezheba. Bio je veliki alim fikha. Umro je u Siriji u selu Neva 676. god. po hidžri. Pogledaj njegovu opširniju biografiju u djelu *Fevatul-vefejat*, 4/264-268.

već spomenuli, pa kaže: «Učenjaci koji smatraju da je razum u mozgu navode kao dokaz činjenicu da kada dođe do fizičkog oštećenja mozga, istovremeno dolazi i do mentalnog poremećaja. To je njihovo mišljenje za koje nemaju argumente, jer je Allah učinio zakonom da usljed oštećenja mozga dolazi i do gubljenja razuma, što nužno ne znači da je razum u mozgu...»(1)

Šejhul islam Ibn Tejmije,(2) Allah mu se smilovao, je rekao: «Smatra se da je razum u mozgu, što tvrde mnogi liječnici kao što se prenosi od imam Ahmeda. Dio njegovih sljedbenika kaže: 'Srž razuma je u srcu, pa kada sazrije završi u mozgu. Međutim, razmišljanje je stvar mozga, a želje stvar srca. Pod razumom se ponekad misli na znanje, a ponekad na djelo. Osnova znanja i slobodnog djelovanja je u željama, a baza želja je srce. Onaj ko nešto želi, to može željeti samo ako ima predstavu o tome. Prema tome, srce mora imati predstavu da bi nešto željelo i izabralo.'»(3)

Riječi šejhul-islama Ibn Tejmije su relavantne po ovom pitanju.

Ibn Kesir,(4) u tumačenju Allahovih riječi:

(1) Pogledaj *Šerhu sahihi Muslim*, 11/209.

(2) Ibn Tejmije je: Ahmed ibn Abdusselam ibn Abdulhalim. Umro je u Damasku, zatočen zbog fitne – smutnje god. 728. god. po Hidžri. Vidi *Ed-durerul-kamine*, 1/154-170.

(3) Medžmu'ul-fetava, 9/303. To sam prenio iz knjige El-kalbu ve veza'ifuhu fil-kitabi ves-sunne, 420.

(4) Njegovo puno ime je: Ismail ibn Omer ibn Kesir El-Basri, Imaduddin. Rođen je 700. god. po Hidžri. Odrastao je u Damasku i tu je i umro 774. god. po Hidžri, nakon što je oslijepio pred kraj života. Napisao je brojna vrijedna djela, a

﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾

«... i daje vam sluh i vid i razum...»[1] kaže: «Riječ 'el-efideh' znači razum čiji je centar u srcu, što je ispravnije mišljenje, iako neki kažu da je to mozak.»[2]

Znači, može se izvesti jedan kompromisan stav iz onoga što se razumije iz ajeta i hadisa, mišljenja nekih učenjaka i antropologa da srce ima nepobitnu vezu s osjećajima i emocijama, ali na način poznat samo Allahu ﷻ. Tu i razum ima određenu ulogu, ali na neobjašnjiv način čak i za savremene učenjake. Niti koje povezuju srce i razum su sve do danas ostale nepoznate.

Sve do sada spomenuto sam naveo zato što smatram da razum ima neizostavnu ulogu u našem duhovnom stanju i raspoloženju, pa stoga treba prihvatiti stav o zajedničkom uticaju srca i razuma, a Allah najbolje zna.[3]

---

bavio se i hadisom. Pogledaj njegovu opširniju biografiju u djelu *Ed-Dureru El-Kamine*, 1/399-400.

(1) *En-Nahl*, 78.

(2) Tefsirul-Kur'anil-Azim, 4/508.

(3) Postoje brojni primjeri, ali nisu provjereni, koji ukazuju na promjenu u ljudskom ponašanju prilikom presađivanja srca iz jednoga tijela u drugo. Kažu da se primijetila ta promjena kod osobe kojoj su presadili srce svinje. Ako se ustanovi da je ovo tačno, to može biti dokaz koji podupire gore navedeno.
Postoje stvari koje treba stručno pojasniti, kao npr. ubrzani rad srca usljed straha, ili velikog uzbuđenja. Da li je to samo uticaj mozga i nervnog sistema na srce, ili je to zajedničko djelovanje mozga i srca. To treba precizno razjasniti. Ne znam da li medicina danas posjeduje neke dokaze po tom pitanju, ili ne, Allah najbolje zna.

Druga studija

Odlike srca i njegova važnost

Ljudsko srce posjeduje mnoge odlike, brojne vrline i važnije je od ostalih organa. Od tih odlika možemo izdvojiti slijedeće:

1- Veza između Allaha i roba je srce

Mnogi ajeti i hadisi govore o značaju srca, njegovoj važnosti, velikom uticaju i o tome kako Allah upravlja ljudskim srcima onako kako želi, jer Allah ﷻ se upliće između čovjeka i njegova srca. On ﷻ kaže:

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾

«I znajte da se Allah upliće između čovjeka i njegova srca.»[1]

Allah učvršćuje srca vjernika ulijevajući im snagu i strpljenje. Kaže Uzvišeni:

﴿وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

«Osnažili smo bili njihova srca kada su se digli i rekli: 'Gospodar naš, Gospodar je nebesa i Zemlje.'»[2]

Na drugom mjestu kaže:

---

(1) *El-Enfal*, 24.

(2) *El-Kehf*, 24.

﴿وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغاً إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

«I srce Musaove majke ostade prazno, umalo ga ne prokaza, da Mi srce njeno nismo učvrstili i vjernicom je učinili.»(1)

Uzvišeni Allah ulijeva strah i nemir u srce neprijatelja:

﴿وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ﴾

«I On je u srca njihova strah ulio...»(2)

Ovakvi i slični primjeri ukazuju na veliki značaj srca, kao i na njegovu važnost.

2- Za srce se vežu obaveze

Islam, vjerovanje, dobročinstvo i ostale slične radnje su stvar «unutrašnjeg» ibadeta čije je mjesto u srcu. Allahov Poslanik ﷺ nam je rekao: «Uistinu Allah ne gleda u vaša tijela, niti u vaše likove, već u vaša srca.», zatim je pokazao rukom na svoja plemenita prsa.(3)

---

(1) *El-Kasas*, 10.
(2) *El-Hašr*, 2.
(3) Prenosi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Dobročinstvo, rodbinske veze i lijep odnos, tema: Zabrana činjenja zuluma-nasilja, varanja i mržnje, 16/94.

3- Upućeno srce stiče veliku nagradu

Allah ﷻ upućenom srcu daruje svjetlo i intuiciju, te s takvim srcem vjernika čuva svakog zla i upućuje ga na svako dobro. Tu spada:

- Ilham – nadahnuće.(1) Allah ﷻ Kaže:

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾

«I Mi nadahnusmo Musaovu majku: 'Doji ga, a kad se uplašiš za njegov život, baci ga u rijeku, i ne strahuj i ne tuguj, Mi ćemo ti ga, doista, vratiti i poslanikom ga učiniti.'»(2)

Tu spada i «tahdis» – tj. da se meleki obraćaju čovjeku. Allahov Poslanik ﷺ kaže:

لَقَدْ كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ رِجَالٌ يُكَلَّمُونَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونُوا أَنْبِيَاءَ، فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ فَعُمَرُ.

«Prije vas je bilo ljudi od Izraelćana sa kojima su razgovarali meleki, a nisu bili poslanici. Ako u mom ummetu ima iko takav, onda je to Omer.»(3)

Tu spada i «firaset» - intuicija, istiniti snovi itd.

---

(1) Ilham znači da Allah ﷻ ulije u srce nešto što će čovjeka poticati na činjenje dobra i ostavljanje lošeg. To je neka vrsta objave kojom Allah ﷻ odlikuje koga hoće od Svojih robova. *El-Iisan*, l-h-m.
(2) *El-Kasas*, 7.
(3) Bilježi ga Imam Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Odlike ashaba, tema: Vrline Omera ibn El-Hattaba, 5/15.

4- Srčani porivi čovjeku mogu donijeti uspjeh, ali i propast

U čovjekovom srcu se ponekad javi plemeniti poriv koji mu donese uspjeh, a ponekad se javi ružan poriv zbog čega strada. Naprimjer, grubost je negativan srčani poriv koji može uništiti osobu ako se nađe u njenom srcu, kao što je slučaj sa ženom o kojoj nas je obavijestio Allahov Poslanik ﷺ kada je rekao:

إِنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ دَخَلَتِ النَّارَ فِي هِرَّةٍ لَهَا رَبَطَتْهَا فَلَمْ تُطْعِمْهَا وَلَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ.

«Jedna žena od sinova Israilovih je zaslužila Džehennem zbog svoje mačke koju je zavezala i nije je htjela hraniti, niti ju je htjela pustiti da se sama nahrani.»(1)

S druge strane, možemo navesti primjer žene plemenitog srca koja je spašena. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

إِنَّ امْرَأَةً بُغِيًا رَأَتْ كَلْباً فِي يَوْمٍ حَارٍّ يَطِيفُ بِبِئْرٍ قَدْ أَدْلَعَ لِسَانَهُ مِنَ الْعَطَشِ، فَنَزَعَتْ لَهُ بِمُوقِهَا فَغُفِرَ لَهَا.

«Neka žena, bludnica je jednog vrućeg dana vidjela psa isplažena jezika od žeđi kako kruži oko bunara.

(1) Prenosi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Pomračenje Sunca, tema: Ono što je Poslaniku ﷺ predočeno od Dženneta i Džehennema, 6/510.

Zagrabila je vode u svoju obuću i napojila psa, te joj je zbog toga oprošteno.»(1)

5- Zdravo srce je faktor uspjeha za pojedinca i za zajednicu

Ispravno srce je prvi uslov za izgradnju zdrave zajednice, jer je uspjeh pojedinca zasnovan na valjanosti njegova srca. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلُحَتْ صَلُحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسُدَتْ فَسُدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلا وَهِيَ الْقَلْبُ.

«Zaista se u čovjekovom tijelu nalazi komad mesa, pa ako je on zdrav, zdravo je čitavo tijelo, a ako je bolestan, bolesno je cijelo tijelo, a to je srce.»(2)

Postoje dvije vrste ispravnosti srca: fizička i duhovna.

Što se tiče fizičkog zdravlja i ispravnosti srca, ako je čovjekovo srce zdravo tada će i njegovo cijelo tijelo biti zdravo, jer to znači da je udaljen od opojnih sredstava, droge i razvrata. Kada je tijelo ispravno to će biti dobra osnova za izgradnju uspješnog islamskog ummeta i civilizacije, što je veliki materijalni uspjeh.

Kada je riječ o duhovnoj ispravnosti srca, iz njegove ispravnosti proističe iskrena pokornost u izvršavanju Allahovih propisa, kao što su: namaz, post, trud na

(1) Prenosi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Selam, tema: Vrijednost napajanja i hranjenja pitomih životinja, 14/402.
(2) Kao što smo to već ranije pomenuli, ovaj hadis bilježi Buharija.

Allahovom putu, širenje da've, a kada se narod i zajednica posvete zdravlju i čišćenju srca, tada će i njihova tijela biti zdrava. Radnje srca su ibadet po kome se izdvaja i odlikuje islamski ummet, pa ako se popravi i poboljša u tom ibadetu, dostići će vrhunac svjetske kulture i civilizacije.

Iz svega do sada navedenog se zaključuje da se srce svojom posebnošću izdvaja i posjeduje mnoge plemenite vrline i odlike, te je stoga potrebna posebna pažnja i briga za ispravnost srca, njegovo stalno čišćenje i nadzor kako ne bi skrenulo ili zalutalo.

Treća studija

Pravila srčanog robovanja[1]

Radnje srca se dijele na: vadžib - obavezne, mustehab - pohvalne, haram - zabranjene, mekruh - pokuđene i mubah – na bazi slobodnog izbora, što znači da se ovih pet obligatnih propisa odnosi i na srce.

Oni ibadeti koji su vadžib - obavezni za srce su: ihlas-iskreno vjerovanje, tevekkul-oslanjanje na Allaha, havf-strahopoštovanje, redža'-nada u Allahovu milost i tevba-pokajanje.[2]

Svaki od ovih nabrojanih ibadeta ima dva stepena:

asl - suština ili osnova, što je obavezujuće i

kemal - potpunost, što je mustehab-pohvalno i što je stepen mukarrebina – onih koji su Allahu veoma bliski.

Mustehab je da se u obaveznim srčanim ibadetima, kao što su zadovoljstvo, skrušenost, čežnja za Allahom i okretanje k Njemu, postigne što veći stepen kemala – potpunosti.

Haram - zabranjene stvari koje mogu, a ne bi smjele zadesiti srce su:

1- Kufr - nevjerstvo, kao npr. bezboštvo, širk - pripisivanje Allahu sudruga, sumnja i sl.

---

(1) Ovaj dio je uz određene intervencije preuzet iz djela *Tehzib medaridžis-salikin*, 48-87.

(2) Slijedi opširnije pojašnjenje o ovim ibadetima, inšallah.

2- Kebair - veliki grijesi, kao npr. pretvaranje, narcizam - samodopadanje, oholost, ponos, gubljenje nade u Allahovu milost, radovanje nesreći koja zadesi muslimane, zavidnost i sl.

3- Sagair - mali grijesi, a to su svi grijesi koji nisu na stepenu velikih grijeha.

Mekruh - pokuđene stvari, a u one koje mogu zadesiti srce spadaju radnje koje čovjeka udaljavaju od Allaha i pojačavaju ljubav prema dunjaluku više nego je potrebno. Isto tako, u pokuđene stvari spadaju i ružne misli kojih se čovjek može kloniti. Vjernik treba nastojati da se kloni ovakvih misli i radnji, iako za njih nema kazne.

Nakon što smo uvidjeli veliki značaj ljudskog srca, kao što sam već pojasnio, navodim sljedeće poglavlje, koje će nam, inšallah, predočiti i pokazati stepen važnosti srčanih ibadeta.

Četvrta studija

Komparacija između srčanih i tjelesnih ibadeta

Tjelesni ibadeti imaju veliku važnost i značaj. Oni su ruknovi – glavni dijelovi islama, dokazi imana i jasan znak koji ukazuje i predstavlja ljepotu čovjekovog islama, ali sve to ne sprečava da srčani ibadeti budu uzvišeniji, daleko uticajniji i u praktikovanju vrijedniji, jer je srce to koje se raduje približavanju Allahu ﷻ ono mu je pokorno i ono je to koje sije ibadetski nur po cijelom tijelu.

Srce je također to koje je nepokorno Allahu ﷻ i preko kojeg dolaze posljedice razvrata i raznovrsnog griješenja. Ono je također kuća znanja, bogobojaznosti, ljubavi, mržnje, ružnih misli i namjera. Srce je to koje spoznaje Allaha ﷻ, žudi ka Njemu, a svi ostali organi našeg tijela ga slijede i služe.

Naši dobri prethodnici – selefi su postigli veliki uspjeh ljepotom i veličinom svojih srčanih ibadeta i vrlina, pa su se po tome izdvojili od ostalih u čemu im nema ravnih. (Biće više govora o tome, inšallah.)

U sljedećem izlaganju jasno će se pokazati veća vrijednost srčanih ibadeta nad tjelesnim;

Prvo: Nedostatak i krnjavost srčanih ibadeta istovremeno poništava i obezvrijeđuje tjelesne ibadete.

Ovo je veoma bitna i opasna činjenica. Nedostatak iskrenosti, na primjer, dovodi do nevjerovanja ili licemjerstva, što poništava tjelesne ibadete u potpunosti, dok neispravnost i nedostatak tjelesnih ibadeta ne izvode čovjeka iz vjere, po mišljenju većine učenjaka.

Kao primjere, kada dolazi do neispravnosti tjelesnih ibadeta zbog krnjavosti srčanih, možemo navesti:

a) Nedostatak ihlasa - čistog vjerovanja

Ovo je najopasniji primjer, zato što to čovjeka može odvesti u širk i najdublje licemjerstvo, da nas Uzvišeni Allah toga sačuva. Navešćemo dodatna pojašnjenja o ovim, veoma važnim, srčanim ibadetima u sljedećem poglavlju, inšallah.

b) Oholost

Ona je dokaz da u srcu nema skrušenosti, a skrušenost je uzvišeni vid srčanog ibadeta. Oholost, također, sprečava ulazak u Džennet, ma koliko čovjek imao dobrih djela, osim ako mu se Allah ﷻ ne smiluje, ili ako se ne pokaje. O tome nas je Poslanik ﷺ obavijestio kada je rekao:

لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ كِبْرٍ.

«Neće ući u Džennet onaj u čijem srcu bude i trun oholosti.»(1)

c) Zavidnost

Zavidnost je dokaz da čovjek ne želi dobro ostalim muslimanima, a želiti dobro drugima je, također, važan vid srčanog ibadeta.

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Vjerovanje, tema: Zabrana oholosti: 2/268.

Zavidnost, kao i oholost, uništava dobra djela. Rekao je Allahov Poslanik ﷺ:

إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ، أَوْ قَالَ: الْعُشْبَ.

«Čuvajte se zavisti, jer zavist uništava dobra djela kao što vatra uništava drva», ili je rekao: *«... travu.»*(1)

Drugo: Srčani ibadeti su temelj i osnova za spas od vatre i garancija za Džennet.

Tu spada tevhid – vjerovanje u Allahovu jednoću, a to je čisto srčani ibadet. Rekao je Allahov Poslanik ﷺ:

مَنْ شَهِدَ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، أَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِن الْعَمَلِ.

«Ko posvjedoči da nema drugog boga, osim Allaha ﷻ, da je Muhammed ﷺ Njegov rob i Poslanik i da je Isa ﷺ Njegov rob i Poslanik, Allahova riječ koju je podario Merjemi i udahnuo u njega od Svoga Ruha, da su Džennet i Džehennem istina, uvest će ga Allah u Džennet i nagraditi shodno njegovim djelima.(2)

(1) Hadis navodi Ebu Davud u svome *Sunenu*, poglavlje: Edeb, tema: Zavidnost. Prenosi ga istim lancem i Ibn Madže u poglavlju: Zuhd, tema: Zavist, a hadis je po kriteriju obojice dobar.

(2) Hadis prenosi Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Vjerovjesnici, tema: Allahove riječi: *«Kada meleki rekoše: 'O Merjema...'* do dijela ajeta: *'... budi i ono bude ...'*,4/201.

Ebu Seid El-Hudri ﷺ kaže: «Rekao je Resulullah ﷺ:

إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ مِنَ الأُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ تِلْكَ مَنَازِلُ الأَنْبِيَاءِ، لا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ؟ قَالَ: بَلَى، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِاللهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ.

'Zbog razlike u vrijednosti, stanovnici Dženneta će u one koji su na višem stepenu gledati kao što sa istočnog ili zapadnog horizonta gledate u svijetlu zvijezdu.' 'O Božiji Poslaniče, da li su to boravišta vjerovjesnika koja su za druge nedostižna?' upitaše. A on je odgovorio: *'Ne! Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, to su boravišta za one koji su u Allaha i Njegove poslanike vjerovali.'*»(1)

Tu spada: ne činiti i ne željeti zlo muslimanima na bilo koji način. Malo je onih koji se pridržavaju ove vrste ibadeta.

عَنْ أَنَسِ بن مالكٍ قال: كُنَّا جُلوساً عند رسولِ اللهِ ﷺ فقال: يَطْلُعُ الآنَ عليْكم رجلٌ مِن أهلِ الجنّة، فطلع رجلٌ مِن الأنصارِ تَنْطِفُ لحْيَتُهُ مِن وُضُوئِه. . . فلمّا كان الغدُ قال النبيُّ ﷺ مثلَ ذلك فطلع ذلك الرجلُ مثلَ المرّةِ الأُولى. فلمّا كان

(1) Bilježi ga Imam Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Opis džennetskih ljepota i osobine njegovih stanovnika, tema: Spuštanje zadovoljstva na džennetlije, 17/301.

اليومُ الثّالثُ قال النبيُّ ﷺ مثلَ مقالتِه أيضاً، فطلع ذلك الرجلُ على مثلِ حاله الأولى. فلمّا قام النبيُّ ﷺ تَبِعَهُ عبدُ اللهِ بنُ عمرَ فقال: إنّي لاحيت أَبِي فأَقْسمتُ ألاّ أَدخُلَ عليه ثلاثاً، فإنْ رأيتَ أنْ تُؤوِيَنِي إليك حتّى تمضيَ فعلتَ. قال: نعم.

قال أَنَسٌ: فكان عبدُ اللهِ يُحَدّثُ أنّه باتَ معه تلك الثلاثَ الليالي فلم يَرَهُ يقوم مِن الليلِ شيْئاً غيرَ أنّه إذا تعارّ – تقلّب في فراشه – ذكرَ اللهَ ﷻ وكبّر حتّى صلاةِ الفجرِ، قال عبدُ اللهِ: غيرَ أنّي لم أسْمَعْهُ يقول إلاّ الخيرَ. فلمّا مَضَت الثلاثُ الليالي وكِدْتُ أنْ أَحْتَقِرَ عمَلَهُ قُلْتُ: يا عبدَ اللهِ لم يَكُنْ بَيْني وبين أَبِي غَضَبٌ ولا هُجْرَةٌ، ولكنّي سمِعْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يقولُ لنا ثلاثَ مرّاتٍ: يَطْلُعُ عليكم الآن رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الجنّةِ فطَلَعْتَ أنتَ الثلاثَ المرّاتِ فأَرَدْتُ أنْ آوِيَ إليك فأَنظُرَ ما عمَلُكَ فأَقْتَدِيَ بِكَ، فلم أَرَكَ عملْتَ كَبِيرَ عملٍ، فما الذي بَلَغَ بِكَ ما قال رسولُ اللهِ ﷺ؟ قال: ما هو إلاّ ما رَأَيتَ. قال: فلمّا وَلَّيْتُ دعاني فقال: ما هو إلاّ ما رأيتَ، غيْرَ أَنّي لا أَجِدُ في نفسي لأَحَدٍ مِن المسلمين غِشاً ولا أَحْسُدُ أَحَداً على خيْرٍ أَعْطاهُ اللهُ إيّاه. فقال عبدُ اللهِ: هذه التي بَلَغَتْ بِكَ، وهي التي لا نُطيقُ.

Enes ibn Malik prenosi: «Jedne prilike smo sjedili kod Poslanika ﷺ koji reče: '*Sada će pred vas izaći čovjek koji je zaslužio Džennet.*' Nakon toga se pojavi jedan

ensarija kojemu su se niz bradu slijevale kapljice od abdesta. Sutradan je to Allahov Poslanik ﷺ isto rekao, nakon čega se pojavio isti čovjek. Treći dan je Allahov Poslanik ﷺ ponovio iste riječi, a pred nas je izašao isti čovjek na isti način kao i prvi put. Kada je Poslanik ﷺ ustao sa sijela, Abdullah ibn Omer je krenuo za tim čovjekom i rekao mu: 'Prepirao sam se sa svojim ocem, pa sam se zakleo da mu neću ući tri dana. Mogu li kod tebe provesti tri noći?' 'Možeš', odgovorio je.

Dalje Enes priča: 'Pričao nam je nakon toga Abdullah da je prenoćio s njim te tri noći, ali da ga nije vidio kako naveče ustaje i provodi dio noći u ibadetu. Jedino što, kada se prene iz sna i probudi, čini zikr i veliča Allaha ﷻ sve do sabaha.' Još je dodao Abdullah: 'Nisam ga čuo da priča, osim hajr - dobro.' Nakon te tri noći provedene kod njega, počeo sam s omaložavanjem gledati na njegove postupke, pa sam mu rekao: 'O Allahov robe, ja se sa svojim ocem nisam prepirao, niti sam ga izbjegavao. Razlog mog boravka kod tebe je to što sam čuo Allahovog Poslanika ﷺ kada je rekao tri puta: 'Sada će vam se pojaviti čovjek koji je zaslužio Džennet', pa si se ti pojavio sva tri puta, što me navelo da proboravim s tobom i vidim koja su to djela, pa da te slijedim. No, ja ne vidim nikakva posebna djela. Šta je to što te dovelo na stepen o kom nas je Allahov Poslanik ﷺ obavijestio?!' 'Nije ništa, do ono što si i sam vidio', reče. Abdullah ibn Omer nastavlja: 'Kada sam se okrenuo da pođem, pozvao me i rekao: 'Ne radim ništa više osim što si vidio, ali pored toga, ja nikoga od muslimana ne varam, niti ikome zavidim na dobru koje mu je Allah podario.'

Zatim Abdullah رضي الله عنه reče: 'To je ono što te dovelo na taj stepen, i to je ono što mi ostali ne možemo.'»[1]

Treće: Visoki stepeni u Džennetu se postižu putem srčanih ibadeta.

Mnogi ajeti i hadisi govore o velikoj nagradi za srčane ibadete, kao i o visokom stepenu u Džennetu onih koji ih praktikuju i približavaju se svom Tvorcu putem tih ibadeta. Dok to nije slučaj kada su u pitanju tjelesni ibadeti, bez obzira što su i oni bitni i važni. Od tih srčanih ibadeta su: ljubav prema Allahu ﷻ čežnja za Njim, oslanjanje na Njega, obraćanje Njemu, traženje pomoći od Njega. Sve nabrojano su radnje koje vode do najvećih stepeni u Džennetu.

Tu također spada i ljubav u ime Allaha, što je čisto srčani ibadet.

Ibn Abbas رضي الله عنهما veli: «Allahov Poslanik ﷺ je rekao:

إِنَّ لله جُلَسَاء يومَ القيامة على يَمِينِ العَرْشِ – وكِلْتا يَدَيِ اللهِ يَمِينٌ – على مَنابِرَ مِنْ نُورٍ، وُجُوهُهُم مِنْ نُورٍ، ليسُوا بِأَنبياءَ ولا شُهَداءً ولا صدّيقينَ. قيل: يا رسولَ اللهِ مَنْ هُمْ؟ قال: هُم المُتَحَابُّون بِجَلالِ اللهِ تبارك وتعالى.

'Na Sudnjem danu će sjediti jedna grupa s desne strane Arša - a obje Njegove ruke su desne – na uzdignutim mjestima koja će sijati. Njihova lica će svijetliti. Nisu vjerovjesnici, šehidi, a ni iskreni.' Ashabi upitaše: 'O Allahov Poslaniče, a ko su oni?' *'To su oni koji*

(1) El-Husejmi kaže: «Prenosi ga Ahmed i Bezzar. Lanac prenosilaca kod Ahmeda je vjerodostojan.» Pogledaj djelo *El-medžme'uz-zeva'id*, 8/81-82.

se vole u ime Allaha, Slavljenog i Uzvišenog', odgovori on.»[1]

Ovdje također možemo izdvojiti i ahlak – lijep moral, jer sadrži mnoge srčane ibadete, kao što su: skromnost, širokogrudnost, lijepo mišljenje o drugima, milost, blagost prema drugima i slične stvari.

Ebu Derda prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

ما شيءٌ أثقلُ في ميزانِ المؤمنِ يومَ القيامةِ منْ خُلُقٍ حَسَنٍ.

«Na vagi vjernika na Sudnjem danu neće ništa biti teže od lijepog morala.»[2]

Na drugom mjestu je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِساً يَوْمَ القيامَةِ أَحَاسِنُكُمْ خُلُقاً.

«Najdraži meni i najbliži do mene na Sudnjem danu će biti oni s najljepšim moralom.»[3]

Prijašnji poslanici su se odlikovali po tjelesnim ibadetima, te na taj način stekli velike deredže kod Allaha. Tako se, naprimjer, Ibrahim عليه السلام odlikovao po velikom tevekkulu – oslanjanju na Allaha, Ejub عليه السلام se isticao po velikom saburu – strpljivošću, Adem عليه السلام se pokajao od

(1) El-Hejsemi kaže: «Prenosi ga Taberani, a lanac prenosilaca je povjerljiv.» Pogledaj djelo *Medžme'uz-zevai'd*, 10/280. Ovaj hadis je poznat i prenosi se u sličnim verzijama u mnogim djelima.

(2) Prenosi ga Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Zuhd, tema: Predaje o lijepom moralu. Hadis je ocjenjem kao hasen – sahih.

(3) Prenosi ga Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Zuhd, tema: Hadisi koji govore o visokom moralu. Hadis je ocjenjen kao hasen - garib. Još je dodao: «Hadis je dobar, inšallah.» Pogledaj djelo *Tuhfetu-l-ahvezi*, 6/160.

velikog prestupa, Isa عليه السلام se odlikovao zuhdom – umjerenošću na dunjaluku, a to je isključivo srčani ibadet. Naš Poslanik ﷺ je sabrao sve to i još mnogo drugih srčanih ibadeta na najljepši i najpotpuniji mogući način. Zbog ovakvih stvari su zaslužili visoke deredže kod Allaha i zavidna mjesta, neka je Allahov blagoslov i mir na njih sviju.

Četvrto: Srčani ibadeti su teži od tjelesnih. Pošto je ova tvrdnja tačna, onda su srčani ibadeti zaista uzvišeniji i značajniji od tjelesnih, kao što su i loše osobine i djela srca, poput širka i licemjerstva, puno gore i teže od nevaljalosti i krnjavosti tjelesnih obreda.

Da bismo predstavili teškoću u izvršavanju nekih srčanih ibadeta, navest ću priču o jednom tabi'inu. Zvao se Junus ibn Ubejd.[1] Jednog dana mu je stiglo pismo od nekog brata koji je tražio pojašnjenja o određenim pitanjima, pa mu je Junus odgovorio: «Stiglo mi je pismo u kojem me pitaš za mišljenje, pa da ti i odgovorim. Predložio sam svojoj duši da voli i želi drugima što i sama sebi i da mrzi drugima sve što mrzi i sama sebi. Uvidio sam da je ona daleko od svega toga. Drugi put sam joj ponudio da ljudima ne govori ništa sem dobra, pa sam spoznao da joj je dan posta po vrućem danu lakši i prihvatljiviji od pridržavanja toga. Takvo je stanje sa mnom, brate, pa neka je mir i selam na tebe.»[2]

Peto: Srčane vrline su ljepše od tjelesnih obreda i one su ukras tjelesnim ibadetima.

(1) Basrija, priznati imam i uvaženi učenjak. Spada u mlađe tabi'ine i njihove predvodnike. Pogledaj djelo *Nuzhetu-l-fudala*, 1/539.

(2) Pogledaj prethodno djelo.

Kao što smo već ranije rekli, tjelesni ibadeti su od velike važnosti, ali to ipak nije zapreka da duhovne vrline srca budu ljepše, slađe, uticajnije i vrednije.

Neki od selefa su rekli: «Jadni su ljudi ovog svijeta koji su ga napustili, a da nisu okusili ono najljepše na njemu.» Upitali su ih: «A šta je to najljepše na ovom svijetu?» «Ljubav prema Allahu ﷻ i druženje sa Njim, žudnja za Njegovim susretom, približavanje k Njemu i klonjenje od svega što je On zabranio», odgovorili su.[1]

Srčani ibadeti uljepšavaju i ukrašavaju tjelesne ibadete, pa je uočljiva velika razlika između namaza čovjeka čije je srce skrušeno i prisutno i namaza onoga čije srce nije takvo, ili između posta s iskrenošću, zadovoljstvom i približavanjem Allahu i posta bez svega navedenog.

Šesto: Srčani ibadeti su značajniji od tjelesnih u pogledu nagrade i uticaja.

Naši dobri prethodnici, Allah im se smilovao, su pridavali puno veću važnost i značaj srčanim ibadetima i vrlinama, nego tjelesnim. Ovo su neke njihove izreke o razmišljanju o Allahovom stvaranju i stvorenjima, o kući vječnosti, a takvo razmišljanje predstavlja vrijedan srčani ibadeta.

- Ebu Derda,[2] Allah bio zadovoljan sa njim, je rekao: «Sat razmišljanja o Allahovom stvaranju je bolji od ibadeta cijelu noć.»[1]

(1) Pogledaj djelo *Tehzibu medaridžis-salikin*, 245.

(2) On je veliki i poznati sahabija Uvejmir ibn Zejd ibn Kajs El-Ensari. Umro je u Damasku 32. po Hidžri. Pogledaj djelo *Nuzhetu-l-fudala*, 1/157-161.

- Upitali su njegovu majku[2]: «Koji ibadet je najviše prakticirao?» Ona je odgovorila: «Razmišljanje i izvlačenje pouke iz toga.»[3]

- Seidu ibn Musejjibu[4] su opisali ibadet jedne skupine ljudi kako klanjaju neprekidno od podne do ikindije, na što je rekao: «Tako mi Allaha, to i nije neki poseban ibadet. Pravi ibadet je da razmišljaš o Allahovom stvaranju i da se kloniš zabrana.»[5]

- Od Jusufa ibn Esbata se prenosi da je rekao: «Rekao mi je Sufjan nakon jacije: 'Dodaj mi posudu da se abdestim.' Dodao sam mu je, uzeo ju je desnom rukom, a lijevom rukom je podbočio svoj obraz i zamislio se. Zaspao sam, te sam se probudio na sabah, a ona posuda je i dalje stajala u Sufjanovoj ruci. 'Evo, zora je već svanula', rekao sam mu. Odgovorio je: 'Svo vrijeme otkako si mi dodao posudu pa do sada sam proveo u razmišljanju.'»[6]

Srčani ibadeti su temelj sticanja dobročinsva – ihsana koji je najuzvišeniji stepen u vjeri, ono za čim žude učeni i zbog čega se trude pobožni. To je zato što je dobročinstvo zasnovano na murakabi - konstantnom samonadzoru i preispitivanju, a to je isključivo srčani ibadet. Allahov Poslanik ﷺ je definisao dobročinstvo rekavši:

(1) Pogledaj prethodno djelo.

(2) Ime joj je Hudžejma El-Evsabijje El-Humejrijje Ed-Dimeškijje. Ona je Ummu Derda, mlađa. Pogledaj prethodno djelo.

(3) Prethodno djelo, 1/160.

(4) Medinski učenjak i najistaknutiji tabi'in svoga vremena. Umro je 94. po Hidžri. Pogledaj prethodno djelo, 1/370-377.

(5) Prethodno djelo, 1/376.

(6) Prethodno djelo, 1/584.

الإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ.

«Dobročinstvo je da obožavaš Allaha kao da Ga vidiš, pa ako ti Njega ne vidiš, On tebe zaista vidi.»[1]

Sedmo: Srčani ibadeti pokreću i potiču organe na rad.

Sve što je veće i jače ubjeđenje i ljubav prema Allahu ﷻ u srcu, to će biti veći podsticaj i pokretač tjelesnim ibadetima.

Utbe El-Gulam[2] je rekao: «Ko spozna Allaha, zavoljet će Ga, a kada Ga zavoli, pokoravat će Mu se.»[3]

Ovo je opće poznata činjenica i nema potrebe navoditi dokaze da bi se to utvrdilo, jer čovjek zna i osjeća u duši da ako mu je srce pokorno i on sam će se truditi u izvršavanju tjelesnih ibadeta kao što su namaz i post. Međutim, ako mu srce bude nepokorno i njegovi ibadeti će oslabiti, a tijelo će postati lijeno i tromo.

Osmo: Srčani ibadeti obogaćuju tjelesne ibadete.

Za to možemo uzeti za primjer nijet, jer ima veliko učešće u umnožavanju tjelesnih ibadeta, čak štaviše, ispravnost tjelesnih ibadeta gotovo ovisi o nijetu. Kaže

(1) Ovo je dio hadisa kojeg bilježi imam Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Vjerovanje, tema: Džibrilovo pitanje o imanu, dobročinstvu i času nastupanja Sudnjega dana.
(2) Ime mu je Utbe ibn Eban El-Basri, poznat po skromnosti i bogobojaznosti. Poginuo je kao šehid, Allah mu se smilovao, u borbi protiv Rimljana. Pogledaj djelo *Nuzhetul-fudala*, 1/564.
(3) Pogledaj prethodno djelo.

Abdullah ibn Mubarek[1]: «Ima malih djela koje nijet uveliča, a ima i velikih djela koje nijet umanji.»[2]

Nijet je čisto duhovni ibadet vezan za srce, a ostali organi nemaju nikakvog uticaja na njega.

Deveto: Srčani ibadeti mogu u nekim situacijama nadomjestiti tjelesne ibadete.

Srčani ibadeti mogu zamijeniti tjelesne u situacijama koje je Zakonodavac odredio, naprimjer, džihad. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ.

«Ko umre, a ne bude išao u borbu (džihad), niti sebe podsticao na to, taj je umro s jednom od osobina licemjerstva.»[3]

Podsticanje duše na džihad i odluka da će se to uraditi, kod Allaha ima stepen džihada u slučaju da postoji nešto što sprečava odlazak u džihad. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

مَنْ سَأَلَ اللهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ.

(1) Skromni i pobožni učenjak Abdullah ibn El-Mubarek ibn Vadih El-Mirvezi. Umro je 181. po Hidžri. Pogledaj prethodno djelo, 2/654-660.
(2) Prethodno djelo, 1/657.
(3) Prenosi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Vlast, tema: Prekoravanje onog ko umre, a ne ode u borbu na Allahovom putu, 13/217.

«Ko iskreno bude tražio šehadet (pogibiju na Allahovom putu) od Uzvišenog Allaha, On će mu dati stepene šehida, makar umro u svojoj postelji.»(1) Na njegovom srcu će se odraziti to da li je iskren ili nije.

Tu spada i sprečavanje zlodjela. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

مَنْ رَأَى مِنكُمْ مُنكَراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لم يستَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فإن لم يستطِعْ فَبِقَلْبِه.

«Ko od vas vidi neko zlodjelo neka ga spriječi rukom, a ako ne bude mogao, neka to učini jezikom, a ako ni to ne mogne onda neka to prezire svojim srcem.»(2)

Deseto: Tjelesni ibadeti su ograničeni, dok srčani ibadeti nemaju određenu granicu već se mogu bezgranično uveličavati.

Razlog je to što tjelesni ibadeti, bez obzira o kojoj se vrsti radilo, imaju određenu granicu, dok ibadeti koji imaju veze sa srcem, ako ih čovjek bude izvršavao, donose nagrade čovjeku neprestano: dok je budan, dok spava, u zdravlju, u bolesti, u radosti, u tuzi i u svim situacijama.

Primjer toga je ljubav prema Allahu ﷻ zadovoljstvo Njime, Njegovo veličanje i iskrenost prema Njemu. Ako se čovjek okiti ovim svojstvima, koliko će imati dobrih djela i koliko će se njegova nagrada uveličati? Ovo nije

(1) Bilježi ga Muslim u svome Sahihu, poglavlje: Vlast, tema: Pohvalno je moliti Allaha za pogibiju na Allahovom putu, 13/49.

(2) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Vjerovanje, tema: Vadžib je naređivati dobro i odvraćati od zla, 2/217.

slučaj sa tjelesnim ibadetima koji su odvojeni od roba većinu njegovog života, ma koliko se trudio, a dovoljno je samo da ih ne čini dok spava, dok je na poslu, ili dok izvršava neke dunjalučke ili porodične potrebe i sl.

Jedanaesto: Neki srčani ibadeti ne prestaju u pojedinim situacijama u kojima tjelesni prestaju ili se smanjuju.

Vjernik je obavezan da u kaburu iskaže svoj tevhid, a to je čisto srčani ibadet, pa ga dva meleka pitaju o Gospodaru, vjerovjesniku i vjeri, a vjernik odgovara najljepše što može, dok licemjer i nevjernik to ne mogu.

Srčani ibadeti ne prestaju čak ni u Džennetu, jer vjernik u njemu voli Allaha, spoznaje Ga i veliča Ga. Ovakvi i slični srčani ibadeti su najveličanstveniji.

U Džennetu nema tjelesnih ibadeta, osim veličanja Allaha jezikom, a to je opet uzrokovano doživljajem Allahovog savršenstva u srcima Džennetlija, a to je srčani ibadet. Allahov Vjerovjesnik ﷺ kaže:

إنّ أهْلَ الجنّةِ يأكُلون فيها ويَشْرَبون ولا يَتْفِلُون ولا يَبُولون ولا يَتَغَوَّطُون، ولكِنْ طَعامُهُم ذلك جُشَاء كَرَشْحِ المِسْكِ، يلهَمُون التَّسْبِيحَ والحمدَ كما تلهمون النَّفَسَ.

«Džennetlije će u Džennetu jesti i piti, ali neće pljuvati, niti vršiti malu i veliku nuždu, niti će im se pojavljivati sline. Njihova probava će biti u obliku blagog podrigivanja, poput prskanja miska. Biće im dato da udišu

tesbih (slavljenje Allaha) i hamd (zahvala Allahu), kao što vi udišete zrak.»[1]

Ibadet ne treba poistovijetiti sa teklifom – obavezom, jer je ibadet općenitiji pojam. Ibadet je zajednički naziv za sve što Allah voli i čime je zadovoljan, od riječi i djela, bilo da su javna ili tajna. I to ne prestaje čak ni u Džennetu, kao što smo pomenuli, dok teklif prestaje sa smrću, a Allah najbolje zna.

Iz svega navedenog, jasno vidimo da su srčani ibadeti u velikoj prednosti u odnosu na tjelesne ibadete, korisniji, izgledniji i uticajniji na ljudsku dušu. Ovo iziskuje da čovjek srcu da odgovarajuće mjesto i stepen, te da nastoji da ga što prije izliječi i popravi kad god bude umorno, puno dosade ili kad zaluta, jer ono caruje, gospodari i upravlja ljudskim organizmom.

(1) Bilježi ga imam Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: O Dženetu, njegovim uživanjima i njegovim stanovnicima., tema: Tesbih Dženetlija, 17/304.

Peta studija

Sredstva oživljavanja srca

Živo srce je svjesno Allahove blagodati, dok je nemarno srce umrlo prije vremena, jer nema nikakve koristi od njegovog kucanja.

Od stvari koje pospješuju i oživljavaju naša srca su:

1- Zikr – spominjanje Allaha

Njegova korist je općepoznata. Onaj koji čini zikr srcem, njegovo srce se neće pokvariti niti zamrijeti. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ والَّذِي لا يَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ والْمَيِّت.

«Primjer onog koji spominje svoga Gospodara i onog koji to ne čini je kao primjer živog čovjeka i mrtvaca.»[1]

2- Podsjećanje na smrt

Nade, onoga koji se sjeća smrti su kratke, djela velika, a grijesi mali. Rekao je Seid ibn Džubejr,[2] Allah mu se smilovao: «Kada se ne bih sjećao smrti, pobojao bih se da mi se srce ne pokvari.»[3]

(1) Bilježi ga Buharija, poglavlje: Molitve, tema: Fadileti zikra.

(2) On je imam, šehid, hafiz, karija, tumač Kur'ana iz Kufe. Ubio ga je Hadždžadž 95. god. po Hidžri. Pogledaj djelo *Nuzhetu-l-fudala*, 1/393-396.

(3) Prethodno djelo, 1/394.

3- Posjećivanje mezara

To je ostavljeni sunnet, ostavila ga je većina dobrih ljudi, a općenito i svi muslimani. To je najefikasniji način oživljavanja srca i njihovog usmjeravanja ka Allahu. Naši dobri prethodnici su čuvali taj sunnet. Naprimjer, Safvan ibn Selim[1] je imao običaj dolaziti na Dženneti Beki'u, pa ga je vidio neki pobožnjak i pratio ga, želeći da vidi šta to on radi. Pa kaže: «Sjeo je Safvan kod nekog kabura i počeo plakati toliko da sam ga počeo žaliti misleći da plače za nekim od svoje rodbine. Drugi put je također naišao pa sam ga pratio. Sjeo je pored drugog kabura i radio isto što i na prvom.» Spomenuo sam to Muhammedu ibn El-Munkediru[2] i rekao mu: «Mislio sam da je to kabur nekog od njegove rodbine.» Muhammed mi odgovori: «Sve je to njegova familija i braća. On je čovjek koji svoje srce oživi sjećajući se umrlih svaki put kada osjeti da je postalo kruto.»[3]

4- Posjećivanje dobrih ljudi i ugledanje na njihova dobra djela

Ovo je jako korisna metoda oživljavanja srca. Ako to nismo u situaciji, onda ih možemo upoznati preko djela koja iznose njihovu biografiju, jer ćemo u tome vidjeti veliku korist.

---

(1) Povjerljivi imam, hafiz, alim u fikhu. Umro je 132. god. po Hidžri. U svojoj 72. god. života. Pogledaj prethodno djelo, 1/498-499.
(2) Povjerljivi imam i hafiz. Rodio se trideset i neke, a umro 130. god. po Hidžri. Pogledaj prethodno djelo, 1/495-497.
(3) Prethodno djelo, 1/497.

Džafer ibn Sulejman je rekao: «Kada god bih osjetio grubost svoga srca, poranio bih i otišao do Muhammed ibn Vasiža[1] i pogledao u njegovo lice. Izgledao je kao da je izgubio nekog bližnjeg.»[2]

Čovjek uvijek mora paziti svoje srce kako se ne bi zaprljalo nekim vesvesama i razvratima koje ga mogu zadesiti, kao što su, naprimjer, pretvaranje ili širk.

Rekao je Ebu Hafs En-Nejsaburi[3]: «Čuvao sam i štitio svoje srce dvadeset godina, da bi ono mene čuvalo narednih dvadeset godina.»[4]

Čovjek mora da se pazi svega što kvari srce, a te stvari ćemo pojasniti opširno u slijedećoj studiji, ako Bog da.

---

(1) To je jako veliki imam, gnostik i predvodnik. Ime mu je Ebu Bekr El-Ezdi El-Basri, jedan je od velkih učenjaka tabi'ina. Umro je 123. god. po Hidžri. Pogledaj djelo *Nuzhetu-l-fudala*, 1/526-527.
(2) Prethodno djelo, 1/526.
(3) On je veliki imam i šejh predjela Horasan. Ime mu je Amr ibn Selm En-Nejsaburi Ez-Zahid. Umro je 264 god. po Hidžri. Pogledaj prethodno djelo, 2/913-914.
(4) Pogledaj prethodno djelo, 2/913.

Šesta studija

Šta kvari srce

Kao što se obolijeva i kvari tijelo, isto tako se kvari i srce.

Mnogo je uzroka da se to dogodi čovjeku:

1- Okupiranje i vezanje srca za nešto drugo mimo Allaha

Ono što srce može udaljiti od Allaha su mnoge stvari, od kojih su: ljubav prema dunjaluku, duga nada, traženje tuđih mahana i sramota, netrpeljivost, želja za osvetom, da srce ispuniš mržnjom prema ljudima. Ko posjeduje ovakvo srce, kada će ga usmjeriti ka Allahu i kada će ostaviti ovakve osobine?!

Ovo i sve drugo slično ovom što čovjeka zadesi je zato što mu Allah nije bio na umu, nije činio zikr.

2- Grijesi

Njihova uloga u ocrnjavanju srca je poznata i očita. Oni također povećavaju zastor između roba i Svevišnjeg. Kaže Allah ﷻ:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

«Ono što su uradili, prekrilo je srca njihova.»(1)

(1) El-Mutaffifin, 14.

«Ran» - koprena u ajetu tumači hadis kojeg prenosi Ebu Hurejre ﷺ kada kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

إِنَّ الْمُؤمِنَ إِذا أَذْنَبَ كانَتْ نُكْتَةً سَوْدَاءَ في قَلْبِه، فَإِنْ تاب ونَزَعَ واسْتَغْفَرَ صقل قلبُهُ، وإِنْ زاد زادَتْ حتَّى يَعْلُوَ قَلْبَهُ ذلك الرَّيْنُ الَّذي ذكرَهُ ﷻ: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

«Kada vjernik učini neki grijeh, ostane mu crna tačku na srcu, pa ako se pokaje i zatraži oprost, njegovo srce se očisti, a ako nastavi sa griješenjem, ona se poveća dok potpuno ne prekrije njegovo srce.» Ta crna tačka koja ga potpuno prekrije i zatvori je «ran» (naslaga) o kojoj Allah ﷻ u Kur'anu govori, kada kaže: «Ono što su uradili, prekrilo je srca njihova.»(1)

Kaže Hasan El-Basri: «To je nagomilavanje grijeha na grijeh sve dok srce ne oslijepi i zamre.»(2)

3- Prekomjerno druženje s ljudima

Mjerilo pohvalnog druženja je inače to, da druženje bude u dobru, a izbjegavanje onog u kojem ima griješenja, ili prelaska granice u halalu. Onaj ko bude prinuđen na takvo društvo, neka nastoji da svoje srce pokuša sačuvati, kao što bi čuvao da dlaka ne padne u tijesto. Neka se među njima ponaša kao prisutan a odsutan, blizak, a tako dalek,

(1) Hadis bilježi Ahmed u svome *Musnedu*. Šejh El-Benna kaže: «Bilježi ga En-Nesaija, Tirmizi, Ibn Madže i Ibn Džerir, a Tirmizi je ocjenio ovaj hadis kao hasen-sahih.» Pogledaj prethodno djelo.

(2) *Tefsirul-Kur'anil-Azim*, 8/373.

uspavan a tako trijezan i pribran. Gleda u njih a ne vidi ih, sluša ih, ali ih ne čuje, niti ih razumije, zato što je on svoje srce uzdigao ka Allahu ﷻ, u društvo gdje su čiste duše.

4- Pretjerivanje u jelu i piću

Kaže El-Fudajl ibn Ijjad[1]: «Dvije loše navike ogrubljuju srce: pretjerivanje u govoru i jelu.»[2]

Imam Šafija kaže: «Nisam se najeo šesnaest godina, osim jednom, nakon čega sam stavio ruku u usta i povratio, zato što sitost otežava tijelo, ogrubljuje srce, potiskuje pronicljivost, uspavljuje i slabi tijelo u izvršavanju ibadeta.»[3]

Ebu Sulejman Ed-Darani[4] je rekao: «Sve ima i svoju hrđu, a hrđa srca je sitost.»[5]

5- Pretjerano spavanje

Mnogi ljudi izgube velik dio svoga života upravo što prekomjerno spavaju. Neko umjereno spavanje je da provedeš trećinu svoga života u spavanju, a ima ljudi koji spavaju puno više od toga! Ako čovjek prijeđe granicu, pa

(1) On je povjerljivi imam šejhul-islam Ebu Alij Et-Temimi, često je posjećivao hareme. Umro je 186 g. po Hidžri. Pogledaj djelo *Nuzhetul-fudala*, 2/660-670.
(2) Nuzhetu-l-fudala, 2/667.
(3) Prethodno djelo, 2/736.
(4) Zahid i najistaknutija ličnost svoga vremena, Abdurrahman ibn Ahmed El-Ansi Ed-Darani. Rođen oko 140-te god. po Hidžri, a umro je 215. god. po Hidžri. Pogledaj prethodno djelo, 2/752-753.
(5) Prethodno djelo, 2/753.

prespava neke farzove, njegovo će srce zamrijeti, da nas Allah sačuva toga.

2. Poglavlje

Govor o glavnim srčanim ibadetima

Govor o glavnim srčanim ibadetima

Kada sam izlagao definiciju srca, objašnjavao njegove odlike i važnost njegovih ibadeta, smatrao sam da trebam malo opširnije iznijeti te ibadete kako bi se uvidjela njihova važnost i vrijednost.

Naveo sam pet srčanih ibadeta na kojima se temelji svako djelo, a to su:

1- El-Ihlas - iskrenost
2- Et-Tevba - pokajanje,
3- Et-Tevekkul - oslanjanje na Allaha,
4- El-Havf - strah od Allaha i
5- Er-Redža - nada u Allahovu milost.

Nakon toga sam naveo neke bitnije vrline koje su vezane za srce i njegove ibadete kao primjer da pored tih pet postoje još neke vrline i lijepe odlike.

Mnogo je onih koji su pisali o temi srčanih ibadeta, jer od njih ovisi ispravnost djela. Inače, a ako ona budu ispravna, djela će biti uslišana i moral ljepši. A Allah ﷻ se obavezao da nam putem ovih ibadeta obistini naše riječi i djela, prije ili kasnije, kako bismo bili sretni na dunjaluku i ahiretu i kako bismo slijedili put uspješnih i iskrenih.

1. Ihlas - iskrenost

On je najveći ali i najopasniji srčani ibadet. Postoje mnogi ajeti, hadisi i predaje koje govore o vrijednosti ihlasa i upozorenju na omalovažavanje istog.

Značenje

«Halesa» je arapska riječ koja u jezičkom smislu znači: biti spašen, izbavljen nakon što se spotakne. Muhlis je osoba koja čisto i iskreno samo Allaha smatra božanstvom i samo Njega obožava. Takvu osobu je Allah očistio od svake prljavštine i podlosti.

Ihlas u pokoravanju je nepretvaranje, napuštanje rijaluk.(1)

Terminološko značenje ove riječi:

Islamski učenjaci imaju nekoliko divnih definicija ove riječi, od kojih su:

1- Identičnost djela u javnosti i u tajnosti.

2- Ihlas je da ne tražiš za svoje djelo svjedoka mimo Allaha, kao ni nagradu, osim od Njega.

3- Da nastojiš da djelo sakriješ od drugih ljudi.(2)

Ihlas ima svoje stepene, neki su viši a neki niži. Viši stepen je da ti budu tajna djela bolja i veća od javno učinjenih djela. Ihlas je usklađivanje javnih i tajnih djela, a najviši stepen je da ti tajna djela budu ogromna.

U ihlas također spadaju i tajno učinjena djela koja su sakrivena ljudima, pa za njih ne sazna ni melek kako bi ih

(1) Vidi djelo *Lisanul-areb*, h-l-s.
(2) Tehzibu medaridžis-salikin, 322 str.

zapisao ni šejtan kako bi ih uništio. Kaže Allahov Poslanik ﷺ: «Na Sudnjem danu donijet će se listovi zapečaćeni, te će se predočiti Allahu. Zatim će Uzvišeni reći: «Bacite ove, a ove mi dodajte.» Pa će meleki reći: «Tako nam Tvoje moći i slave, ne znamo ih osim po dobru!» Pa im Allah tada kaže: «Ova djela nisu bila u Moje ime, a ja ne primam osim onog što je činjeno u Moje ime.»

Mnogi ajeti govore o ihlasu, kao npr.:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾

«A naređeno im je da se samo Allahu klanjaju...»(1)

﴿فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ * أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾

«... zato se klanjaj samo Allahu iskreno Mu ispovijedajući vjeru! Iskreno ispovijedanje vjere dug je Allahu!»(2)

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!»(3)

﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى * الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى * وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى * إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى * وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾

(1) El-Bajjine, 5.
(2) *Ez-Zumer*, 2-3.
(3) *El-Kehf*, 110.

«A od nje će daleko biti onaj koji se bude Allaha bojao, onaj koji bude dio imetka svoga udjeljivao da bi se očistio, ne očekujući da mu se zahvalnošću uzvrati, već jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao, i on će, zbilja, zadovoljan biti!»[1]

U hadisi - kudsiji Allah ﷻ kaže:

أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ.

«Ja sam najneovisniji od partnerstva. Ko uradi neko djelo u ime Mene i nečeg drugog, ostaviću i njega i to.»[2]

عن أُبَيِّ بن كَعْبٍ ﷺ قال: قال رسولُ الله ﷺ: بَشِّرْ هذه الأُمَّةَ بالسَّناء والرِّفْعَةِ والدِّينِ والتَّمْكِينِ فِي الأَرْضِ . . . قال: فَمَنْ عَمِلَ مِنْهُمْ عَمَلَ الآخِرَةِ للدُّنْيا لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي الآخِرَةِ نَصِيبٌ.

Ubej ibn Kjab ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: *«Obraduj ovaj ummet, imat će visok položaj, ugled, pravu vjeru i učvrstit će se na Zemlji...»* Dalje kaže: *«Ko od njih bude uradio neko ahiretsko djelo zbog dunjaluka, nagradu za to djelo na ahiretu neće imati.»*[3]

---

(1) *El-Lejl*, 17-21.

(2) Bilježiu ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: O zuhdu, tema: Zabrana rijaluka – pretvaranja, hadis br. 2985.

(3) Bilježi ga imam Ahmed. Lanac prenosilaca ovog hadisa je povjerljiv, kao što to kaže El-Hejsemi u *Medžme'uz-zeva'id*, 10/223.

عن خُثَيْمَةَ بن عبدِ الرَّحْمنِ قال: كُنْتُ جالساً مع عبدِ اللهِ بنِ عَمْرو وَعبدِ اللهِ بنِ عُمَرَ ﷺ فقال عبدُ اللهِ بنِ عُمَرَ: إِنَّ الشَّيْطانَ يَجْرِي مِنْ ابنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ والرُّوحِ، فَبَكَى عبدُ اللهِ بنِ عَمْرو وقال: سَمِعْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يقول: مَنْ سَمَّعَ النّاسَ بِعِلْمِه سَمَّعَ اللهُ به سامع خَلْقِه وصَغَّرَهُ وحَقَّرَهُ.

Prenosi se od Husejme ibn Abdurrahmana ﷺ da je rekao: «Bio sam u društvu sa Abdullahom ibn Amrom i Abullahom ibn Omerom, radijallahu anhuma, pa reče Abudullah ibn Omer: 'Šejtan se kreće kroz čovjeka poput krvi i duše', nakon čega zaplaka Abdullah ibn Amr i reče: 'Čuo sam Allahova Poslanika ﷺ da je rekao: *'Ko bude želio da ljudi čuju za njegova dobra djela, Allah će ga poniziti.'*»[1]

Iz prvih generacija je mnogo onih koji su podsticali na ihlas, kao npr. Er-Rebia ibn Husejm[2] koji kaže: «Uzmite lijek za tajno učinjena djela koja ljudi ne vide, a Allahu su jasno predočena. A lijek nije ništa drugo do tevba-pokajanje, a zatim odluka da se to više neće raditi.»[3]

---

(1) Bilježi ga Ahmed i Taberani. Jedan od lanaca prenosilaca kod Tabaranija u djelu *El-Kebir* zadavoljava krtiterije sahih hadisa, kao što to kaze imam El-Hejsemi u svom djelu *El-Mudžma*. 10/225.

(2) Jedan od velikana tabi'ina, živio je za vrijeme Poslanika ﷺ, ali ga nije vidio. Umro je 65. god. po Hidžri. Poledaj djelo *Nuzhetul-Fudala*, 1/380.

(3) Prethodno djelo.

Na drugom mjestu je rekao: «Svako djelo koje nije učinjeno u ime Allaha će propasti.»[1]

Teškoća sticanja ihlasa

Ihlas-iskrenost je teško održavati kao što ga je teško i dostići. Mnogim ljudima je taj stepen ihlasa nepoznat. Zbog toga su dobri prethodnici molili i tražili od Allaha da im podari ihlas. Jedan od takvih je i uvaženi Alij ibn El-Husejin[2] ﷺ koji u svojoj molitvi kaže:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ تُحَسِّنَ فِي لوائِحِ الْعُيونِ عَلانِيَتِي

«Allahumme inni 'euzu bike en tuhassine fi levaihil 'ujuni 'alanijeti.»

«Bože, utječem Ti se da moj javni život bude u očima drugih dobar, a da moj tajni život koji ne vide drugi bude loš.»[3]

Od Allaha treba tražiti da naša djela učini iskrenim, zato što je ihlas teško postići i ne dobivaju ga osim najuspješniji i najuporniji. «Ihlas ćeš postići iskrenošću a iskrenost ihlasom, a to oboje možeš postići samo saburom.»[4]

(1) Prethodno djelo, 1/381.
(2) Ime mu je Alij ibn El-Husejin ibn Alij ibn ebu Talib ﷺ, jedan je od velikih pobožnjaka i zahida. Umro je u Medini 94. god. po Hidžri. Vidi djelo *Nuzhetul-fudela*, 1/404.
(3) Vidi prethodno djelo, 1/407.
(4) Vidi djelo *Tehzibu medaridžis-salikin*, str. 323.

Rečeno je nekom pobožnjaku: «Šta je najteže po dušu sklonu strastima?» 'Ihlas - iskrenost, jer u tom slučaju duša biva sputana.'»[1]

Rekao je Ejjub Es-Sehistani:[2] «Onima koji rade neko djelo teže je očistiti nijet nego uraditi sve to što rade.»[3]

Pojašnjavajući teškoću sticanja ihlasa i spominjući stvar oko koje se prevare mnogi pobožnjaci, imam Fudajl ibn Ijad kaže: «Kada bi ti neko rekao: 'Ti se pretvaraš', naljutio bi se i bilo bi ti teško - iskreno se nadamo da to nije istina. 'Vješto si se uljepšao za dunjaluk, skratio si svoju odjeću, uljepšao si svoj izgled i spriječio si eventualni napad i pogrdu kako bi se za tebe kazalo: 'Ovaj je pravi vjernik, kako mu je samo izgled divan', nakon čega te počnu respektovati i blagodarivati. A ti si poput lažne novčanice čiji je vanjski dio preliven srebrom, a iznutra bakar, slabo ga ko može otkriti, ali kad se skine gornji sloj, ostane samo bakar.»[4]

Vrijednost i uticaj ihlasa

Ihlas ima veliku važnost koja se reflektuje u slijedećem:

(1) Prethodno djelo.
(2) Iz Basre, povjerljiv, jedan od velikana selefa, mnogi su prenosili od njega hadise i sl. Umro je 131 g. po h. u svojoj 65 g. Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 13/ 87-88.
(3) Prethodno djelo.
(4) Vidi djelo *Nuzhetul-fudala*, 2/667.

1- Ihlas je osnova i vrhunac svakog djela

Zato što je djelo bez ihlasa samo mučenje i prazni trud za kojeg nema nagrade. Kaže Allah ﷻ:

﴿وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا﴾

«I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili i u prah i pepeo ih pretvoriti.»(1)

U tom kontekstu su i riječi Allahova Poslanika ﷺ:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ ما نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى ما هَاجَرَ إِلَيْهِ

«Djela se vrednuju samo prema namjerama, i svaki čovjek će biti nagrađen shodno svojim namjerama. Pa onaj čija hidžra bude zbog neke dunjalučke koristi, ili žene koju želi da oženi, onda će nagrada za njegovu hidžru biti to.»(2)

Imam Ebu Fudajl, tumačeći kur'anski ajet:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾

«Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati»,(3) kaže: «tj. najčišće i najispravnije», pa ga upitaše: 'A šta je to najčišće i najispravnije?' 'Djelo ako je čisto, a nije ispravno, neće biti primljeno. A ako bude ispravno, a ne bude čisto, također neće biti primljeno sve dok ne bude čisto i ispravno. Čisto djelo je ono, koje je učinjeno u ime Allaha,

(1) *El-Furkan*, 23.
(2) Bilježi ga imam Buharija u predgovoru svoga *Sahiha*, 1/2.
(3) *El-Mulk*, 2.

a ispravno je ono, koje je urađeno po sunnetu', odgovorio je, a zatim je proučio Allahove riječi:

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

'Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!»(1)

Allahov Poslanik ﷺ nas je obavijestio šta će biti s onim čije djelo ne bude u ime Allaha. O tome nam je rekao u veličanstvenom i velikom hadisu. Taj hadis je ispričao Ebu Hurejri, a Ebu Hurejre ga prenio Šufejju El-Asbehiju, pa kaže Šufejj: «Došao sam u Medinu i vidio masu ljudi koja se okupila oko jednog čovjeka, pa sam upitao: 'Ko je to', 'Ebu Hurejre', rekoše. Približio sam se i sjeo ispred njega dok se obraćao masi. Kada je završio, upitao sam ga: 'Tražim od tebe u ime Allaha da mi navedeš hadis kojeg si čuo od Allahova Poslanika ﷺ i kojeg si shvatio i zapamtio.' 'Ispričat ću ti hadis kojeg mi je ispričao Poslanik ﷺ i kojeg sam zapamtio', odgovori Ebu Hurejre, te se onesvijesti i tako ostade kraće vrijeme. Nakon toga je došao sebi i rekao mi: 'Navest ću ti hadis kojeg mi je Allahov Poslanik ﷺ ispričao ovdje u ovoj sobi. Nikog nije bilo sa nama.' Zatim se ponovo onesvijestio i to je potrajalo kratko. Kada se osvijestio, potrao je svoje lice i rekao: 'Ispričat ću ti hadis kojeg sam čuo od Allahova Poslanika ﷺ ovdje u ovoj kući, nije bilo nikog osim nas.' Nakon toga se ponovo onesvijestio duže vrijeme. Nageo se naprijed da padne na svoje lice, ali sam

(1) *El-Kehf*, 110. Vidi djelo *Tehzib medaridžis-salikin*, str. 321.

ga prislonuo uza zid. Stajao je tako duže vrijeme, a zatim je došao sebi i rekao: 'Rekao mi je Allahov Poslanik ﷺ:

إِنَّ اللهَ تَبَرَكَ وتعالى إذا كانَ يومُ القيامة نزَلَ إلى العباد ليَقْضيَ بَيْنَهُمْ وَكُلُّ أُمَّةٍ جاثيَةٌ، فأَوَّلُ ما يَدْعُو بِهِ رَجُلٌ جَمَعَ القُرْآنَ، ورَجُلٌ يُقْتَلُ في سَبيلِ اللهِ، وَرَجُلٌ كَثيرُ المالِ، فيَقُولُ للقارئِ: أَلَمْ أُعَلِّمْكَ ما أَنْزَلْتُ على رَسُولي؟ قال: بَلَى يا رَبِّ! قال: فماذا عَمِلْتَ فيما عَلِمْتَ؟ قال: كُنْتُ أَقُومُ بِهِ أَنَاءَ اللَّيلِ وآنَاءَ النَّهارِ، فيقول اللهُ له: كَذَبْتَ! وتقول الملائكةُ: كَذَبْتَ! ويقول اللهُ: بَلْ أَرَدْتَ أَنْ يُقالَ: فلانٌ قارئٌ، فقدْ قيل.

ويُؤْتَى بِصاحِبِ المالِ فيقول اللهُ: أَلَمْ أُوَسِّعْ عليك حتّى لَمْ أَدَعْكَ تَحْتاجُ إلى أَحَدٍ؟ قال: بَلَى. قال: فماذا عَمِلْتَ فيما آتَيْتُكَ؟ قال: كُنْتُ أَصِلُ الرَّحِمَ وأَتَصَدَّقُ. فيقول اللهُ: كَذَبْتَ! وتَقُولُ الملائكةُ: كَذَبْتَ! فيقولُ اللهُ: بَلْ أَرَدْتَ أَنْ يُقالَ: فُلانٌ جَوادٌ، فقدْ قيلَ ذاك.

ويُؤتَى بالَّذي قُتِلَ في سَبيلِ اللهِ، فيُقالُ له: فيمَ قُتِلْتَ؟ فيقولُ: أُمِرْتُ بالْجِهادِ في سَبيلِكَ، فقاتَلْتُ حتّى قُتِلْتُ. فيقول اللهُ: كَذَبْتَ! وتقولُ المَلائكةُ: كَذَبْتَ! ويقولُ اللهُ ﷻ لَهُ: بَلْ أَرَدْتَ أَنْ يُقالَ: فُلانٌ جَرِيءٌ فقدْ قيل ذلك. ثُمَّ

ضَرَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ على رُكْبَتَيَّ، فقال: يا أبا هُرَيْرَةَ، أُولئِكَ الثَّلاثَةُ أَوَّلُ خَلْقِ اللهِ تُسْعَرُ بِهِم النّارُ يَوْمَ القيامة.

'Kada nastupi Sudnji dan, Allah ﷻ će se pojaviti da presudi. Svi ćemo stajati pred Njim. Prvi koji će biti prozvani su čovjek koji je naučio Kur'an napamet - hafiz, čovjek koji je poginuo na Allahovom putu i bogataš. Zatim će reći hafizu: 'Zar te nisam podučio onome što sam objavio svome Poslaniku?' 'Naravno Gospodaru', odgovorit će. 'I šta si uradio s tim što si naučio?' upitat će ga. 'Danonoćno sam ga učio i radio po njemu', reći će on. Tada će mu Allah odgovoriti: 'Lažeš!' Meleki će isto potvrditi riječima: 'Lažeš!' Zatim će mu Uzvišeni reći: 'Htio si da se kaže: 'Ovaj je hafiz', i to se i reklo.'

Nakon toga će biti doveden bogataš, pa će mu Allah reći: 'Zar ti nisam dao izobilje kako bi bio neovisan?' 'Naravno', slijedit će odgovor. 'Šta si uradio s tim što sam ti podario?' Upitat će ga Allah. 'Održavao sam rodbinske veze i udjeljivao sadaku', reći će on. Tada će mu Allah saopćiti: 'Lažeš!' Isto tako će meleki dodati: 'Lažeš!' Zatim će Uzvišeni reći: 'Htio si da se kaže kako si plemenit, što je i rečeno.'

Nakon toga će dovesti, trećeg koji je bio šehid pa će ga upitati: 'U ime koga si ubijen?' Odgovoriće: 'Naređeno mi je da se borim na Tvome putu, pa sam se borio sve dok nisam poginuo.' Tada će mu Allah reći: 'Lažeš!' To će i meleki potvrditi riječima: 'Lažeš!' Onda će Allah dodati: 'Htio si da se priča kako si smion i neustrašiv, a to je i rečeno.' Zatim je Allahov Poslanik ﷺ rukama dotakao

moja koljena i rekao: 'O Ebu Hurejre, ova trojica će biti prvi kojima će se Džehennem potpaliti na Sudnjem danu.'»[1]

2- Ihlas uveličava djelo i nagradu

Zato što ga Uzvišeni uvećava i iskrenog nagrađuje umnožavanjem njegovih djela i povećavanjem njegove nagrade, da bi čovjek došao na Sudnji dan i iznenadio se kada vidi da su njegova djela veća nego što je očekivao. Veliki učenjak, imam Abdullah ibn El-Mubarek[2] kaže: «Ima malih djela koja nijet uveliča, a ima i velikih djela koja nijet umanji.»[3]

Neki pobožnjaci bi imali običaj napisati svojim prijateljima: «Očisti svoj nijet i bit će ti dovoljno i malo djela.»

---

(1) Bilježi ga Ibn Huzejme u svome *Sahihu*, poglavlje: Zekat, tema: Strašna kazna onog ko udjeljuje sadaku da bi ga ljudi vidjeli i da bi povećao svoj ugled, 4/115-116. Lanac prenosilaca ovog hadisa je povjerljiv, kao što je to naveo recenzent ovog djela. U djelu *Et-tergib vet-terhib* na kraju ovog hadisa ima dodatak da je došao neki čovjek i ispričao ovaj hadis Muaviji pa je Muavija rekao: «Ovo je učinjeno sa ovima, a kako će tek sa ostalim ljudima?» Zatim je plakao toliko da smo se pobojali da mu šta ne bude i rekli smo: «Ovaj čovjek je donio sa sobom zlo.» Zatim je Muavija došao sebi i rekao: «Istinu je rekao Allah i Njegov Poslanik: *'Onima koji žele život na ovom svijetu i ljepote njegove, Mi ćemo dati plodove truda njihova i neće im se u njemu ništa prikratiti. Njih će na onom svijetu samo vatra peći; tamo neće imati nikakve nagrade za ono što su na Zemlji radili i biće uzaludno sve što su učinili.'*»

(2) Umro je 181. god. po Hidžri. Vidi djelo *Nuzhetul-fudala*, 2/654.

(3) Nuzhetul-fudala, 2/657.

3- Ihlas čisti srce

Srce je prevrtljivo, lahko ga je okupirati i zbog najmanjeg razloga odluta od hajra, a ihlas čisti srce i usmjerava ga Gospodaru. Allahov Poslanik ﷺ kaže:

ثَلاثٌ لا يَغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُسْلِمٍ: إِخْلاصُ الْعَمَلِ، ومُناصَحَةُ وُلاةِ الأَمْرِ

ولُزُومُ جَماعَةِ المُسلمينَ، فإِنَّ دَعْوَتَهُمْ تُحيطُ مِنْ وَرَائِهِم.

«Ko bude posjedovao tri svojstva, u njegovom srcu neće biti zlobe: Ko bude radio iskreno u ime Allaha, ko bude savjetovao nadređene i ko se bude držao zajednice muslimana, dova mu se prima.»[1]

Riječi: *«... u njegovom srcu neće biti zlobe...»* znače da će ta tri svojstva potisnuti mržnju iz takvog srca.[2]

Kaže imam Mekhul[3], Allah mu se smilovao: «Kada neki čovjek bude muhlis – iskreni četrdeset dana, na njegovom jeziku će se osjetiti izvori mudrosti koji naviru iz srca.»[4]

Rekao je Ebu Sulejman Ed-Darani,[5] Allah mu se smilovao: «Ako rob bude iskren, on neće imati vesvesa – šejtanskih došaptavanja, niti rijaluka - pretvaranja.»[1]

---

(1) Bilježi ga nekolicina imama s nekoliko lanaca prenosilaca koji jedni druge podupiru. Vidi djelo *Medžme'uz-zeva'id*, 1/142-144.

(2) Tehzib medaridžis-salikin, 321.

(3) Ebu Muslim Ed-Dimeški, jedan od tabi'ina. Umro je krajem 112. g. po Hidžri. Vidi djelo *Sijer A'lamin-nubela'*, 5/155-160.

(4) Tehzib medaridžis-salikin, 322.

(5) Veliki imam, učenjak, Abdurrahman ibn Ahmed El-'Ansi Ed-Darani. Umro je 215. g. po Hidžri. Vidi djelo *Sijer A'lamin-nubela'*, 10/182-186.

4- Ustrajavanje na dobrim djelima

Ihlas radniku daje snagu ustrajnosti, a onaj ko radi u ime ljudi, zbog strasti stomaka ili spolnog organa, prestat će sa djelom onog trenutka kad nestane onog što će njegovu strast zadovoljiti. Isto tako, onaj koji bude radio očekujući reputaciju ili položaj, bit će mlitav i lijen kada uvidi da mu je nada teško ostvariva. Također i onaj koji bude radio radi naklonosti nekog vladara ili funkcionera, prestat će onog trena kada dođe do smjene ili smrti vladara. Dok onaj koji bude radio iskreno u ime Allaha, on neće prestati, niti se pokolebati, niti ikada popustiti, zato što Onaj u čije se ime radi ne odsustvuje ni na tren, niti će Ga kad nestati, jer Allahovo lice ostaje i kad sva lica i stvorenja budu nestala. Zbog toga su neki pobožnjaci rekli: «Ono što je u ime Allaha je trajno i neprekidno, a ono što nije u Njegovo ime je kratkotrajno i prestaje. To potvrđuje naša zbilja i ono što smo vidjeli i doživjeli, kao i ono što gledamo i uviđamo u svakom vremenu i na svakom mjestu.»[2]

5- Preobražavanje mubaha u ibadet

Ihlas je eliksir djela, koji kada se nađe u nekom djelu, makar to bio mubah, preobrazit će ga u ibadet, i u djelo kojim se približavamo Allahu.

O onima koji se bore na Allahovom putu, Allah ﷻ kaže:

(1) Tehzib medaridžis-salikin, str. 323.
(2) *En-nijetu vel-ihlas*, od dr. Jusufa El-Kardavija, 103-104.

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ* وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«... jer njih neće zadesiti ni žeđ, ni umor, ni glad na Allahovom putu, niti će stupiti na neko mjesto koje će nevjernike naljutiti, niti će ikakvu nevolju od neprijatelja pretrpjeti, a da im to sve neće kao dobro djelo upisano biti, - Allah zaista neće dopustiti da propadne nagrada onima koji čine dobro - i neće dati nikakav prilog, ni mali ni veliki, niti će ikakvu dolinu prevaliti, a da im to neće zapisano biti, da bi ih Allah nagradio za djela njihova nagradom ljepšom od one koju zaslužuju.»[1]

Kao što se vidi iz ajeta, Allah je učinio da njihova glad, žeđ i opskrba budu od stvari koje će biti na vagi Sudnjeg dana kod Allaha ﷻ, sve dok to bude u ime Allaha.

Još veća nagrada je onom ko spremi konja ili neku drugu vrstu jahalice, da bi s njome išao u borbu na Allahovom putu. Prenosi se od Ebu Hurejre ﷺ da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: «Ko spremi konja za boj i krene u borbu na Allahovom putu, vjerujući u Allaha i potvrđujući Njegovo obećanje, to što će nahraniti konja, ili

(1) *Et-Tevbe*, 120-121.

ga napojiti, pa čak izmet i mokraću će naći kao dobra djela na svojoj vagi.»[1][2]

6- Ihlas je put do Allahove bliskosti i pomoći

O ashabima koji su dali prisegu pod drvetom, Allah ﷻ kaže:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحاً قَرِيباً﴾

«Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti se pod drvetom na vjernost zakleli. On je znao šta je u srcima njihovim, pa je spustio smirenost na njih, i nagradit će ih skorom pobjedom.»[3]

Emirul-mu'minin Omer je napisao Ebu Musau El-Eš'ariju ﷺ nakon što ga je postavio za namjesnika Basre: «Ko očisti svoj nijet Allah će mu dati ugled i uljepšati mu odnos sa ljudima, a ko se dodvorava ljudima, Allah će ga osramotiti.»[4]

Primjeri izostanka ili krnjavosti ihlasa

Imam Gazalija, Allah mu se smilovao, je naveo neke primjere izostanaka i krnjavosti ihlasa, usljed čega srce

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Džihad, tema: Ko opremi konja u boj, primjenjujući Allahove riječi: *«...i konja za boj...»*, 4/34.
(2) En-nijetu vel-ihlas, 104-105.
(3) *El-Feth*, , 18.
(4) *Ithafus-sadeti-l-muttekin*, 13/87, a Ez-Zubejdi prepisuje predaju Hiljetu Ebu Nuajmu.

gubi svoju pravu vrijednost. Ova pojava se dešava kod velikog broja ljudi i nije lahko primjetljiva. Onaj kome se to dešava živi u iluziji da je dobročinitelj, pa Gazali u tom kontekstu kaže: «... Sada ćemo spomenuti osobu koja je motivisana i želi da se približi Allahu, ali s tim motivom se pomiješao jedan drugi motiv, popraćen pretvaranjem, ili nekim drugim ličnim ciljem i strašću. Primjer toga je da čovjek posti zbog dijete koju će postići postom, a ujedno želi da se približi tim postom Allahu. Ili da oslobodi roba kako bi se lišio njegovog izdržavanja i lošeg ponašanja. Takav je slučaj i sa onim ko ode na hadždž kako bi uživao u putovanju, ili kako bi izbjegao eventualnu nesreću koja bi ga mogla zadesiti kod kuće, ili kako bi pobjegao tim putovanjem od neprijatelja kod kuće, ili da bi se udaljio od žene i djece koji ga uznemiravaju, ili da bi pobjegao od posla i odmorio se na nekoliko dana. Tu spada i onaj ko ode u rat kako bi isprobao i naučio ratne vještine; ili da klanja noću, a ustvari to čini kako bi spriječio drijemež i bio u stanju čuvati svoju familiju ili stoku; ili stiče znanje da bi bio materijalno neovisan, kako bi bio ugledan među bližnjim, ili uči kako bi se osposobio i tako sačuvao svoj imetak; ili da se posveti držanju predavanja kako bi se oslobodio šutnje i počeo se sladiti pričom; ili bude na raspolaganju učenjacima kako bi bio poštovan, ugledan i kako bi na taj način stekao respekt od strane drugih; ili prepisuje Kur'an kako bi popravio svoj rukopis; ili se abdesti kako bi se očistio, ili rashladio; ili prenese hadis da bi se njegovo ime našlo u lancu prenosilaca tog hadisa; ili posti kako bi sebi olakšao muku spremanja hrane, ili posti da ga ne ometa jelo pri poslu; ili udjeli sadaku onom ko traži zato što mu je dosadio tražeći; ili obiđe bolesnika da

bi i on njega obišao u slučaju da se razboli; ili isprati dženazu da bi se i dženaze njegove familije pratile; ili učini bilo šta od navedenog da bi se pročuo kao dobar, spominjao po dobru i kako bi se gledalo u njega okom divljenja i dostojanstva. Ako se pored motivacije približavanja Allahu, nađe neki od navedenih motiva, njegova djela neće biti u okviru ihlasa.

Ukratko, kad god se neki ovosvjetski šićar, drag srcu, umiješa u djelo, prlja ga i uništava iskrenost. Čovjek je vezan za te šićare i zarobljen je u svojim strastima. Malo je djela i ibadeta koji mogu biti čisti od ovih stvari, pa se zato kaže: «Onaj ko u cijelom životu makar jedan trenutak iskreno posveti samo Allahu ﷻ, bit će spašen zbog ogromnog značaja ihlasa i teškoće očuvanja srca od negativnih natruha i primjesa.»[1]

Kao primjer manjkavosti iskrenosti navest ćemo čovjeka koji će, ma koliko iskren bio, u slučaju da ga neko bude posmatrao pomisliti: «Uljepšaj svoj namaz kako bi te prisutni vidjeli skrušenog i pobožnog, pa ti neće naškoditi, niti te ogovarati», te mu tijelo postane skrušeno i smireno, a namaz mu dobije lijepu spoljašnost.[2]

Postoji još slikovitiji primjer, a to kada čovjek klanja i ne osvrće se na šejtanske vesvese, pa mu šejtan priđe na drugi način govoreći mu: «Uzor si, slijede te, ugledaju se na tebe. Ono što učiniš će se prenositi sa koljena na koljeno i slijedit će te u tome, a ti ćeš zbog toga imati nagradu za njihova djela shodno tvojim postupcima. U

(1) *Ithafus-sadetil-muttekin*, 13/93-95. Na sljedećim stranicama ćemo, ako Bog da, navesti načine očuvanja srca u poglavlju: Ihlas.
(2) Ithafus-sadedil-muttekin, 13/108-110.

njihovom prisustvu, nastoj što ljepše postupati, možda se ugledaju na tvoju skrušenost i lijep način izvršavanja ibadeta.»[1] To je lijepo, ali ako klanjač kad se osami ne bude posjedovao iste te odlike, onda će njegov ibadet pred ljudima biti samo produkt šejtanovog došaptavanja.

Možemo navesti još precizniji primjer na ovu temu: Da klanjač zna da je ihlas u tome da namaz u javnosti i u tajnosti bude isti, i da se stidi sebe i svog Gospodara, ako bi bio skrušen zbog ljudi više nego inače. Zbog toga on uljepša svoj namaz u tajnosti, onako kako bi to učinio i pred narodom, a isto tako, klanja pred narodom onako kako bi klanjao i u tajnosti. Ovo je prekriveno pretvaranje, jer je svoj namaz uljepšao u tajnosti, zato što mu je takav namaz i u javnosti. Znači da nije napravio neku razliku između ta dva namaza. A do tog ga je dovelo upravo to što obraća pažnju na ljude. Ihlas ti nalaže da se ponašaš isto, svejedno posmatrale te životinje ili ljudi.[2]

I još slikovitiji primjer je da šejtan došapne čovjeku dok bude klanjao među ljudima: «Razmisli o veličini Allaha ﷻ! Ko si ti da staneš pred Njega?! Stidi se da ti Allah zaviri u to nemarno srce!», te zbog toga svoje srce učini prisutnim u tom ibadetu, a tijelo skrušeno. Nakon toga on misli da je upravo to ihlas, a ustvari to je obmana i prevara, zato što bi njegova skrušenost bila način njegovog ibadeta i u tajnosti, da je bila zbog toga što ga Allah posmatra.[3] U ovakvoj situaciji čovjek može biti nemaran do te mjere da mu šejtan mučki upropasti njegov

(1) Prethodno djelo.
(2) Prethodno djelo.
(3) Prethodno djelo.

ihlas u potpunosti, da nas Allah sačuva toga. Jer, «nije siguran od šejtana, osim onaj koji dobro posmatra i pazi, onaj koji je zaslužio Allahovu pažnju, uspjeh i uputu. Šejtan je uvijek uz one koji žude za Allahom i nastoje Mu se pokoravati, ne ostavlja ih na miru sve dok ih ne navede na pretvaranje, neiskrenost u svakom djelu i pokretu, pa čak ni u momentu kada na svoje oči stavljaju surmu, krate brkove, dok se mirišu petkom ili se oblače.»[1]

(1) Prethodno djelo. U narednim stranicama, u poglavlju «Ihlas» ćemo navesti, ako Bog da, kako prevazići ove prepreke.

Načela i napomene

1. Teškoća sticanja potpunog ihlasa

Potpuni ihlas može postići samo onaj koji se potpuno predao Allahu i koji radi za onaj svijet. Čovjek inače puno zaboravlja, previše je predan dunjaluku, obmanut njime, pa kako očekivati od takvog čovjeka da se čisto i iskreno preda Allahu?! To može samo onaj koga Allah blagoslovi. Ko od nas, naprimjer, ne jede što mu se ta hrana sviđa, već jede kako bi ojačao i lakše izvršavao obaveze prema Allahu?! Ko spava da bi se odmorio i lakše obožavao Allaha Uzvišenog?! Ko od nas čini samo neophodne stvari vezane za dunjaluk kako bi ostalo vrijeme posvetio Allahu i što manje se vezao za dunjaluk i na što bolji način uspostavio vezu s Allahom?!

Čovjek mora da dobro izvaga i procijeni, da sebi za cilj uzme potpuni ihlas i da se ne osvrće na šejtanske vesvese po tom pitanju, jer su njegova došaptavanja uništavajuća. U slučaju da mu se dobra djela pomješaju s lošim, to ne bi smio omalovažavati kad već može da ih očisti, jer takve stvari poništavaju dobra djela.

2. Dobro djelo se ne ostavlja zbog straha da se ne pomiješa sa lošim

Ebu Talib El-Mekki,[1] Allah mu se smilovao, kaže: «Allahov rob neće ostaviti dobro djelo, bojeći se nečeg što će ga pokvariti, jer je to upravo ono što naš neprijatelj želi od nas, već će ostati pri svom prvom ispravnom nijetu, a

(1) Muhammed bin Alij bin Atije El-Harisi. Imam, veliki pobožnjak i gnostik. Umro je 386 g. po Hidžri. Vidi djelo *Sijer A'alamin-nubela'* 16/536-537.

ako se poboji da će se to djelo pomiješati s nečim što će ga pokvariti, nastojat će to neutralisati i ustrajati u ostvarivanju dobrih namjera i lijepom odnosu prema drugim ljudima. Isto tako, neće ostaviti dobro djelo zbog ljudi, stideći se njih i prezirući mogućnost da pomisle da je dobar i primjeran, jer činjenje dobrih djela zbog ljudi je širk, a ostavljanje tih djela zbog njih je rija – pretvaranje. Napuštanje dobrih djela iz straha da ih nešto ne pokvari je džehl – neznanje, a njihovo ostavljanje nakon što ih nešto uprlja je slabost i nemoć. Onom ko počne neko djelo u ime Allaha ﷻ i završi ga u ime Allaha ﷻ neće naškoditi ono što se bude dešavalo u međuvremenu, nakon što je nastojao da od sebe otjera svaku sumnju i vesvesu.

3. Nijet se može popraviti i nakon što bude pokvaren

Neko bi mogao pomisliti da djelo koje bude započeto lošom namjerom treba odmah prekinuti i ne ustrajavati na njemu. Prava istina je da se nijet može očistiti i ustrajati na tom djelu ne napuštajući ga. Među selefom je bilo onih koji su tragali za znanjem uz krnjav nijet, nakon čega bi se trgnuli, povratili Allahu, očistili svoje nijete i nastavili tragati za znanjem očišćenih i ispravnih nijeta.

Imam Ez-Zehebi, Allah mu se smilovao, kaže: «Rekao je Abdurrezzak: 'Pripovijedao nam je Ma'mer da su ljudi imali običaj govoriti: 'Čovjek traži znanje u nečije ime pored Allaha ﷻ, ali ga to znanje natjera da bude iskreno u ime Allaha ﷻ.' Rekao sam: 'Da, prvo će se baviti naukom iz ljubavi prema znanju, iz želje da uništi neznanje i ljubavi prema funkciji i sl. On tada nije bio svjestan da to mora činiti u ime Allaha, niti da svoj nijet očisti. Ali, kada stekne znanje, on će se preispitati i pobojat će se kada uvidi svoje neiskrene namjere. Nakon

toga će se njegov nijet iščistiti, potpuno ili djelimično. A možda se i pokaje, zato što je imao lošu namjeru. Znak njegovog pokajanje će biti taj što će manje iznositi lično mišljenje i manje će se raspravljati. Onaj kome bude cilj znanja hvalisanje, ili potcjenjivanje drugih, pa ako se bude hvalisao svojim znanjem, ili kaže: 'Ja sam bolji od tog i tog', teško njemu.'»[1]

Imam Ez-Zehebi kaže na drugom mjestu: «Dobri prethodnici su tražili znanje čisto u ime Allaha, pa su postali ugledni, postali su imami koji se slijede. Neki od njih na početku nisu tražili znanje u ime Allaha, stekli su znanje, ali poslije toga su se okoristili od tog znanja i svodili su račune sami sa sobom. Znači, znanje ih je dovelo do čistog vjerovanja tokom samog učenja, kao što je rekao Mudžahid i drugi: 'Tražili smo ovo znanje, a nismo imali neki poseban nijet, a poslije toga nam je Allah podario iskreni nijet.'»[2]

4. Svaki nedostatak u ihlasu utiče na nagrađivanje, ali ne poništava ta djela

Znači, ako neko radi djelo iskreno u ime Allaha ﷻ ali se u tu iskrenost ulije nešto od dunjalučkih ciljeva, nesvjesno, ili iz zaborava, nagrada za to djelo ne poništava se u potpunosti zahvaljujući dobroti Allahovoj i Njegovom davanju Hvala Allahu da to nije tako, jer bi to bilo veliko opterećenje i uzrok gubljenja nade u Allahovu milost. Gotovo da nema čovjeka koji nema tih primjesa, što će uticati na nagrađivanje za ta djela, ali to ne može biti razlogom potpunog ukidanja nagrade za njih. Stoga,

---

(1) Vidi djelo *Nuzhetul-fudala*, 2/560.
(2) Prethodno djelo, 2/575.

čovjek mora «da bude uvijek, nakon uloženog maksimalnog truda i napora, u nedoumici i strahu, da li je njegovo djelo primljeno ili odbijeno. Mora da bude oprezan, da li se u njegovom djelu nalazi nešto što to djelo uništava, pa da bude više štete nego nagrade. Tako su postupali oni koji su dobro shvatali stvari i tako treba raditi svako ko razmišlja.»[1]

5. Dozvoljeno je pokazivati neka dobra djela s lijepom namjerom

U osnovi svako dobro djelo se mora prikrivati i ne bi smjeli da ga pokazujemo drugima, osim onih djela koja su javna, kao što su, naprimjer, hadž i namaz u džematu. Postoje situacije kada čovjek može pokazivati i pričati o nekim djelima koja se inače moraju prikrivati, ali ako se ispune dva uslova:

a) da je čovjek siguran da ga to neće odvesti u rijaluk i
b) da se u tom nalazi neka vjerska korist, naprimjer, da se nejak ugleda na jačeg, ili da na taj način nekog osokoliš i obveseliš. Primjer toga su riječi Ebu Sufjana ibn El-Harisa ﷺ, amidžića Poslanika ﷺ, kada je rekao svojoj porodici na samrtnoj postelji: «Ne plačite zbog mene, jer ja nisam počinio grijeha otkako sam primio islam.»[2]

Pokazatelji ihlasa

Postoje pokazatelji ihlasa, a neki od njih su: strah od slave; korenje samoga sebe zbog propusta i nedostataka; rad i trud u tajnosti; neočekivanje pohvale i ugleda, niti da

(1) Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 13/120.
(2) Prethodno djelo, 10/162.

se time uobrazi, da ne škrtari kada nekog ko zaslužuje treba pohvaliti i uvažavati, uz poznate uslove, da se njegova djela usklade, svejedno bio nadređeni ili podređeni; da se veseli Allahovom zadovoljstvu, a ne ljudskom; da se raduje i ljuti samo zbog Allaha, a ne iz ličnih razloga; da se strpi i pored toga što je mnogo naredbi i obaveza i na tome što Allahova pomoć nekad dođe kasnije nego što on očekuje; da se raduje uspjehu svojih prijatelja, ili u najmanju ruku da se ne srdi zbog toga; da nastoji svoju dušu očistiti od samodopadanja i oholosti, da se ne hvali, da svoju pokornost i ibadet krije, osim ako to situacija iziskuje. Ima još sličnih pokazatelja, a za svaki ima i primjer koji ga podupire, kao i poduže pojašnjenje, ali sam to zaobišao pošto sve izlažem sažeto.[1]

Šta će nam pomoći u jačanju ihlasa

1- Dova i obraćanje Allahu

Zato što je On Pomagač i kod Njega je utočište za svaku situaciju, hvaljen i uzvišen da je On.

2- Znanje

Čovjek učenjem spoznaje važnost ihlasa, upoznaje šejtanove spletke i njegov uticaj na insana. Tako će znati ajete i hadise koji govore o ihlasu i podstiču na isti, a o tome smo već govorili.

(1) Vidi nešto više o ovome u djelu *En-nijetu vel-ihlas*, od dr. Jusufa Kardavija, 69-94.

3- Trud

Kaže Uzvišeni:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾

«One koji se budu zbog Nas trudili Mi ćemo ih, sigurno, putevima koji Nama vode uputiti, a Allah je, zaista, na strani onih koji dobra djela čine.»(1)

4- Druženje sa iskrenima

To, uistinu, ulijeva ljubav prema ihlasu, podstiče čovjeka da se okiti tom osobinom, a saznavanje njihovog truda na tom putu je jako korisno.

5- Iščitavanje biografije dobrih prethodnika, a i onih koji su došli poslije njih od dobrih ljudi

Pored Allahove Upute, nema ništa korisnije od iščitavanja biografije tih ljudi, njihovih govora i truda na tom putu.

O svemu navedenom možemo opširno govoriti i navoditi razne primjere, ali sam to izostavio zbog sažetosti knjige.(2)

(1) El-Ankebut, 69.
(2) Nešto više na ovu temu vidite pomenutu knjigu od dr. Jusufa Kardavija na str. 113-120.

2. Tevba – pokajanje

Tevba – pokajanje je prva faza kroz koju prolaze svi oni koji žele da se vrate Allahu ﷻ kao i oni koji nastoje poboljšati svoj odnos prema Allahu. «To je putokaz na putu onih koji žele veće stepene. Kapital uspješnih, prva stanica onih koji žele Allahu i ključ za usmjerenje zalutalih. To je izvor pročišćavanja onima koji su bliski Allahu ﷻ[1] Stepen tevbe je prvi, srednji i posljednji. Allahov rob ga neće napustiti sve dok je živ i boravit će u njemu sve do smrti.»(2)

Allah ﷻ na mnogim mjestima u Svojoj Knjizi podstiče na tevbu, pa kaže:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحاً عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾

«O vi koji vjerujete, učinite pokajanje Allahu iskreno, da bi Gospodar vaš preko ružnih postupaka vaših prešao i da bi vas u džennetske bašče, kroz koje će rijeke teći, uveo...»(3)

Allah ﷻ Sebe opisuje kao Onog koji puno oprašta pokajnicima. On tvrdi:

﴿وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً ثُمَّ اهْتَدَى﴾

(1) Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 10/547.
(2) Vidi djelo Tehzib medaridži-s-salikin, 121.
(3) Et-Tahrim, 8.

«Ja ću sigurno oprostiti onome ko se pokaje i uzvjeruje i dobra djela čini, i koji zatim na pravom putu istraje.»[1]

Kaže Uzvišeni na drugom mjestu:

﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

«... Allah, uistinu, prima pokajanje i milostiv je.»[2]

Allah ﷻ se raduje tevbi svoga roba, iako On

﴿لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾

«... može bez svih svjetova biti.»[3]

U hadisi - kudsiju za Sebe kaže:

لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وآخِرَكُمْ وإِنْسَكُمْ وجِنَّكُم كانُوا على أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ واحدٍ مِنْكُمْ ما زاد ذلك في مُلْكِي شَيْئاً، ولَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وآخِرَكُمْ وإِنْسَكُمْ وجِنَّكُمْ كانُوا على أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ واحدٍ مِنْكُمْ، ما نَقَصَ ذلك مِنْ مُلْكِي شَيْئاً.

«Kada bi vi, od prvog do zadnjeg, svi ljudi i džini imali srce kao najbogobojazniji među vama, to ne bi nimalo povećalo Moju vlast. Isto tako, kada bi vi, od prvog do zadnjeg, svi ljudi i džini, bili poput najgoreg među vama, to ne bi ništa umanjilo Moju vlast.»[4]

---

(1) *Taha*, 82.
(2) *Et-Tevbe*, 118.
(3) El-Ankebut, 6.
(4) Prenosi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Dobroćinstvo, međuljudske veze i lijepo ponašanje, tema: Zabranjivanje zuluma – nasilja, 16/102.

Ali, pored svega toga, Allah ﷻ iz Svoje plemenitosti i dobrote se raduje tevbi svakog ko se kaje. Allahov Poslanik ﷺ je to najljepše dočarao riječima:

للَّهُ أشَدُّ فَرَحاً بتَوْبَةِ عَبْدِه حينَ يَتُوبُ إلَيْه مِنْ أَحَدِكُمْ كان على راحلَةٍ بأَرْضٍ فَلاةٍ فَانْفَلَتَتْ مِنْهُ وَعَلَيْهَا طَعامُهُ وشَرابُهُ، فَأَيِسَ مِنْهَا، فَأَتَى شَجَرَةً فَاضْطَجَعَ في ظِلِّهَا قَدْ أَيِسَ مِنْ راحلَتِه، فَبَيْنا هو كذلك إذْ هو بها قائمَةٌ عِنْدَهُ، فَأَخَذَ بخِطامِهَا ثُمَّ قال مِنْ شِدَّةِ الفَرَحِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وأَنَا رَبُّكَ! أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ.

«Allah se više raduje pokajanju roba Svoga nego čovjek koji je imao jahalicu negdje u pustinji pa mu pobjegla, a na njoj mu hrana i piće. I tako izgubljene nade u njen povratak dođe do nekog drveta i prilegne u njegovom hladu razočaran. I dok je u takvoj situaciji iznenada pred sobom ugleda svoju jahalicu. Uzima za njene uzde i od velike radosti izgovara riječi: 'O moj Bože, Ti si moj rob, a ja Tvoj gospodar!', pogriješivši od neizmjerne radosti.»[1]

Imam Ibn El-Kajjim je opširno pojasnio razlog Allahove radosti i značenja te radosti. Ukratko, sve se svodi na to da je Allah ﷻ opisan kao jako darežljiv, milostiv i dobročinitelj. Griješni rob je izložen Allahovoj srdžbi i kazni i on uzrokuje da Allahova srdžba dođe na

---

(1) Hadis bilježi Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Tevba – pokajanje, tema: Podsticanje na tevbu i radost zbog nje, 17/220.

mjesto zadovoljstva a kazna na mjesto plemenitosti i dobročinstva. On svojim griješenjem izaziva djela koja Allahu nisu draga, pa kad se pokaje svome Gospodaru, On se raduje zbog povratka dobročinstva i plemenitosti koju će pokazati prema Svome robu.

Ima još jedan razlog Božije radosti, a to je: Allah ﷻ je sve stvorio da Ga obožava i da Mu se pokorava. Ako neki rob izađe iz kruga u kome bi se trebao nalaziti, tj. kruga obožavanja i pokoravanja, samim tim je izašao i iz Allahu najdražih stvari i skrenuo s puta koji vodi sva stvorenja krajnjem cilju zbog kojeg su stvorena. Povratak roba na Pravi put je Allahu nešto najdraže, te se zbog toga Allahova ljubav prema tom robu poveća. To je ukratko ono što je Ibn El-Kajjim izložio po ovom pitanju.

Isto tako, Ibn El-Kajjim, Allah mu se smilovao, navodi hikaju koja govori o odnosu pokajnika prema Allahu, pa kaže:

«Pričali su neki pobožnjaci da su vidjeli kako su se u nekom sokaku otvorila vrata na koja je izašao dječak koji traži pomoć i plače, a njegova majka ga tjera sve dok nije izašao napolje. Nakon što je izašao napolje, ona je ušla unutra i zatvorila vrata pred njim. Dječak se odmakao nedaleko, razmislio i shvatio da nema drugog prenoćišta do u kući iz koje je istjeran, niti ikog da ga prihvati do njegove majke. Vratio se nazad, skrhan i tužan. Vidjevši da su vrata zatvorena, prislonio je glavu uz njih stavivši lice na prag i tako zaspao. Majka je izašla i kad ga je vidjela nije se mogla suzdržati, već se bacila na njega i počela ga ljubiti i plakati rekavši mu: 'O moje dijete, kuda ideš od mene? Ko će ti drugi dati prenoćište do ja? Zar ti nisam rekla da mi ne proturiječiš, da tvoje griješenje ne

pređe granicu i da ne izađe iz kruga mojih mogućnosti, pa da ti ne mognem oprostiti, uprkos tome što te sažalijevam i što ti želim dobro.' Zatim ga je uzela i uvela u kuću. Sad zastani na riječima majke: 'I da tvoje griješenje ne pređe granicu i da ne izađe iz kruga mojih mogućnosti, pa da ti ne mognem oprostiti…', to usporedi sa riječima Gospodara kada kaže:

لَلّهُ أَرْحَمُ بِعبادِه مِن الْوالِدَة بِوَلَدِهَا

«Allah je milosniji prema svojim robovima od majke prema svom djetetu.»(1)

Allah ﷻ voli pokajnika, jer je rekao:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ﴾

«Allah, uistinu, voli one koji se puno kaju. »(2)

Allahov Poslanik ﷺ je rekao:

إِنَّ اللهَ ﷻ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِها .

«Allah ﷻ ispruži Svoju ruku noću da bi se pokajao onaj koji je griješio danju i ispruži ruku danju da bi se pokajao onaj koji je griješio noću, i tako sve dok Sunce ne izađe sa zapada.»(3)

---

(1) Bilježi ga Muslim, poglavlje: pokajanje, tema: Obilnost Allahovog rahmeta koji prestiže Njegovu srdžbu, 17/226; u njegovoj verziji stoji: «… od ove prema svom djetetu…».

(2) *El-Bekare*, 222.

(3) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Pokajanje, tema: Pokajanje od grijeha iako se ponavljaju, 17/231.

Allahov Poslanik ﷺ se puno kajao i na to podsticao svoje ashabe, riječima:

يا أَيُّها النّاسُ، تُوبُوا إلى اللهِ، فَإِنِّي أَتُوبُ في الْيَوْمِ إِلَيْهِ مَائَةَ مَرَّةٍ.

«O ljudi, pokajte se Allahu, jer ja se pokajem u jednom danu sto puta.»(1)

Dobri prethodnici su, što vidimo iz mnogih predaja, podsticali na tevbu. Tako Talk ibn Habib,(2) Allah mu se smilovao, kaže: «Allahova prava su veća nego što ih rob može odužiti, ali osvanite kajući se i zanoćite kajući se.»(3)

Značenje tevbe i koji je njen propis

Tevba je ostavljanje grijeha, a neki kažu: «Napuštanje onog što Allah ne voli, bilo to javno ili tajno, a prihvatanje onog što voli javno i tajno.»(4)

Pokajanje od svih grijeha je vadžib – stroga naredba, bez imalo oklijevanja. Kaže Allah ﷻ:

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

«I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite.»(5) Znači, požurivanje s pokajanjem od

(1) Hadis bilježi Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Spominjanje Allaha, dova, pokajanje i traženje oprosta, tema: Pokajanje, 17/191.
(2) Talk je iz Basre, bio je skroman i jedan od velikih učenjaka. Umro je prije stote hidžretske godine. Vidi djelo *Nuzhetul-fudala*, 1/455.
(3) Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 10/603.
(4) Vidi djelo Tehzib medaridžis-salikin, 176.
(5) *En-Nur*, 31.

grijeha je stroga naredba bez oklijevanja. I nije dozvoljeno kasniti s tevbom, jer kada čovjek zakasni samim tim griješi, pa kad se pokaje od grijeha, ostaje mu još jedna tevba – tevba za zakašnjenje. Malo ko je svjestan da ovo mora učiniti. Čovjek misli da ako se pokaje od grijeha nije ništa više ostalo. Naprotiv, ostala mu je tevba zbog kašnjenja s tevbom.(1)(2)

Podjela grijeha

Grijesi se dijele na velike i male.

Neki učenjaci ne priznaju ovu podjelu, već smatraju da je svaki grijeh prema Allahu veliki grijeh, a kao razlog uzimaju smjelost činjenja grijeha prema Allahu ﷻ. Isto tako, razlog može biti i to što mi, robovi, mnogo dugujemo Allahu. Neki učenjaci kažu: «Razlog što su neki 'mali grijesi' je to što su drugi veći od njih, a inače svi grijesi su veliki.»(3) Ovo mišljenje se ne prihvata, jer je Allah ﷻ podjelio grijehe na velike, razvratne grijehe i na male grijehe. Kaže Allah ﷻ:

﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾

«One koji se klone velikih grijeha i naročito razvrata, a one bezazlene On će oprostiti...»(4)

Znači, ispravno je, a Allah najbolje zna, da se grijesi dijele na velike i male. Broj velikih grijeha nije ograničen, već se odnosi na sve što je Allah ﷻ zabranio i za što je

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 157.
(2) Vidi djelo 1/612.
(3) Vidi djelo, 157.
(4) *En-Nedžm*, 32.

obećao vatru, ljutnju, proklestvo, kaznu, ili na ovom svijetu odredio neku kaznu – had. Sve to se smatra velikim grijehom, a mali su svi koji ne dostižu ovaj stepen.[1]

Razlozi koji mali grijeh pretvaraju u veliki

Imam Ibn El-Kajjim spominje da ako se počinilac velikog grijeha stidi zbog toga i plaši, svjestan šta je počinio, to mu može taj veliki grijeh preobraziti i spustiti na stepen malog grijeha. Takođerr, ako se osoba ne stidi što čini mali grijeh, ne obazire se na njega, ne plaši se zbog toga, smatra ga neznatnim, taj mali grijeh može da dosegne stepen velikog grijeha, pa čak da ga uzdigne na sami vrh grijeha.[2]

Pored onih koje je imam Ibn Kajjim spomenuo, mali grijeh se može preobraziti u veliki i iz sljedećih razloga:

1- Upornost i ustrajavanje u malom grijehu

To čini čovjeka okrutnim, grubim, a srcu nanosi mrlje. Zbog toga se kaže: «Mali grijeh ne može biti mali, ako ga uporno činiš, niti grijeh može biti velik, ako donosiš istigfar.»[3]

2- Omalovažavanje grijeha

Rekao je Allahov Poslanik ﷺ:

(1) *Ithafus-sadetil-muttekin*, 10/615-616. Postoje i druga mišljenja o definisanju velikih grijeha, što sam zaobišao zbog sažetosti knjige. Zato, vidi spomenuto djelo.
(2) Tehzib medaridžis-salikin, 185-186.
(3) Ova izreka se pripisuje Ibn Abbasu u nekim predajama koje jedna podupiru drugu. Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 10/687.

إِيَّاكُمْ ومُحْقِرَاتِ الذُّنُوبِ، فَإِنَّهُنَّ يَجْتَمِعْنَ على الرَّجُلِ حتّى يُهْلِكْنَهُ . . .

«Ni u kom slučaju grijehe ne smatrajte malim, jer takvi grijesi se čovjeku nakupljaju sve dok ga ne unište.»[1]

Ibn Mesud ﷺ je rekao: «Vjernik vidi svoje grijehe kao da sjedi pod brdom i plaši se da se to brdo svaki čas ne strovali na njega. A onaj ko uporno griješi gleda na svoje grijehe kao na muhu koja je proletjela ispred njegova nosa, pa joj uradi ovako.» Ibn Šihab kaže: «Mahnuo je svojom rukom ispred nosa.»

Neki alimi iz prvih generacija kažu: «Grijeh koji se ne oprašta su riječi čovjeka: 'Oh, kamo sreće da su svi grijesi koje sam počinio kao ovaj', tj. da grijehe smatra sitnim.»

Zbog toga je rekao Enes ﷺ nekim tabi'inima: «Vi činite neke stvari koje smatrate sitnim i lagahnim poput dlake, a mi smo ih, za vrijeme Poslanika, smatrali ogromnim grijesima.»[2] Enes ﷺ ovim nije htio reći da su veliki grijesi, nakon Poslanika ﷺ smatrani malim grijesima. Rekao je to, jer «ashabi su bolje poznavali Allahovu moć i zbog toga su sitni grijesi u njihovim očima izgledali veliki. Iz tog razloga, ono što počini alim izgleda veće nego što uradi džahil. Običnom čovjeku se može oprostiti ono što se ne oprašta onome ko je spoznao, jer se

(1) El-Hejsemi u *Medžme'uz-zeva'id*, 10/192, je rekao: «Prenosi ga Ahmed i Taberani u *El-Evsat-u* i njihovi lanci prenosilaca su vjerodostojni, osim Imran bin Davuda El-Kattana, ali i on je kod nekih ocjenjen kao povjerljiv.»
(2) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Rikak, tema: Čega se treba pribojavati od bezazlenih grijeha., 8/128.

svaki grijeh i prekršaj mjeri shodno uvidu počinioca u taj grijeh, odnosno prekršaj.»[1]

Prestup se mora uveličati u očima prestupnika, «jer ako ga bude omalovažavao neće se ni pokajati zbog njega. Kakvu on sliku stvori o tom grijehu, koliko bude svjestan toga, toliko će se kajati za taj grijeh. Onaj ko izgubi jedan fening, neće žaliti za njim, ali ako zna da je tu bilo više novca, njegova žalost će se povećati i to gubljenje novca u njegovim očima će steći drugačiju formu. Da bi bio svjestan prijestupa, čovjek mora poznavati tri stvari; prvo: veličinu naredbe, drugo: veličinu Naredbodavca, treće: da bude siguran da će za to odgovarati.»[2]

3- Radovanje malom grijehu

Naprimjer, kaže jedan koji čini mali grijeh: «Zar me nisi vidio kako sam osramotio tog i tog?! Kako sam njegove sramote objelodanio I tako ga zastidio?!» Ili kaže nasilnik: «Da si me samo vidio kako sam premlatio jednog i osramotio ga!»

«Nemar i popustljivost u griješniku rastu sve dok se ne počne radovati uživajući u zabranjenim strastima. Sama činjenica da se raduje griješenju govori o tome koliko je on željan griješenja, i kako on uopće nije upoznat čije naredbe krši, ne zna šta je krajnje ishodište u svemu tome, kao što nije ni svjestan opasnosti u kojoj se nalazi. Njegova radost dok griješi je zamračila sve to. Njegovo veselje i želja za griješenjem je još gora od samog grijeha u kom se nalazi... Kad postane tako nemaran i njegova

(1) Ithafus-sadetil-muttekin, 10/690.
(2) Tehzib medaridžis-salikin, 124.

ravnodušnost prema griješenju toliko ojača, tada prelazi u drugu fazu, a to je upornost i odlučnost u griješenju, a to je dodatni grijeh, možda još veći od prvog. Jedna od posljedica grijeha je i da on izaziva drugi, veći grijeh od prvog.»[1]

4- Pogrešno shvatanje Allahovog prikrivanja grijeha i Njegove blagosti

To se dešava kada se prestupnik zanese i misli da ga Allah čuva u tome, a ne zna da ga Allah pušta i odgađa kaznu. Međutim, on je ubjeđen da ga Allah voli i daje mu prednost nad drugima. Isti slučaj je i sa Židovima koji, kako nam Allah o njima govori, kažu:

﴿نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ﴾

«Mi smo Allahovi sinovi i Njegovi miljenici.»[2]

Na drugom mjestu Allah ﷻ kaže:

﴿وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾

«...i među sobom govore: 'Trebalo bi da nas Allah već jednom kazni za ono što govorimo!' – Dovoljan će im biti Džehennem! U njemu će goriti, a grozno je on prebivalište!»[3]

(1) Prethodno djelo, 122-123.
(2) *El-Ma'ide*, 18.
(3) El-Mudžadele, 8.

5- Da ti Allah sakrije grijehe, a ti ih razotkriješ

Onaj ko počini mali grijeh i Allah mu ga sakrije, a zatim sam počne razotkrivati svoj grijeh, pominjati ga i pričati drugima o njemu, to će mu uvećati njegov grijeh, jer će uz taj grijeh poprimiti i druge. To se dešava zato što on time slušaoce podstiče na oponašanje. Usljed toga, taj njegov mali grijeh se transformiše i prelazi u veliki grijeh. Allahov Vjerovijesnik ﷺ kaže:

كُلُّ أُمَّتِي مُعافاةٌ إِلاَّ الْمُجَاهِرِين، وإِنَّ مِنَ الإِجْهارِ أَنْ يَعْمَلَ الْعَبْدُ بِاللَّيْلِ عَمَلاً ثُمَّ يُصْبِحَ قَدْ سَتَرَهُ رَبُّهُ فيقول: يا فلان، قَدْ عَمِلْتُ الْبارِحَةَ كذا وكذا، وقد بات يَسْتُرُهُ رَبُّهُ، فَيَبِيتُ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ ويُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللهِ عَنْهُ.

«Svakom od mog ummeta se može oprostiti, osim onima koji same sebe razotkrivaju. Od toga je i da čovjek počini neki grijeh noću, a zatim osvane ujutro, njegov ga Gospodar sakrio, a on govori: 'O čovječe, ja sam sinoć počinio to i to', a njegov Gospodar mu sakrio grijeh. Zanoći, Allah mu sakriva grijehe, probudi se ujutro i razotkriva Allahov zastor sa sebe.»[1]

6- Da počinilac grijeha bude učenjak za kojim se mase povode, ili čovjek koji je poznat po pobožnosti

Ako bude činio male grijehe namjerno ili iz oholosti, ne osvrćući se na ajete i hadise, mali grijesi mu mogu preći u stepen velikih. Ali, ako to bude učinio tumačeći ajete na neki svoj način ili iz srdžbe i sl., u tom slučaju

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Zuhd, tema: Čovjeku je zabranjeno da razotkriva svoje grijehe, 18/412.

Allah mu možda i oprosti, pogotovo ako bude imao drugih djela koja to iziskuju. O tome Ibn El-Kajjim, Allah mu se smilovao, kaže: «Onome ko voli i ko posjeduje visok stepen dobročinstva, oprašta se ono što se drugima ne oprašta. Čuo sam šejhul islama Ibn Tejmiju, Allah mu se smilovao, kada kaže: 'Pogledaj Musaa, Allahova čast i mir neka su sa njim, bacio je ploče na kojima su bile Allahove riječi koje je Svojom rukom napisao. Bacio ih je i polomio, povukao za bradu vjerovjesnika, Haruna. Ošamario je Meleka smrti i izbio mu oko. Na noć Isra'a nije mu bilo svejedno što je Allah uzdigao Muhammeda ﷺ iznad njega. Gospodar to sve zna, ali ipak mu je prelazio preko toga, opraštao mu i pored svega toga ga voli i daje mu počasno mjesto. To sve zato što je Musa ustrajao u teškim trenucima i zaslužio visoke stepene.

Isto tako, pogledaj primjer Junusa ibn Mete عليه السلام koji nije imao visoke stepene kao Musa. Naljutio je samo jednom Allaha, nakon čega ga je Allah zatočio u stomaku velike ribe i nije mu opraštao kao Musau. Zato je uspio onaj čija dobra djela pretegnu nad lošim, te će mu loša djela biti oproštena zbog dobrih.'»

Uslovi pokajanja od malih i velikih grijeha

Uslovi pokajanja od malih grijeha

Da bi nam mali grijesi bili oprošteni, trebamo praktikovati slijedeće stvari:

1- Izbjegavanje velikih grijeha

Od Allahove milosti prema ljudima je i opraštanje malih grijeha pod uslovom da se klonimo velikih. Kaže Allah ﷻ:

﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا﴾

«Ako se budete klonili velikih grijeha koji su vam zabranjeni, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših i uvest ćemo vas u divno mjesto.»(1)

Rekao je Allahov Poslanik ﷺ:

الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ، إِذَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ.

«Pet dnevnih namaza, petak do petka i ramazan do ramazana brišu grijehe počinjene u tom vremenu, ako se ne budu činili veliki grijesi.»(2)

2- Dobra djela

Onaj koji čini dobra djela mali grijesi će biti oprošteni. Primjer toga je namaz u džematu, jer taj namaz briše male grijehe. Kaže Allahov Poslanik ﷺ:

مَنْ تَوَضَّأَ لِصَلَاةٍ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ مَشَى إِلَى الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ فَصَلَّاهَا مَعَ النَّاسِ، أَوْ مَعَ الْجَمَاعَةِ، أَوْ فِي الْمَسْجِدِ غَفَرَ اللهُ لَهُ ذُنُوبَهُ.

«Onaj ko lijepo uzme abdest za namaz, pa ode na farz namaz i klanja ga s ljudima, ili nekom skupinom, ili u džamiji, oprostit će mu se mali grijesi.»(1)

(1) *En-Nisa'*, 31.

(2) Bilježi ga Muslim, poglavlje: Čistoća, tema: Pet dnevnih namaza i petak do petka brišu grijehe počinjene u tom vremenu, 3/470.

3- Donošenje istigfara

Ebu Hurejre ؓ od Allahovog Poslanika ﷺ prenosi predaju: *«Rob učini neki grijeh, pa kaže: 'O moj Bože, oprosti mi!' Onda Allah kaže: 'Moj rob je počinio grijeh i zna da ima Gospodara koji oprašta grijehe', pa mu oprosti taj grijeh. Zatim ponovo taj rob počini grijeh, pa kaže: 'O moj Gospodaru, oprosti mi grijeh', na što Allah uzvrati: 'Moj rob je počinio grijeh i zna da ima Gospodara koji prašta grijehe', pa mu oprosti. Ponovo pogriješi i kaže: 'O moj Gospodaru, oprosti mi grijeh.' Tada Allah odgovori: 'Moj rob je počinio grijeh i zna da ima Gospodara koji prašta grijehe', pa mu oprosti. 'Čini što hoćeš, oprostio sam ti.'»*(2) Tj. sve dok budeš griješio i kajao se zbog toga, opraštat ću ti.

4- Slavljenje i veličanje Allaha ﷻ

Vjerovjesnik ﷺ je rekao: «Ko izgovori:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

'La ilahe illallah vahdehu la šerike leh, lehul mulku ve lehul hamdu vehuve ala kulli šej'in kadir.'

'Nema boga osim Allaha jedinog, On nema druga. Njemu pripada vlast i zahvala i On sve može', sto puta u jednom danu, imat će nagradu kao da je oslobodio deset robova, upisat će mu se sto sevapa i izbrisati sto grijeha. Taj dan će ga to sačuvati od šejtana sve dok ne zanoći.

(1) Prethodno djelo.

(2) Prethodno djelo, poglavlje: Pokajanje, tema: Prihvatanje pokajanje od grijeha, iako se ponove, 17/230.

Neće niko ništa bolje reći od njega, osim onog ko to izgovori više puta, a onaj ko kaže:

سُبْحانَ اللهِ وبِحَمْدِه

'Subhanallahi ve bihamdihi'

'Slavljen neka je Allah, Njemu pripada hvala', u jednom danu sto puta, obrisat će mu se grijesi, pa makar ih imao kao što more ima pjene.»[1]

Uslovi pokajanja od velikih grijeha

1- Kajati se zbog grijeha

2- Istog momenta prekinuti s griješenjem

3- Čvrsta odluka da se više ne vraća tom grijehu u budućnosti

Od stvari koje upotpunjavaju tevbu i izvinjavanje zbog grijeha. Ne mislimo ovdje na izvinjavanje kao u parnicama prilikom počinjenog zločina, već da kaže u sebi, a i jezikom: «O moj Bože, nemam opravdanja zbog počinjenog grijeha i zbog toga se izvinjavam. Ja nemam moći da bih se spasio. Ja sam samo griješnik koji traži oprost. O moj Bože, ja nemam opravdanja za počinjeni grijeh, oprost je potpuno Tvoje pravo, a ovo je čisto moj grijeh. Možeš ga oprostiti, a ako ne oprostiš, to je Tvoje pravo.» Ovo izvinjenje je priznavanje slabosti i nemoći. Na ovaj način on priznaje da je žrtva šejtanovih spletki i prohtjeva koji ga navode na zlo. Riječi: «O Gospodaru, ovo što sam počinio, to nisam učinio da bih omalovažavao

(1) Prethodno djelo, poglavlje: Pominjanje Allaha, dova, pokajanje i traženje oprosta, tema: Vrijednost učenja: لا إله إلا الله (nema boga osim Allaha), سبحان الله (Slavljen neka je Allah) i dove, 17/186.

Tvoje pravo, niti zato što Te ne poznajem, niti što niječem činjenicu da sve vidiš, Tvoju prijetnju ne zanemarujem. Ovo je samo zato što su preovladale strasti, a ja nisam imao snage da se branim od te bolesti. Nadam se Tvome oprostu, oslanjam se na Tvoju milost, lijepo mislim o Tebi, očekujem Tvoju plemenitost. Izuzetno si Blag i obilno Milostiv. Obmanut sam. Prevarile su me strasti koje me navode na zlo, a moje neznanje me potpomoglo u tome. Ja ne mogu opstati na Pravom putu, osim Tvojom pomoći. Niko mi ne može pomoći u pokoravanju Tebi, osim Tvoja uputa.» Treba izgovarati ovakve riječi koje sadrže umiljavanje, poniznost i ovisnost o Allahu, priznavanje slabosti i potvrđivanje da je On jedini zaslužan da se obožava. Ovo upotpunjava pravo pokajanje, a praktikuju ga samo oštroumni, oni koji se umiljavaju Allahu, a On voli kada Mu se rob umiljava.[1]

Ovi uslovi vrijede ako je grijeh između Allaha i Njegova roba. Ali, ako je grijeh i nepravda učinjena nekom robu, onda se uz navedena tri uslova dodaju još dva:

4- Traženje halala i oduživanje čovjeku kojem je nanesena nepravda

To će se uraditi tako što će mu se vratiti njegovo pravo, ili mu se zatražiti oprost nakon saopćenja o nepravdi koja mu je nanešena, bilo da se radi o materijalnoj ili tjelesnoj šteti načinjenoj njemu ili njegovom nasljedniku, kao što nas je o tome obavijestio Allahov Poslanik ﷺ u hadisu koji glasi:

(1) Vidi djelo Tehzib medaridžis-salikin, 124.

مَنْ كانَ لأَخيه عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ مِنْ مالٍ أَوْ عِرْضٍ، فَلْيَتَحَلَّلْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لا يَكُونَ دِينارٌ ولا دِرْهَمٌ إِلاّ الْحَسَناتُ والسَّيِّئاتُ.

«Ako je neko nanio nepravdu svome bratu u imetku, ili časti, neka to riješi prije nego dođe vrijeme kada neće biti dinara, niti dirhema, već samo dobra i loša djela.»(1)

Ako nepravda bude nanesena putem klevetanja, ogovaranja, ili napadanjem na tuđu čast, da li se za tevbu uslovljava da se navede šta je tačno učinjeno, da se zatraži halal, i da se spomene kako mu je narušena čast, ili se ne uslovljava ništa od toga, već je dovoljna samo pokajanje? Po tom pitanju su se islamski učenjaci razišli na tri mišljenja.

Zatim je Ibn El-Kajjim spomenuo kako imam Šafija, Ebu Hanifa i Malik smatraju da je uslov da mora tačno navesti čovjeku kojem je nanio nepravdu šta mu je učinio i onda tražiti da mu halali. Ovo mišljenje je analogno mišljenju o ozljeđivanju tijela, ili nanošenju materijalne štete. U ovom slučaju se mora tačno navesti šta je učinjeno, pa tek onda tražiti halala, u protivnom slijedi kisas (odmazda). Ibn Tejmije zastupa sljedeće mišljenje:

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Činjenje nasilja, tema: Ko je nanio nekom čovjeku nepravdu, pa mu je želi nadoknaditi, da li mora imenovati šta mu je učinio? 3/170. A Buharijina verzija hadisa glasi: «Ko je načinio nepravdu nekom u časti, ili nečemu drugom, neka mu to oduži još danas, prije nego ne budu vrijedili dinari niti dirhemi. Ako bude imao dobrih djela, oduzet će mu se shodno načinjenoj nepravdi. A ako ne bude ima dobrih djela, onda će se loša djela mazluma uzeti i dodati nasilniku.»

Da bi bilo oprošteno počinitelju zuluma, ne uslovljava se da o tome obavijesti osobu kojoj je narušio čast, ogovarao je i sl., već je dovoljno da se pokaje svome Gospodaru. Što se tiče onog kome je nanio zulum, ogovarao ga ili mu narušio čast, dovoljno je da u istom društvu popravi sliku o njemu i da čini istigfar za njega. A razlog što ne treba imenovati šta mu je učinio je što je u tome samo šteta u kojoj nema nikakve koristi, jer će to samo povećati mržnju i razdor među njima, čega nije bilo prije nego je to čuo. Takve stvari Zakonodavac ne dozvoljava, a kamoli da ih naređuje!

Razlika između potvore i ogovaranja, s jedne strane, i nanošenja materijalne ili tjelesne štete, s druge strane, je u tome što u drugom slučaju, osobi slijedi materijalna satisfakcija, te kada o tome bude obaviještena, neće biti duševno povrijeđena, čak štaviše, možda se i obraduje. Međutim, takav slučaj nije s osobom koja sazna da joj je čast danonoćno kaljana ogovaranjem, vrijeđanjem i potvaranjem.(1)

5- Postoji i peti uslov koji je bitan, a to je da se na vrijeme učini tevba – pokajanje, jer se pokajanje ne prima od čovjeka koji je na samrtnoj postelji, niti će se primiti kada Sunce izađe sa zapada, kada se uvjeri da nastupa Sudnji dan. Kaže Allah ﷻ:

﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً * وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 162-163.

إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴾

«Allah prima pokajanje samo od onih koji učine kakvo hrđavo djelo iz lakomislenosti, i koji se ubrzo pokaju. Njima će Allah oprostit, a Allah sve zna i mudar je. Uzaludno je kajanje onih koji čine hrđava djela, sve dok im se ne približi smrt, pa onda govore: «Sad se zaista kajem!» a i onima koji umru kao nevjernici. Njima smo bolnu patnju pripremili.»(1)

Allahov Poslanik ﷺ je rekao:

إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ ما لم يُغَرْغِرْ

«Allah prima pokajanje robu sve dok duša ne dođe do grla.»(2)

Na drugom je mjestu Vjerovjesnik rekao:

إِنَّ اللهَ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهارِ، ويبسُطُ يَدَهُ بالنَّهارِ لِيتوبَ مُسيءُ اللَّيْلِ وذلك حتّى تَطْلُعَ الشّمْسُ مِنْ مَغْرِبِها .

«Uistinu Allah pruža ruku noću da bi se pokajao onaj ko je griješio danju, i pruža ruku danju da bi se pokajao onaj ko je griješio noću, i tako sve dok Sunce ne izađe sa zapada.»(1)

(1) *En-Nisa'*, 17-18.

(2) Hadis bilježi Tirmizija u poglavlju: Da'vat, tema: Traženje oprosta i predaje o Allahovoj milosti prema robovima, 5/547. Tirmizi je ocijenio ovaj hadis kao hasan-garib.

Znakovi primljene tevbe

Pravo i iskreno pokajanje ima znakove od kojih su:

1- Da pokajnik bude nakon pokajanja bolji nego što je bio prije toga

2- Da osjeća strah od kazne sve do smrti, sve dok ne čuje meleke koji mu govore:

﴿ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴾

«Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan.»(2) Tada strah prestaje.

3- Da što više plače, bude skrušen i ponizan pred Allahom

«Od stvari koje uslijede nakon prave tevbe je i izuzetna skrušenost koja obuzme srce. Ta skrušenost je posebna i na nju ne liči ništa, niti je stiče iko do griješnik koji se kaje. To se ne može ostvariti glađu, žeđu, niti bilo kakvom ljubavlju. Ta je stvar daleko iznad sveg nabrojanog. Takvo srce se slomi i zadrhti pred Gospodarom i kompletno je takvo. Ono je pred svojim Gospodarom ponizno i skrušeno. Allahu nije ništa draže od ove skrušenosti, skromnosti, poniznosti i predanosti. Tako ti Boga, ima li ljepših riječi u ovoj situaciji od: 'Molim Te Tvojom uzvišenošću, a ja sam ponizan, smiluj

(1) Prenosi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Pokajanje, tema: Dova se prima iako se grijeh ponavlja, 17/231.

(2) *Fussilet*, 30.

mi se! Molim Te Tvojom snagom, a ja sam slab i Tvojim bogatstvom, a ja sam ovisan o Tebi, ova je moja kika lažna i griješna pred Tobom. Tvojih robova, osim mene, ima mnogo, a ja nemam Gospodara osim Tebe. Nemam skloništa niti spasa, osim kod Tebe. Tražim od Tebe kao sitni i jadni rob. Preklinjem Te poput skrušenog i poniznog roba. Prizivam Te poput preplašena i slijepa roba, onako kako to čini onaj čija je glava klonula pred Tobom, onaj ko Ti se pokorio htio to ili ne, onaj čije su se oči napunile suzama zbog Tebe i čije se srce ponizilo pred Tobom.'

Ovakve i slične riječi su od znakova ispravne tevbe. Onaj ko u svom srcu ne nađe potrebu za ovakvim riječima, neka preispita svoju tevbu i popravi je, jer zaista je teško učiniti pravu i iskrenu tevbu! S druge strane je lahko tvrditi jezikom i prizivati tevbu riječima. Učiniti potpunu tevbu je jedna od najtežih stvari za iskrenog roba, da nam Allah podari snagu i moć!»[1]

Omer ibn Zer je rekao: «Svaka tuga isčezne osim tuge pokajnika nad svojim grijesima.»[2]

4- Da se Zemlja griješniku stijesni i suzi, te da u svojoj duši osjeti tjeskobu sve dok se ne pokaje

Ovo nam potvrđuju Allahove riječi o trojici koji su izostali iza bitke na Tebuku pa im je Allah oprostio. Kaže Allah ﷻ:

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 125-126.
(2) Nuzhetul-fudala, 2/548.

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

«A i onoj trojici koja su bila izostala, i to tek onda kad im je zemlja, koliko god da je bila prostrana, postala tijesna, i kad im se bilo stisnulo u dušama njihovim, kada su uvidjeli da nema utočišta od Allaha nego samo u Njega. On je poslije i njima oprostio da bi se i ubuduće kajali, jer Allah, uistinu, prima pokajanje i Milostiv je.»[1]

5- Napuštanje lošeg društva

Onaj ko tvrdi da se iskreno pokajao, a i dalje se druži s lošim društvom, ne odvaja se od njega, može biti jedan od dvojice: lažov u svojim tvrdnjama ili da njegove strasti dominiraju njime i da ga vuku u loše društvo. Inače, napuštanje lošeg društva je osnovna pretpostavka i nužnost u pokajanju.

Šekik El-Belhi, Allah mu se smilovao, je rekao: «Znakovi pokajanja su: plakanje zbog provedenog vremena u griješenju, strah od ponovnog zapadanja u griješenje, izbjegavanje lošeg društva i pronalaženje dobrog društva.»[2]

(1) *Et-Tevbe*, 118.
(2) Nuzhetul-fudala, 2/711.

Pravila i napomene

1- Ko se iskreno pokaje njegova loša djela će se promjeniti u dobra

Uzvišeni je rekao:

﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً ﴾

«Ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promjeniti, a Allah prašta i Samilostan je.»(1)

2- Najbolja vrsta pokajanja je tevba «nesuh»

To je pokajanje od grijeha, i nevraćanje ponovno na taj grijeh kao što se mlijeko ne vraća u vime. Imam Ibn El-Kajjim je spomenuo da tevba biva nesuh ako se ispune tri uslova:

a) Da se tom tevbom obuhvate svi grijesi i da se pri tom ne izostavi niti jedan grijeh.

b) Čvrsta odluka da se nikad više ne čine ti grijesi.

c) Da se tevba očisti od bilo kakve natruhe, tj. da se pokaje iskreno zato što se želi pokajanje, a ne da se pokaje kao neko ko želi da time sačuva ugled, čast, funkciju, vlast, snagu i imetak, ili da bi time stekao hvalu ljudi; ili da bi na taj način izbjegao njihovo kuđenje i korenje; ili da se ne bi okomili na njega luđaci; ili da bi na taj način izbjegao lični bankrot, ili svoju slabost i sl. natruhe koje bi narušile ispravnost i čistoću tevbe koja mora biti iskrena u

(1) *El-Furkan*, 70.

ime Allaha, a to je najpotpunija i najispravnija vrsta pokajanja.(1)

3- Čovjek se mora odreći i pokajati zbog svih harama

Oko tih zabrana, a ima ih dvanaest vrsta, kruže svi veliki grijesi. Tih dvanaest vrsta je spomenuto u Allahovoj knjizi, a to su: nevjerovanje, pripisivanje Allahu druga, licemjerstvo, griješenje, neposlušnost, zlodjela, neprijateljstvo, razvratnost, zli postupci, razuzdanost, govor o Allahu bez znanja i slijeđenje puta kojim ne idu vjernici.(2)

4- Najkorisnije i najbolje za roba je da se kloni i pokaje od svih grijeha, velikih i malih

Može se desiti da se čovjek kloni velikih grijeha, a male i dalje nastavi činiti. Isto tako, može se desiti da se čovjek pokaje od nekog velikog grijeha, ili više njih, ali da i dalje čini druge velike grijehe za koje nije donio tevbu. Kao što se može desiti da se pokaje od malih grijeha, a velike nastavi činiti. Sve ovo se čovjeku može desiti, a Allah je pomagač i On nam je oslonac.

5- Ima ljudi koji se ne mogu pokajati od grijeha, i pored toga što priznaju da je tevba jako bitna, ali se ne mogu suzdržati od grijeha zbog preovladavanja strasti u njima. Takvima je jedini način i put da poslije svakog lošeg djela, učine po jedno dobro djelo. Za takve Allah kaže:

﴿ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحاً وَآخَرَ سَيِّئاً عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ﴾

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 178-179.
(2) Prethodno djelo, 191.

«... i koji su djela dobra s drugim koja su hrđava izmješali, njima će, može biti, Allah oprostiti...»[1] Možda će takvom Allah olakšati put do tevbe zbog njegovog ustrajanja na činjenju dobrih djela nakon loših. A ako se i ne pokaje do svoje smrti, možda će njegova dobra djela na Sudnjem danu na vagi pretegnuti loša, pa Allahovom milošću bude spašen, a u protivnom bi bio u jako nezavidnoj situaciji.

6- Onaj ko želi učiniti tevbu, mora se kloniti lošeg društva i to iz dva razloga:

a) Zato što će ga takvo društvo poticati na neposlušnost, navraćati na griješenje i buditi u njemu želju za tim.

b) Zato što je u izbjegavanju takvog društva dokaz iskrenosti njegove namjere u tevbi i usmjeravanje ka Allahu. Inače, kako bi mogao tvrditi da je došao tevbe, a i dalje griješi i druži se s takvim društvom. O tome smo već pričali.

7- Kaže pisac djela «El-Qamus»: «Riječ 'et-tevbe' u Kur'anu je pomenuta u tri različita konteksta:

a) u značenju: prelaženje preko pogreške, što se može razumjeti ako je upotrijebljen prijedlog «na», (ala)

﴿فتابَ عليكمْ﴾

«Pa vam je oprostio»[2] ili u drugom ajetu:

﴿يَتُوبُ عَلَيْكُمْ﴾

«Oprašta vam»,[1] ili:

(1) *Et-Tevbe*, 102.
(2) *El-Bekare*, 54.

﴿يتوبُ اللهُ على منْ يَشاءُ﴾

«Allah oprašta onom kome On hoće.»[2]

b) u značenju: vraćanja. Tada se upotrebljava prijedlog «ka» (ila). U tom kontekstu Allah ﷻ kaže:

﴿تُبْتُ إِلَيْكَ﴾

«... Tebi se vraćam...»,[3]

﴿فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ﴾

«... zato se Stvoritelju svome vratite...»,[4]

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللهِ﴾

«... vratite se Allahu...»[5]

c) U značenju: kajanja i tugovanja zbog pogreške. Tada se ne upotrebljava prijedlog «ka» niti «na». Kaže Allah ﷻ:

﴿إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا﴾

«Oprostiće samo onima koji se pokaju i poprave...»[6]

﴿فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ﴾

Pa ako se pokajete, to je za vas bolje...»[1]

(1) *Alu-'Imran*, 128.
(2) *Et-Tevbe*, 15.
(3) *El-'Araf*, 143.
(4) *El-Bekare*, 54.
(5) *En-Nur*, 30.
(6) *El-Bekare*, 160.

8- Allah oprašta svakom iskrenom pokajniku i on će biti oslobođen dunjalučke kazne, ako se pokaje prije nego to sazna vladar, osim slijedećih vrsta:

a) Sihirbazi, zato što je sihir kufr – nevjerstvo i zato što u pokajanje sihirbaza i njihov prestanak s tim fesadom nikad ne možemo biti sigurni.

b) Onaj ko vrijeđa Vjerovjesnika, a rođeni je musliman, ubija se.

c) Bezbožnik, ili ateista za kojeg ne postoji prava vjera koja ima prednost nad drugom. On ne uzima ni jednu vjeru za svoju, a u svemu tome sebe smatra za muslimana.

d) Rafidija koji proklinje i vrijeđa ashabe. Ovo je po Ebu Hanifinom mišljenju.[2]

Pokajanje od nabrojanih vrsta ljudi se ne prima na dunjaluku, nego se ubijaju! A ono što je između njih i Gospodara je druga stvar, jer Allah zna šta je u njihovim srcima i zna da li je iskrena tevba ili ne i na Sudnjem danu će se odnositi prema njima onako kako su bili iskreni prije smrti.

(1) *Ithafus-sadetil-muttekin*, 10/812-813. Ovo je uzeto iz djela *Besa'irut-temjiz* od Fejruz Abadija.

(2) *Ahkamut-tevbe*, od pisca šejha Abdulganija En-Nabulusija, 94-98.

Poučne priče nekih pokajnika

1- Pokajanje čovjeka koji je ubio 99 osoba

Ebu Seid El-Hudri ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

كانَ فِيمَنْ كانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ نَفْساً، فسَأَلَ عن أَعْلَمِ أَهْلِ الأَرْضِ فَدُلَّ على راهبٍ، فأَتاهُ فقال أَنَّهُ قتل تسعة وتسعين نفساً فَهَلْ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فقال: لا، فقَتَلَهُ فَكَمَّلَ بِهِ مائَةً. ثُمَّ سأَلَ عن أعلمِ أهلِ الأَرْضِ فَدُلَّ على رَجُلٍ عالمٍ، فقال أَنه قتل مائة نَفْسٍ، فهل مِنْ تَوْبَةٍ؟ فقال: نَعَمْ، ومَنْ يَحُول بينه وبين التَّوْبَةِ، انْطَلِقْ إلى أَرْضِ كذا وكذا، فإِنَّ بها أُناساً يَعْبُدُون اللهَ فَاعْبُدِ اللهَ مَعَهُمْ ولا تَرْجِعْ إلى أَرْضِكَ فإِنَّها أَرْضُ سُوءٍ. فَانْطَلَقَ حتّى إذا نَصَفَ الطّريقَ فأتاه مَلَكُ الموْتِ، فَاخْتَصَمَتْ فيه مَلائكَةُ الرَّحْمَةِ وملائكةُ الْعَذابِ، فقالتْ ملائكةُ الرحمة: جاء تائباً مُقْبِلاً بِقَلْبِه إلى الله تعالى، وقالتْ ملائكةُ العذابِ: إِنَّهُ لم يَعملْ خيْراً قَطّ، فأتاهم مَلَكٌ في صورةِ آدَمِيٍّ فجَعَلُوه بينهم، فقال: قِيسُوا ما بين الأَرضَيْنِ، فإلى أَيّتِهما كان أَدْنى فهو له، فقاسُوا فَوَجَدُوهُ أَدْنَى إِلَى الأَرْضِ الّتي أَرادَ، فَقَبَضَتْهُ مَلائكَةُ الرَّحْمَةِ.

«Davno prije vas bio je jedan čovjek koji je ubio 99 osoba, pa je upitao za najučenijeg čovjeka na svijetu, te su ga uputili na jednog rahiba (isposnika). On ode do spomenutog rahiba i kaže mu da je ubio 99 osoba, pa ga onda upita, da li za njega ima oprosta kod Allaha ﷻ? Na to mu rahib reče da za njega nema oprosta. Čovjek se na to podiže i ubi i rahiba kojim je napunio stotinu ubijenih.

Zatim je ponovo upitao za najučenijeg čovjeka na svijetu, pa ga uputiše na jednog učenjaka kome je on otišao i ispričao da je ubio sto osoba, a zatim ga upitao da li za njega takvog ima tevbe? Učenjak mu na to reče: 'Svakako, ko te sprječava da učiniš tevbu?! Idi u tu i tu zemlju, u njoj stanuju ljudi koji iskreno Allahu robuju, pa im se i ti pridruži u njihovom robovanju, i nipošto se ne vraćaj u svoju sredinu, jer je ona pokvarena.'

Čovjek se uputi ka toj zemlji, ali ga negdje na pola puta zadesi smrt. Oko njega nastade spor između meleka milosti i meleka mučitelja. Meleki milosti rekoše: 'On je došao kao pokajnik od grijeha i srcem svojim okrenut prema Allahu.' Meleki mučitelji rekoše: 'On nikada nije učinio nijedno dobro djelo.' Tada melekima stiže jedan drugi melek u ljudskom liku koga oni uzeše za sudiju koji će im presuditi. Melek sudija im reče: 'Izmjerite rastojanje između jednog i drugog mjesta pa kojem od njih bude bliži njemu i pripada.' Meleki izmjeriše rastojanje i ustanoviše da je bliži zemlji kojoj je bio krenuo, te ga uzeše meleki rahmeta.'»(1)

(1) *Et-tergibu vet-terhib*, 4/101-102. Rekao je hafiz El-Munziri: «Bilježi ga Buharija, Muslim i Ibn Madže sličnim značenjem.»

2- Pokajanje Maiza ibn Malika

Burejde ﷺ je rekao:

عن بُرَيْدَة ﷺ قال: جاءَ ماعزُ بنُ مالك ﷺ إلى النّبيّ ﷺ فقال: يا رَسُولَ الله طَهِّرْني! فقال: وَيْحَكَ، ارْجِعْ فَاسْتَغْفِرِ اللهَ وَتُبْ إِلَيْه، فَرَجَعَ غَيْرَ بَعيد، ثُمَّ جاءَ فقال: يا رَسُولَ الله، طَهِّرْني! فقال النبيُّ ﷺ: ويحك! ارْجِعْ فاستَغْفِرِ اللهَ وتُبْ إليه. قال: فرَجَعَ غَيْرَ بَعيدٍ ثمَّ جاء فقال: يا رسول الله، طهّرني! فقال النبيُّ ﷺ مثلَ ذلك، حتّى إذا كانت الرّابعَةُ قال له رَسُولُ الله ﷺ: فيمَ أُطَهِّرُكَ؟ فقال: مِنَ الزّنى، فسأَلَ رَسُولُ الله ﷺ: أَبِه جُنُونٌ؟ فَأُخْبِرَ أَنَّهُ لَيسَ بِمَجْنُون، فقال: أَشَرِبَ خَمْراً؟ فقام رَجُلٌ فاسْتَنْكَهَهُ فلم يَجِدْ مِنْهُ رِيحَ خَمْرٍ. فقال رَسُولُ الله ﷺ: أَزَنَيْتَ؟ فقال: نَعَمْ، فَأَمَرَ بِرَجْمِه؟ فكان النّاسُ فيه فِرْقَتَيْن: قائلٌ يقول: لقد هَلَكَ، لقد أَحاطَتْ بِه خَطِيئَتُهُ، وقائلٌ يقول: ما تَوْبَةٌ أَفْضَلَ مِنْ تَوْبَةِ ماعِز، إنّه جاء إلى النبيّ ﷺ فوضع يده ثمَّ قال: اقْتُلْني بِالْحِجارَةِ! قال: فَلَبِثُوا بذلك يَوْمَيْنِ أو ثَلاثَةً، ثمَّ جاء رَسُولُ الله ﷺ وهُمْ جُلُوسٌ، فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ، فقال: اسْتَغْفِرُوا لماعِز. فقال رَسُولُ الله ﷺ: لقد تابَ تَوْبَةً لَوْ قُسِّمَتْ بين أُمَّة لَوَسِعَتْهُمْ.

«Maiz bin Malik je došao Poslaniku ﷺ i rekao: 'O Božiji Poslaniče, očisti me!' *'Šta je s tobom, traži oprost*

od Allaha i Njemu se obrati', reče mu. Otišao je nedaleko, zatim se vratio i rekao: 'O Božiji Poslaniče, očisti me!' *'Šta je s tobom, traži oprost od Allaha i Njemu se obrati',* ponovi mu Allahov Poslanik ﷺ. Ponovo je krenuo, vratio se i ponovio: 'O Božiji Poslaniče, očisti me!' Zatim mu je Vjerovjesnik ﷺ ponovio iste riječi. Pa kad je došao četvrti put, Allahov Poslanik ga je zapitao: *'A od čega da te očistim?'* 'Od zinaluka', reče. Zatim Poslanik ﷺ upita: *'Da on nije lud?'* Na što su mu odgovorili da nije lud, pa reče: *'Da nije pio alkohol?'* Nakon čega je ustao jedan čovjek pomirisao ga, ali nije osjetio miris alkohola. Tada Allahov Poslanik ﷺ ustade pa upita: *'Da li si počinio zinaluk?'*(1) 'Da', odgovori. Zatim je Vjerovjesnik naredio da ga kamenuju. Ljudi su se u tome podjelili u dvije skupine, skupina koja je govorila: 'Propao je, njegov grijeh ga je uništio', i druga skupina koja je govorila: 'Nema boljeg pokajanja od tevbe Maiza, on je došao Poslaniku ﷺ stavio svoju ruku u njegovu i rekao: 'Ubij me kamenjem (kamenuj me).' I tako je to potrajalo dva-tri dana. Zatim je došao Allahov Poslanik ﷺ a oni su sjedili. Nazvao je selam, sjeo i rekao: *'Molite za oprost Maizu bin Maliku'* 'Da Allah oprosti Maiz bin Maliku', rekoše. Pa im Allahov Poslanik ﷺ reče: *'Pokajao se tako da kada bi se njegova tevba podjelila na jedan čitav narod, bila bi im dovoljna.'»*(2)

(1) U Buharijinoj predaji stoji da je bio oženjen.

(2) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Propisi o ovodunjalučkim kaznama, tema: Šta ako čovjek prizna da je počinio zinaluk? 11/345.

3- Pokajanje El-Gamidije

Prenosi se od Burejde ﷺ da je rekao:

عن بُرَيْدَة قال: جاءَتْ الْغَامِدِيَّةُ فقالتْ: يا رَسُولَ الله، إِنِّي زَنَيْتُ فَطَهِّرْنِي، وإِنَّهُ رَدَّها، فَلَمَّا كانَ الغَدُ قالتْ: يا رَسُولَ الله لِمَ تَرُدُّنِي؟ لَعَلَّكَ تَرُدُّنِي كَما رَدَدْتَ ماعِزاً؟ فَوَالله إِنِّي لَحُبْلَى! قال: إِمّا لا فاذْهَبِي حتّى تَلِدِي. فلمّا وَلَدَتْ أَتَتْ بِالصَبِيِّ فِي خِرْقَة، قالتْ: هذا، قدْ وَلَدْتُهُ. قال: فَاذْهَبِي فَارْضِعِيه حتَّى تَفْطِمِيه، فلمّا فطمتْهُ أَتَتْهُ بِالصَّبِيِّ فِي يَدَيْه كَسرَةُ خُبْزٍ، فقالتْ: هذا يا نَبِيَّ الله قدْ فطمْتُهُ، وقد أَكَلَ الطَّعامَ، فدَفَعَ الصَّبِيَّ إلى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ أَمرَ بِها فَحُفِرَ لها حتَّى صَدْرِها، وأمر النَّاس فرَجَمُوها، فَيُقبِلُ خالدُ بنُ الوَلِيد بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأْسَها فتَنَضحَ الدَّمُ على وَجْهِ خالدٍ فَسَبَّها، فَسَمِعَ نَبِيُّ الله ﷺ سَبَّهُ إِيّاها فقال: مَهْلاً يا خالدُ، فَوَالّذي نَفْسي بيدِه لقد تابَتْ تَوْبَةً لو تابَها صاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ!

وفي رواية: ثُمَّ صُلِّيَ عليْها، فقال عُمَرُ: تُصَلِّي عليْها يا نَبِيَّ الله وقد زَنَتْ؟! فقال: لقد تابتْ توبةً لو قُسِّمَتْ على سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ المَدِينة لوسِعَتْهُمْ، وهل وَجَدَتْ تَوْبَةً أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جادَتْ بِنَفْسِها لله تعالى؟

«Došla je El-Gamidija i rekla: 'O Allahov Poslaniče, počinila sam zinaluk, očisti me.' Vratio ju je, pa je došla sutradan i rekla: 'O Allahov Poslaniče, zašto me odbijaš?

Možda me odbijaš kao i Maiza. Tako mi Allaha ja sam trudna.' *'Idi dok se ne porodiš',* reče joj. Kad se porodila, došla je sa djetetom umotanim u neku krpu, pa mu reče: 'Evo ga, porodila sam se.' *'Idi i doji ga sve dok se ne odvikne,'* reče. Kada ga je odvikla od mlijeka, došla je s djetetom koje je nosilo koricu hljeba u rukama, pa mu reče: 'Evo, o Allahov Vjerovjesniče, ne doji više, jede hranu.' Dodala je dijete nekom od muslimana, a zatim je naređeno da se iskopa rupa do njenih grudi, te je ljudima naređeno da je kamenuju i kamenovaše je. Došao je Halid ibn El-Velid, uzeo kamen i pogodio je u glavu, pa joj krv pljusnu do njegovog lica, nakon čega ju je Halid povrijedio. Čuvši to Allahov Poslanik ﷺ obrati mu se riječima: *'Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, pokajala se takvom tevbom da kada bi se onaj ko bespravno uzima dadžbine i poreze pokajao takvom tevbom, bilo bi mu oprošteno.'»*

U nekim predajama stoji: «... a zatim joj je klanjana dženaza, pa reče Omer: 'Zar češ joj klanjati o Allahov Vjerovjesniče, a zinaluk je počinila?!' Poslanik mu reče: *'Pokajala se takvom tevbom da kada bi se podjelilo na sedamdeset Medinelija bilo bi im dovoljno. Zar je mogla naći bolju tevbu od žrtvovanja svoga života u ime Allaha na tom putu?'»*[1]

4- Tevba Kjaba ibn Malika رضي الله عنه

Njegova priča je poticajna i uzvišena. Prenijet ću je kompletnu zato što je prepuna pouka.

---

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Propisi o ovodunjalučkim kaznama, tema: Ako čovjek prizna da je počinio zinaluk? 11/347.

قال كَعْبٌ بنُ مالك: لَمْ أَتَخَلَّفْ عنْ رَسُولِ الله في غَزْوَةٍ غزَاها قَطّ إلاَّ في غَزْوَةِ تبوك، غَيْرَ أَنِّي قدْ تَخَلَّفْتُ في غزوةِ بَدْرٍ، ولم يُعاتبْ أَحداً تَخَلَّفَ عنْهُ، وإنَّما خرجَ رَسُولُ الله والمسلمُونَ يريدون عِيرَ قُرَيْشٍ حتى جمعَ اللهُ بينهم وبين عَدُوِّهِمْ على غَيْرِ ميعادٍ، ولقد شَهِدْتُ مَعَ رسولِ الله لَيْلَةَ العقبَةِ حين تَوَاثَقْنا على الإِسْلامِ، وما أحبّ أنّ لِيَ بِها مَشْهَدَ بَدْرٍ، وإنْ كانتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ في النّاس منْها.

وكان من خَبَرِي حينَ تَخَلَّفْتُ عَنْ رسولِ الله في غَزْوَةِ تبوك أَنِّي لم أَكُنْ قطّ أَقْوَى ولا أَيسَرَ منّي حينَ تَخَلَّفْتُ عنه فس تلْكَ الْغَزْوَةِ، والله ما جَمَعْتُ قَبْلَها راحلَتَيْنِ قطّ حتى جَمَعْتُهما في تلك الغزوة، فغزاها رَسُولُ الله في حَرٍّ شديدٍ، واسْتَقْبَلَ سَفَراً بَعيداً ومَفازاً، واسْتَقْبَلَ عَدُوّاً كَثيراً، فجلا للمسلمين أَمرهم لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ، فأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِم الَّذي يُرِيدُ، والمسلمون مع رسول الله كَثيرٌ، ولا يَجْمَعُهُمْ كِتابُ حافظ –يُرِيدُ بذلك الديوانَ. قال كَعْبٌ: فَقَلَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ يَظُنُّ أَنَّ ذلك سَيَخْفَى له ما لم يَنْزِلْ فيه وحيٌ مِنَ الله عَزَّ وَجَلَّ. وَغَزَا رسولُ الله ﷺ تلك الغَزْوَةَ حينَ طابَتِ الثِّمَارُ والظِّلالُ، فأنا إليها أَصْعَرُ فَتَجَهَّزَ رَسُولُ الله ﷺ والمسلمون معه وَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعَ ولم أَقْضِ

شَيْئاً وأَقُولُ في نَفْسِي: أَنَا قَادِرٌ على ذلك إذا أَرَدْتُ، فلم يَزَلْ ذلك يَتَمَادَى بِيَ حَتّى أَسْتَمِرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ فأَصْبَحَ رسولُ الله ﷺ غَادِياً والمسلمون معه ولم أَقْضِ مِنْ جهازي شيئاً ثمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ ولم أَقْضِ شيئاً فلم يَزَلْ ذلك يتمادى بي حتى أَسْرَعُوا وتفارَطَ الغَزْوُ فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأُدْرِكَهُمْ فَيَا لَيْتَنِي فَعَلْتُ ثُمَّ لم يُقَدَّرْ ذلك لي فَطَفِقْتُ إذا خَرَجْتُ في الناس بعد خُرُوجِ رسولِ الله ﷺ يَحْزُنُنِي أَنِّي لا أَرَى لِيَ أُسْوَةً إلاَّ رَجُلاً مَغْمُوصاً عليه في النفاقِ أو رَجُلاً ممن عذر اللهُ مِنَ الضعفاء ولم يَذْكُرْنِي رسولُ الله ﷺ حتى بَلَغَ تبوكاً فقال، وهو جَالِسٌ في القوم بِتَبُوكٍ: ما فَعَلَ كَعْبُ بنُ مالكٍ؟ قال رَجُلٌ مِنْ بَنِي سلمة: يا رسولَ الله، حَبَسَهُ بُرْدَاهُ والنَّظَرُ في عِطْفَيْهِ! فقال له معاذُ بنُ جَبَلٍ: بِئْسَ ما قُلْتَ، وَاللهِ يا رسولَ الله، ما عَلِمْنَا عليه إلاَّ خَيْرًا، فَسَكَتَ رسولُ الله ﷺ. فَبَيْنَمَا هو على ذلك رَأَى رَجُلاً مبيضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ، فقال رسولُ الله ﷺ: كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ، فَإِذَا هو أَبُو خَيْثَمَةَ الأَنْصَارِيُّ، وهو الذي تَصَدَّقَ بِصَاعِ التَّمْرِ حين لَمَزَهُ المنافقون.

فقال كعبُ بنُ مالكٍ: فلمّا بَلَغَنِي أَنَّ رسولَ الله ﷺ قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلاً مِنْ تبوكٍ حَضَرَنِي بَثِّي، فَطَفِقْتُ أَتَذَكَّرُ الكَذِبَ وَأَقُولُ بِمَ أَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا وَأَسْتَعِينُ

عَلَى ذلك كُلَّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي. فَلَمَّا قِيلَ لِي: إِنَّ رسولَ الله ﷺ قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا، زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أَنْجُوَ مِنْهُ بِشَيْءٍ أَبَدًا فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَأَصْبَحَ رسولُ الله ﷺ قَادِمًا وكان إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ، فَرَكَعَ فيه رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ، فَلَمَّا فَعَلَ ذلك جَاءَهُ الْمُخَلَّفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ وَيَحْلِفُونَ له وَكَانُوا بِضْعَةً وَثَمَانِينَ رَجُلاً. فَقَبِلَ مِنْهُمْ رسولُ الله ﷺ عَلاَنِيَتَهُمْ وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى الله حتى جِئْتُ. فلمّا سَلَّمْتُ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ، ثُمَّ قال: تَعَالَ، فَجِئْتُ أَمْشِي حتى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ لِي: ما خَلَّفَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ؟ قَالَ: قُلْتُ: يا رسولَ الله، إِنِّي وَاللهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتَ أَنِّي سَأَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ بِعُذْرٍ ولقد أُعْطِيتُ جَدَلاً، وَلَكِنِّي وَاللهِ لقد عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لَيُوشِكَنَّ اللهُ أَنْ يُسْخِطَكَ عَلَيَّ، وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ أَنِّي لَأَرْجُو فيه عُقْبَى الله، وَاللهِ ما كان لِي عُذْرٌ، وَاللهِ ما كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى ولا أَيْسَرَ مِنِّي حين تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. قال رسول الله ﷺ: أَمَّا هذا فَقَدْ صَدَقَ، فَقُمْ حتى يَقْضِيَ اللهُ فِيكَ فَقُمْتُ وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِي فَقَالُوا لِي: واللهِ

ما عَلِمْنَاكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هذا لقد عَجزْتَ في أَنْ لا تكونَ اعْتَذَرْتَ إلى رسولِ الله ﷺ بما اعْتَذَرَ به إليه المخلّفون، فقد كان كافيكَ ذَنْبَكَ استغفارُ رسولِ الله ﷺ لك. قال: فَوَالله ما زالوا يُؤَنِّبُونني حتى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إلى رسولِ الله ﷺ فأُكَذِّبَ نَفْسي. قال: ثُمَّ قُلْتُ لهم: هَلْ لَقِيَ هذا معي أَحَدٌ؟ قالوا: نَعَمْ، لَقِيَهُ مَعَكَ رَجُلاَنِ، قَالاَ مِثْلَ ما قُلْتَ، فَقِيلَ لهما مِثْلَ ما قِيلَ لك. قال قلت: مَنْ هُمَا؟ قالوا: مِرَارَةُ بنُ ربيعة العَامِرِي وَهِلاَلُ بنُ أُمَيَّةَ الوَاقِفِيّ. قال: فذكروا لي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا. فيهِمَا أُسْوَةٌ. قال: فمضيت حينَ ذَكَرُوهُمَا لي. قال: وَنَهَى رسولُ الله ﷺ المسلمين عن كَلاَمِنَا أيها الثلاثة مِنْ بين مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ. قال: فَاجْتَنَبَنَا النَّاسُ. وقال: تَغَيَّرُوا لنا حتى تنكرتْ لي في نفسي الأَرْضُ، فَمَا هِيَ بالأَرْضِ التي أَعْرِفُ. فَلَبِثْنَا على ذلك خَمْسِينَ لَيْلَةً. فأما صَاحِبَايَ فاسْتَكَانَا وَقَعَدَا في بُيُوتِهِمَا يَبْكِيَانِ، وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجلدَهُمْ. فكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلاَةَ وَأَطُوفُ في الأَسْوَاقِ ولا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ وَآتِي رَسُولَ الله ﷺ وهو في مَجْلِسِهِ بعدَ الصَّلاَةِ فَأَقُولُ في نَفْسِي: هَلْ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلاَمِ أَمْ لا، ثُمَّ أُصَلِّي قَرِيبًا مِنْهُ وَأُسَارِقُهُ النَّظَرَ، فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلاَتِي نَظَرَ إِلَيَّ، وَإِذَا الْتَفَتُّ نَحْوَهُ

أَعْرَضَ عَنِّي حَتَّى إِذَا طَالَ ذلك عَلَيَّ مِنْ جَفْوَةِ الْمُسْلِمِينَ مَشَيْتُ حتى تَسَوَّرْتُ جِدارَ أَبِي قَتَادَةَ، وهو ابنُ عَمِّي، وأحب الناس إِلَيَّ فَسَلَّمْتُ عليه فوالله ما ردَّ عَلَيَّ السلامَ فقُلْتُ له: يا أَبَا قتادةَ أَنْشدُكَ بالله هَلْ تَعْلَمَنَّ أَنِّي أُحِبُّ الله ورسولَهُ؟ قال: فسكت، فَعُدْتُ فناشَدْتُهُ، فَسَكَتَ، فَعُدْتُ فَنَاشَدْتُهُ، فَقَالَ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَفَاضَتْ عَيْنَايَ وَتَوَلَّيْتُ حتى تَسَوَّرْتُ الجِدَارَ فبينا أَنَا أَمْشِي في سوق المدينة إذا نبطيٌ من نبطِ أَهْلِ الشامِ ممن قَدِمَ بالطعامِ يَبِيعُهُ بالمدينة يقول: مَنْ يَدُلُّ على كَعْبِ بْنِ مَالك؟ قال: فَطَفِقَ الناسُ يُشِيرُونَ له إِلَيَّ حتى جاءَنِي فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسان وكُنْتُ كَاتِبًا فَقَرَأْتُهُ فإذا فيه: أما بعدُ، فإنه قد بلغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قد جَفَاكَ ولم يَجْعَلْكَ اللهُ بدارِ هَوَانٍ ولا مَضْيَعَةً فالحق بِنَا نُوَاسِكَ. قال: فقلت حين قرأتها: وهذه أيضا من البلاء فَتَيَامَمْتُ بها التنورَ فَسَجَرْتُهَا بها حتى إذا مضتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الخمسين واسْتَلْبَثَ الوحيُ إذا رسولُ رسولِ الله ﷺ يأتيني فقال: إِنَّ رسولَ الله ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ. قال: فَقُلْتُ: أُطَلِّقُهَا أَمْ ماذا أَفْعَلُ؟ قال: لا، بَلْ اعْتَزِلْهَا فَلاَ تَقْرَبَنَّهَا! قال: فَأَرْسَلَ إِلَى صاحِبَيَّ بِمِثْلِ ذلك. قال: فقلتُ لامْرَأَتِي: الْحَقِي بِأَهْلِكِ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حتى يَقْضِيَ اللهُ في

هذا الأمر. قال: فجاءتْ امرأةُ هلالِ بنِ أُمَيَّة رسولَ الله ﷺ فقالتْ له: يا رسولَ الله إنَّ هلالَ بنَ أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضائعٌ، ليس له خادمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدمَهُ؟ قال: لا، ولكنْ لا يَقْرَبَنَّك! فقالَتْ: إنَّهُ وَاللهِ ما بِهِ حَرَكَة إلى شيءٍ ووالله ما زال يَبْكي مُنْذُ كان مِنْ أَمْرِهِ ما كان إلى يَوْمِه هذا.

قال: فقال لِيَ بَعْضُ أَهْلي: لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رسولَ الله ﷺ في امْرَأَتِكَ فَقَدْ أَذِنَ لامْرَأَةِ هلالِ بنِ أُمية أَنْ تَخْدمَه. قال: فقلت: لا أَسْتَأْذِنُ فيها رسولَ الله ﷺ وما يُدْرِيني ماذا يقول رسولُ الله ﷺ إذا اسْتَأْذَنْتُهُ فيها وأنا رجلٌ شابٌ. قال: فَلَبِثْتُ بذلك عَشْرَ لَيالٍ فَكَمُلَ لنا خمسون ليلةً مِنْ حين نُهِيَ عَنْ كَلامِنَا. قال: ثُمَّ صَلَّيْتُ صلاةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خمسين ليلة على ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالسٌ عَلَى الحالِ الَّتي ذَكَرَ اللهُ ﷻ منا قد ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسي وَضَاقَتْ عَلَيَّ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ، سَمِعْتُ صَوْتَ صارِخٍ أَوْفى على سلعٍ يقول بِأَعْلَى صَوْتِه: يا كَعْبُ بنَ مالكٍ أَبْشِرْ! قال: فَخَرَرْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنَّهُ قَدْ جاءَ فَرَجٌ. قال: فآذَنَ رسولُ الله ﷺ الناسَ بِتَوْبَةِ الله عَلَيْنَا حينَ صَلَّى صلاةَ الفجرِ فَذَهَبَ الناسُ يُبَشِّرُونَنَا فذهب قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ وَرَكَضَ رجلٌ إِلَيَّ فرسا وسَعَى ساعٍ مِنْ أَسْلَمَ

قِبَلي وَأَوْفى الجبل فكان الصوتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ، فلما جاءَني الذي سَمِعْتُ صوتَهُ يُبَشِّرُني فَنَزَعْتُ له ثَوْبي فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ بِبِشَارَتِه واللهِ ما أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا فَانْطَلَقْتُ أَتَأَمَّمُ رسولَ الله ﷺ يَتَلَقَّاني الناسُ فَوْجًا فَوْجًا يُهَنِّؤُني بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولونَ لِتُهَنِّكَ توبةُ الله عَلَيْكَ حتى دَخَلْتُ المسجدَ فَإِذَا رسولُ الله ﷺ جالسٌ في المسجد وَحَوْلَهُ الناسُ، فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ الله يُهَرْوِلُ حتى صَافَحَني وَهَنَّأَني. واللهِ ما قام رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ. قال: فكان كَعْبٌ لا يَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ. قال كعبٌ: فلما سَلَّمْتُ عَلَى رسولِ الله ﷺ قال وهو يبرقُ وجهُهُ مِنَ السُّرُورِ وَيَقُولُ: أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ. قال: فقُلْتُ: أَمِنْ عِنْدِكَ يا رسولَ الله، أَمْ مِنْ عِنْدِ الله؟ فقال: لا، بَلْ مِنْ عِنْدِ الله وكان رسولُ الله ﷺ إذا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ. قال: وَكُنَّا نَعْرِفُ ذلك. قال: فلما جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يا رسولَ الله إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى الله وَإِلَى رسولِه ﷺ. فقال رسولُ الله ﷺ: أَمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. قال فقُلْتُ: فَإِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الذي بِخَيْبَرَ قال وقلت: يا رسولَ الله إِنَّ اللهَ إِنَّمَا أَنْجَانِي بِالصِّدْقِ وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ لا أُحَدِّثَ إِلاَّ

صدْقًا ! قال: فَوَاللهِ ما عَلِمْتُ أَنَّ أَحَدًا مِنَ المسلمين أَبْلاَهُ اللهُ في صدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذلك لِرَسولِ اللهِ ﷺ إِلَى يَوْمِي هذا أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلاَنِي اللهُ به واللهِ ما تَعَمَّدْتُ كَذْبَةً مُنْذُ قُلْتُ ذلك لِرَسُولِ اللهِ ﷺ إلى يومي هذا وإني لأرجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللهُ فيما بَقِيَ. قال: فَأَنْزَلَ اللهُ ﷻ: ﴿لَقَدْ تَابَ اللهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ * وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ. . . ﴾ حتى بلغ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ قال كعبٌ: وَاللهِ ما أَنْعَمَ اللهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ إِذْ هَدَانِي اللهُ لِلإِسْلاَمِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رسول الله ﷺ أَنْ لا أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا إِنَّ اللهَ قال للذين كذبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ شَرَّ مَا قَالَ لأَحَدٍ وَقال اللهُ: ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ * يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللهَ لاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ قال كَعْبٌ: كُنَّا خَلَّفْنَا أيها الثلاثة عَنْ أمر أولئك الذين قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ

حَلَفُوا له فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمْرَنَا حَتَّى قَضَى اللهُ فيه فَبِذَلِكَ قَالَ اللهُ ﷻ: ﴿وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خلفُوا . . . ﴾ وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ مِمَّا خلفنا عَنِ الْغَزْوِ وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرنا عَمَّنْ حَلَفَ له وَاعْتَذَرَ إِلَيْه فَقَبِلَ مِنْهُ.

Kjab ibn Malik je rekao: «Nisam izostao iza Poslanika niti u jednoj bici koju je predvodio, osim bitke na Tebuku. Pored toga, nisam učestvovao u bici na Bedru, ali Poslanik nije korio nikog ko je izostao iz te bitke. Allahov Poslanik ﷺ je izašao s muslimanima koji su željeli kurejšijsku karavanu, pa je Allah dao tako da su se sukobile dvije strane ne planirajući. Isto tako, prisustvovao sam s Poslanikom ﷺ u noći Akabe, kada smo se zavjetovali na islam i to mi je draže nego Bedr, iako je Bedr među ljudima poznatiji.

Moja situacija kada sam izostao iza bitke na Tebuku je bila sljedeća: Nisam nikad bio jači i spremniji kao tada kada sam izostao iza te bitke. Tako mi Allaha, nikad prije nisam pripremio dvije jahalice, a za tu bitku sam ih spremio. Allahov Poslanik se sukobio s neprijateljima po jakoj vrućini, a i prešao je jako dug i naporan put. Sukobio se s velikim brojem neprijatelja. To je muslimanima bilo jasno, te su se spremili za tu bitku što bolje. Allahov Poslanik ﷺ im se obratio kako je htio povodom bitke. Bilo je jako mnogo muslimana, ali ih je slabo šta moglo ujediniti.» Dalje produžava Kjab svoju priču: «Ako bi neko htio izostati iza bitke, sakrio bi se

mislivši da se neće primjetiti, ali bi u takvim slučajevima dolazili ajeti od Allaha koji bi to oštro osuđivali.

Ta bitka se dogodila u vrijeme kada su plodovi sazrijevali i kada je hlad bio obilan, a to je mene mnogo privlačilo. Allahov Poslanik i muslimani su se spremali za tu bitku, pa sam i ja ujutro poranio kući da se pripremim. Vratim se ne uradivši ništa, ali u sebi govorim: 'Mogu ja to ako želim.' I tako se to dešavalo u meni, sve dok ljudi nisu stvarno i ozbiljno prišli tom pripremanju. Krenuo je Poslanik ﷺ u bitku i muslimani sa njim, a ja nisam ništa od svojih stvari pripremio, otišao sam do kuće i vratio se, ali opet bezuspješno. I tako se to odužilo, sve dok ljudi nisu požurili u borbu. Kucnuo je čas kada je bitka trebala početi, pa sam pomislio da bi ih mogao sustići, kamo sreće da sam to učinio, ali nije bilo suđeno. Kada sam izašao nakon odlaska Poslanika ﷺ među ljude, bilo mi je jako žao kada sam uvidio da nemam nikog na kog bi se ugledao kad je u pitanju izostanak iza bitke, osim onih koji su optuženi kao licemjeri, ili onih koji imaju šerijatsko opravdanje da ostanu, poput nemoćnih.

Poslanik ﷺ me se nije sjetio sve dok nije došao do Tebuka. Sjedio je među ljudima pa reče: *'Šta je sa Kjab ibn Malikom?'* Jedan od plemena Benu Seleme reče: 'O Allahov Poslaniče, spriječio ga je njegov ogrtač i njegova zadivljenost sobom.' Tad mu Muaz ibn Džebel uzvrati riječima: 'Ružno pričaš o njemu, tako mi Allaha, o Božiji Poslaniče, od njega smo samo dobro vidjeli.' Nakon toga se ušutio Poslanik ﷺ.

I dok je tako sjedio, ugledao je u daljini čovjeka u bijelom, pa reče: *'Budi Ebu Hajseme!'* Kad stvarno se ukaza Ebu Hajseme, ensarija kojem je Allahov Poslanik ﷺ

udjelio sadaku, pregršt hurmi nakon čega su mu munafici prigovarali.»

Kaže Kjab ibn Malik: «Kada mi je došla vijest da je Allahov Poslanik ﷺ krenuo sa borcima prema Tebuku, obuzela me panika i briga. Počeo sam smišljati laži, kako da sutra izbjegnem njegov gnjev i ljutnju? U tom sam se potpomagao sa svakim iz svoje familije koji su imali neki prijedlog.

Kada mi je rečeno: 'Allahov Poslanik ﷺ se vraća', svaka laž i prevara je isčeznula, tako da sam shvatio da mu neću moći ništa slagati i da mi nema spasa. Odlučio sam se na iskrenost.

Došao je Poslanik ﷺ, a imao je običaj da kada se vrati s puta, prvo ode u džamiju, klanja dva rekata, a zatim sjedne s narodom. Kada je to učinio, došli su oni koji su izostali iza bitke i počeli donositi kojekakva opravdanja zaklinjući se na iskrenost svojih riječi. Bilo ih je osamdeset i nešto. Poslanik ﷺ je prihvatio njihova opravdanja sudeći po vanjštini, po onom što čuje. Zakleli su mu se na vjernost, a on je molio za njihov oprost. Njihovu intimu i tajnost je ostavio Allahu. I tako dok nije došao red na mene. Kada sam nazvao selam, osmjehnuo mi se, ali u tom osmjehu je bilo gnjeva, a zatim mi reče: *'Dođi.'* Prišao sam mu i sjeo pred njega, pa mi reče: *'Zašto si ostao? Zar nisi kupio jahalice?'* Rekao sam: 'O Allahov Poslaniče, da sam pred bilo kim na dunjaluku, vidio bi da bih pronašao neko opravdanje i ne bi se naljutio na mene. U raspravi izgledam ubjedljivo i dominantno. Ali ja znam, tako mi Allaha, da ako ti budem iznio laž s kojom ćeš se pomiriti i u koju ćeš povjerovati, mogao bi Allah dati pa da se naljutiš na mene. A ako ti

budem pričao istinu, bićeš ljut na mene, ali ću na taj način biti čist pred Allahom. Tako mi Allaha, ja nemam opravdanog razloga. Tako mi Allaha, nikad nisam bio jači i spremniji za borbu kao tad kada sam izostao.' Tada Allahov Poslanik ﷺ reče: *'Što se tiče ovog, istinu je rekao. Ustani i idi dok ti Allah ne presudi u ovome.'* Ustao sam, a za mnom su nahrnuli ljudi iz plemena Benu Seleme slijedivši me. Rekli su mi: 'Tako nam Allaha, ne znamo da si ikad počinio neki grijeh do ovog sada. Zar nisi mogao da navedeš neki razlog Poslaniku ﷺ kao i ostali? Tvoje grijehe bi saprao Poslanikov istigfar za tebe.' I tako su nastavili da sam poželio vratiti se Poslaniku ﷺ i kazati da sam slagao. Tada sam upitao: 'Da li je iko postupio kao ja?' 'Da, učinili su to još dvojica. Rekli su isto što i ti i uzvraćeno im je isto kao i tebi', rekoše. 'Ko su ta dvojica?', upitah. 'Mirare ibn Rebia El-Amiri i Hilal ibn Umejje El-Vakifi', odgovoriše. Rekao sam sebi: 'Spomenuli su mi dva pobožnjaka koji su učestvovali u bici na Bedru, ljudi od ugleda. Zato sam nastavio svojim putem.'

Allahov Poslanik ﷺ je zabranio ljudima da komuniciraju s nama trojicom, između svih ostalih koji su izostali iza bitke. Ljudi su nas izbjegavali. Svi su promijenili odnos prema nama, tako da i zemlja nije više bila to što je. Tako je potrajalo pedeset noći.

Moja dva prijatelja su se umirili, zavukli u svoje kuće i plakali. A ja, ja sam izlazio među ljude. Išao sam u džamiju obavljati namaz u džematu, šetao po čaršijama, ali niko da progovori sa mnom. Dođem kod Poslanika ﷺ, nazovem mu selam dok bi sjedio na svom mjestu nakon namaza, pa kažem sebi: 'Da li je pomakao usne

uzvraćajući selam, ili nije?' Zatim bih klanjao blizu njega, krao bih mu pogled. Kada bih počeo klanjati, pogledao bi u mene, a kada bih se okrenuo prema njemu, okrenuo bi glavu od mene.

Kada mi se oduljio taj period u kom sam bio otuđen i odbačen od svih, došao sam i propeo se na zid Ebu Katade, moga amidžića i meni najdraže osobe. Nazvao sam mu selam, ali, tako mi Allaha, nije mi uzvratio selam. Rekao sam mu: 'O Ebu Katade, tako ti Allaha, reci mi volim li ja Allaha i Njegova Poslanika?' Prešutio je. Vratio sam se ponovo, zakleo ga Allahom i pitao ga, ali je prešutio. I opet sam se vratio, zakleo ga Allahom i pitao ga isto, pa mi reče: 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.' Oči su mi zasuzile, vratio sam se i prešao preko zida. I tako dok sam hodao kroz medinske sokake, kad jedan strani zemljoradnik iz Šama, koji je došao prodavati hranu u Medinu, reče: 'Ko će mi pokazati gdje je Kab ibn Malik?' I ljudi počeše upirati prstom u mene, sve dok mi ne priđe. Dao mi je pismo od kralja Gasana. Bio sam pismen, pa sam pročitao to pismo u kom se nalazi: '... Čuli smo vijest da te je tvoj prijatelj napustio i odbacio, ali te Allah nije stvorio u pustoj kući, niti bez cilja. Istina je s nama, mi ćemo te utješiti...' Kada sam to pročitao, rekao sam sebi: 'Ovo je isto jedan u nizu belaja i nesreća.' Uzeo sam pismo, stavio ga u peć i zapalio.

Kada je prošlo četrdeset dana od cjelokupnih pedeset i kada je Objava rjeđe dolazila, došao mi je izaslanik Allahovog Poslanika ﷺ i rekao: 'Allahov Poslanik ti naređuje da se odvojiš od svoje žene.' 'Da joj dam razvod, ili šta da radim?', upitao sam. Kaže: 'Ne, samo se odvoji od nje i ne približavaj joj se.' Isto tako je otišao i rekao

mojim prijateljima. Tada sam svojoj ženi rekao: 'Idi kod svojih i budi kod njih sve dok Allah ne presudi po ovom pitanju.'

Nakon toga je došla žena Hilal ibn Umeje kod Poslanika ﷺ i rekla mu: 'O Božiji Poslaniče, Hilal je uistinu oronuli starac koji je prilično izgubljen. On nema slugu. Da li će ti biti krivo ako ga ja budem služila?' 'Ne, ali ti se ne smije približavati', odgovorio je. Tada mu je rekla: 'Tako mi Allaha, on se ne kreće nikud. Allaha mi, samo plače otkako ga je snašlo to što ga je snašlo sve do danas.' Poslije toga, neki iz moje familije su mi rekli: 'Da si i ti tražio od Allahovog Poslanika ﷺ dozvolu za ženu da te služi, dozvolio je ženi Hilala ibn Umeje da ga služi.' 'Neću da tražim dozvolu od Poslanika. Otkud ja znam šta će mi Poslanik reći na to kada mu budem tražio dozvolu, jer, ja sam još mlad čovjek', odgovorio sam.

I tako je potrajalo još deset dana. Upotpunilo se pedeset noći otkako je naređeno da budemo izolirani. Otišao sam i pedesetog dana klanjao sabah namaz iza neke naše kuće. I dok sam sjedio tako, baš u stanju u kojem nas je Allah i opisao u ajetu, stisnulo mi se u duši, a zemlja, koliko god prostrana bila, postala mi je tijesna, čuo sam kako Evfi viče na sav glas sa brda Sila: 'O Kjab ibn Malik, raduj se.' Pao sam na sedždu, znao sam da je došao izlaz i rješenje iz te situacije. Allahov Poslanik ﷺ je obavijestio ljude da nam je Allah oprostio nakon sabah namaza, pa su ljudi došli da nas obvesele. Neki su se uputili prema mojim prijateljima, a meni je krenuo konjanik. Isto tako mi je požurio to saopštiti jedan iz plemena Eslem koji je bio brži od konjanika. Kada mi je došao onaj čiji sam glas čuo, skinuo sam svoja dva ogrtača i odjenuo sam ga njima

od radosti i veselja. Tako mi Allaha, tada nisam imao ništa osim njih. Pozajmio sam dva ogrtača, obukao ih i uputio se ka Poslaniku ﷺ. Ljudi su me dočekivali u grupama, čestitajući mi zbog pokajanja i govoreći: 'Neka si sretan zbog toga što ti je Allah oprostio.' I tako sve dok nisam ušao u džamiju. Ušao sam, a Allahov Poslanik ﷺ je sjedio, a oko njega masa ljudi. Tad je ustao Talha ibn Ubejdullah trčećim korakom sve dok mi nije pružio ruku i čestitao mi. Tako mi Allaha, nije niko od muhadžira ustao osim njega.» Kjab to nikad nije zaboravio Talhi. Dalje nastavlja Kjab: «Kada sam nazvao selam Allahovom Poslaniku ﷺ, ustao je, a na licu mu se ukazivala radost, te mi reče: 'Raduj se najboljem danu kroz koji si prošao otkako te majka rodila.' Rekao sam: 'Je li to od tebe o Allahov Poslaniče, ili je od Allaha?' 'Ne, od Allaha je', odgovori. Kada bi se radovao Allahov Poslanik ﷺ lice bi mu se osvjetlilo i zasjajilo kao da je komad mjeseca, a mi smo znali to.

Kada sam sjeo ispred njega, rekao sam mu: 'O Allahov Poslaniče, u počast moje tevbe ja ću sav svoj imetak dati u sadaku radi Allaha i Njegova Poslanika ﷺ.' 'Bolje ti je da ostaviš nešto i za sebe od tog imetka', odgovori. Tada sam mu rekao: 'Meni će biti dovoljan plijen od bitke na Hajberu.' I dodao sam: 'O Allahov Poslaniče, Allah me spasio zbog iskrenosti, a od mog pokajanja je i to da neću nikom više govoriti osim istinu, sve dok sam živ.' Isto tako sam rekao: 'Tako mi Allaha, ne znam nikog da ga je Allah iskušao iskrenošću otkako sam ono spomenuo Allahovom Poslaniku ﷺ do danas na ljepši način kao što je mene Allah iskušao. Tako mi Allaha, nikad od tada nisam namjerno slagao do dana

današnjeg, i molim Allaha da me sačuva u preostalom periodu.' Tada je Allah objavio sljedeće ajete:

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ * وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

«Allah je oprostio Vjerovjesniku, i muhadžirima i ensarijama, koji su ga u teškom času slijedili, u vrijeme kada se srca nekih od njih zamalo nisu pokolebala; On je poslije i njima oprostio, jer je On prema njima Blag i Milostiv. A i onoj trojici koja su bila izostala, i to tek onda kad im je zemlja, koliko god da je bila prostrana, postala tijesna, i kad im se bilo stisnulo u dušama njihovim, kad su vidjeli da nema utočišta od Allaha nego samo u Njega. On je poslije i njima oprostio da bi se i ubuduće kajali, jer Allah, uistinu, prima pokajanje i milostiv je.»(1)

'Tako mi Allaha, nije mi Allah ukazao veću blagodat nakon što me uputio u islam od toga što sam rekao istinu Allahovom Poslaniku ﷺ i to što ga nisam slagao pa da propadnem i stradam kao što su stradali oni koji su lagali i petljali. Allah je opisao one koji lažu u Svojoj Objavi, u

(1) *Et-Tevbe*, 117-118.

ružnijem kontekstu nego što je ikad i za kog rekao išta.' Kaže Allah ﷻ:

﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ * يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾

«Kada se među njih vratite, zaklinjaće vam se Allahom, samo da ih se okanite, pa okanite ih se jer su oni pogan i prebivalište njihovo biće Džehennem kao kazna za ono što su radili! Oni vam se zaklinju zato da biste bili zadovoljni njima. Ako vi budete zadovoljni njima, Allah sigurno nije zadovoljan narodom griješničkom.»(1)

Od svih koji su izostali iza bitke, ostali smo samo nas trojica, ostalima je primio Poslanik njihova opravdanja kada su mu se zakleli, te su mu dali prisegu, a on je za njih tražio kod Allaha oprost. A naš slučaj je prepustio Allahu da nam On presudi. Zato je Allah ﷻ rekao:

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا . . .﴾

'... a i onoj trojici koja su bila izostala...' U ajetu Allah nije spomenuo naše izostajanje iza bitke, već odgađanje naše presude za razliku od onih koji su se zakleli da govore istinu i donijeli opravdanje i u to im se uzelo u obzir.»(2)

(1) *Et-Tevbe*, 95-96.

(2) Ovaj hadis bilježi Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Pokajanje, tema: Tevba Kjaba ibn Malika i njegova dva prijatelja, 17/239-247.

5- Pokajanje Zazana El-Kindija

To je jedan velikan tabi'ina, umro je 82 god. po Hidžri, Allah mu se smilovao.

Pokajao se Ibn Mešžudovim posredstvom. Kaže Zazan: «Bio sam dječak i imao sam lijep glas. Dobro sam svirao tamburu. Bio sam sa svojim prijateljem i imali smo alkohola, a ja sam im svirao. Tad je naišao Ibn Mesud, slomio je bačvu s alkoholom i prolio je, tamburu slomio I rekao: 'Daj Bože da tvoj lijepi glas čujemo kako uči Kur'an.' To je rekao zatim otišao. Zapitao sam svoje društvo: 'Ko je ovo bio?' 'Ovo je Ibn Mešžud', odgovoriše. Taj slučaj je doprinio da sam se pokajao, te sam počeo plakati i uzeo ga za ogrtač. Prišao mi je, zagrlio me i zaplakao, a zatim rekao: 'Dobro došao onaj koga je Allah zavolio! Sjedi.' Zatim je ušao u kuću i iznio hurmi.»[1]

6- Pokajanje El-Fudajla ibn Ijada

El-Fudajl je umro 186 god. po Hidžri. Bio je pljačkaš, a uzrok njegove tevbe je to što je zavolio ropkinju. I dok se penjao i prelazio preko zidova do nje, začuo je nekog kako uči ajet:

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾

«Zar nije vrijeme da se vjernicima srca smekšaju kad se Allah i Istina koje se objavljuje spomene i da oni ne budu kao oni kojima je još davno data Knjiga, pa su srca

(1) Nuzhetul-fudala, 1/386.

njihova, zato što je proteklo mnogo vremena, postala nemilosrdna i mnogi su od njih grješnici.»[1]

Kada je čuo te ajete rekao je: «Da Gospodaru, vrijeme je», te se vratio. Zatekla ga je noć u nekim ruševinama, kad tamo neki beskućnici. Tada neki od njih rekoše: 'Idemo', dok su drugi kazali: 'Kad se rasvane, jer je El-Fudajl negdje na putu, presjeći će nam put i opljačkat će nas.' Tada sam se zamislio i rekao sebi: 'Ja noć provodim u griješenju, a ljudi se ovdje boje mene. Ovamo me Allah nije uputio, osim da bih prekinuo s ovim što činim. Moj Bože, kajem ti se i zbog toga ću često boraviti pokraj Bejtullaha.'»[2]

(1) *El-Hadid*, 16.
(2) Nuzhetul-fudala, 2/660.

3. Tevekkul – oslanjanje na Allaha

Tevekkul – oslanjanje na Allaha je jako veliki srčani ibadet. Mnogi pobožnjaci i asketi su pogrešno shvatili ovaj ibadet, kao i jedna grupa običnih ljudi koji su otišli u dvije krajnosti: ifrat – strogo i pretjerano pridržavanje i tefrit – nemar i propuštanje, a sredinu između toga koja je simbol ovog ummeta su zapostavili i pogrešno je shvatili.

«Onaj koji nastoji hoditi Allahovim putem, mora da posjeduje ovu osobinu, a pogotovo kada je u pitanju sticanje opskrbe, što je obuzelo ljudska srca, a nekima i smorilo tijelo, nanijelo brige, noćne besanice i dnevne patnje. Neki bi pristali da zbog toga budu poniženi, pognu svoje glave, pogaze svoju čast zbog komada hljeba, misleći da je opskrba kod čovjeka koji mu je može pružiti ili uskratiti, tako da njegov život i život njegove djece ovisi o tom čovjeku. Neki su možda otišli i dalje od toga pa sebi dozvolili da jedu nedozvoljeno, uzimaju mito, uzimaju kamatu, stiču imetak na nedozvoljen način bojeći se za opskrbu kada dođu u pozne godine nakon mladosti, ili se bojeći bolesti nakon zdravlja, ili otkaza nakon regularnog posla, ili iz straha za svoju obitelj nakon toga. Izlaz iz sveg nabrojanog je oslanjanje na Uzvišenog Allaha.»[1]

Rekao je Ibn El-Kajjim: «Tevekkul je pola vjere, a druga polovica je obraćanje Allahu. Znači vjera je traženje

(1) *Et-tevekkul*, dr. Jusuf Kardavi, 9-10.

pomoći od Allaha i obraćanje Njemu.[1] Tevekkul je traženje pomoći, a obraćanje Allahu je ibadet. Čak štaviše, tevekkul je čisti ibadet i istiniti tevhid, ako ga se čovjek bude istinski pridržavao.»[2]

Šta znači riječ «tevekkul»

Jezičko značenje: zauzimanje za nešto uz garanciju da će se to i obaviti.

Tevekul sadrži značenje pribjegavanja nečemu i oslanjanja na nešto, a također znači i davanje povjerenja nekoj osobi da ga može zastupati.

Terminološko značenje: onaj ko se oslanja na Allaha je osoba koja zna da se Allah brine za opskrbu i njenu sudbinu, pa se time zadovolji; Njemu se obraća i ne osvrće se na druge.

«Tevekkul se u suštini ogleda u iskrenosti srca prilikom oslanjanja na Allaha Uzvišenog u sticanju korisnog i dobrog i odricanju od svega nekorisnog i štetnog, kako dunjalučkih tako i ahiretskih stvari. Prepuštanje svih stvari Allahu i ostvarivanje istinskog ubjeđenja, vjerujući da ne daje, ne sprečava, ne šteti, niti koristi iko osim Njega.»[3]

(1) Ovo je Ibn El-Kajjim preuzeo iz ajeta Svevišnjeg Allaha gdje kaže: *«Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo.»*

(2) Tehzib medaridžis-salikin, 336.

(3) Ove definicije sam preuzeo iz predgovora profesora Džasima El-Fuhejda knjizi: *Oslanjanje na Allaha*, od hafiza Ibn ebi Dunja'a, 31.

Tevekkul je spoznaja srca da je Allah dovoljan robu.(1)

Postoje i drugačije definicije tevekkula: Da svaku situaciju predaš Onom ko je dostojan toga, da se Tvorcu ne zamjeriš i da se oslanjaš na Njega. Da se ne ponašaš onako kako želiš, kako ti tvoja moć i snaga nalažu, već da se ponašaš onako kako ti to Gospodar nalaže, jer si Njegovom zahvalom postao, a ne zato što si to ti htio. Ovo je suština tevekkula – oslanjanja na Allaha.(2)

Stepeni ljudi u tevekkulu

1- Dobri, pobožni i učeni ljudi.

Ovakvi se oslanjaju na Allaha u imanu – vjerovanju, u oživljavanju vjere, u uzdizanju Njegove riječi, u borbi protiv Njegovih neprijatelja, u ljubavi prema Njemu i izvršavanju Njegovih naredbi.

2- Oni koji ne dostižu prethodni stepen, već se oslanjaju na Njega pri ustrajavanju na Njegovom putu i očuvanju veze s Njim, bez da traže išta od ljudi.

3- Oni koji ne dostižu ni prethodni stepen, a to su oni koji se oslanjaju na Njega kada je u pitanju ono što svako dobija, a to su opskrba, zdravlje, pomaganje protiv neprijatelja, ženidba, djeca i sl.

Najvredniji tevekkul

Oslanjanje na Allaha u vadžibu, tj. dužnostima prema Gospodaru, prema stvorenjima i dužnostima prema samom sebi je najvredniji tevekkul.

---

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 336.
(2) Prethodno djelo, 336-337.

Najobuhvatniji i najkorisniji tevekkul

Oslanjanje na Allaha kada je u pitanju uticaj na ljude u korist vjere ili u procesu otklanjanja neke štete po vjeru, a to je tevekkul Allahovih vjerovjesnika dok su širili Njegovu vjeru i otklanjali štetu onih koji čine nered po zemlji i taj tevekkul su naslijedili učenjaci.

Nakon toga, ljudi su stepenovani u tevekkulu na osnovu njihovog interesovanja i namjera.(1)

Kur'an je prepun ajeta koji govore o tevekkulu. Život poslanika sa njihovim narodima, onim koji su ih potpomagali i njihovim neprijateljima, je sjajan primjer tevekkula.

Mnogi uzvišeni ajeti pozivaju na tevekkul, njegovo uljepšavanje i upotpunjavanje. Kaže Uzvišeni:

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

«I na Allaha se oslonite, ako ste vjernici.»(2)

Na drugom mjestu je rekao:

﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾

«A onaj ko se na Allaha osloni, On će mu biti dovoljan.»(3)

Opisujući molitvu Njemu dragih robova, kaže:

﴿رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾

«Gospodaru naš, u Tebe se uzdamo i Tebi se obraćamo i Tebi ćemo se vratiti.»(1)

---

(1) Prethodno djelo, 344.
(2) *El-Ma'ide*, 23.
(3) *Et-Talak*, 3.

Allah podučava svog Poslanika, pa kaže:

﴿ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

«Pa kada se čvrsto odlučiš, osloni se na Allaha, uistinu Allah voli one koji se na Njega oslanjaju.»(2)

Allah ﷻ je pohvalio ashabe riječima:

﴿ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾

«One kojima je, kad su im ljudi rekli: 'Neprijatelji se okupljaju zbog vas, treba da ih se pričuvate!', to učvrstilo vjerovanje, pa su rekli: 'Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar!'»(3)

Postoji još mnogo drugih ajeta čija je tematika tevekkul.

Allahov Poslanik ﷺ je pojasnio šta je tevekkul i pozivao na njega, a kako i ne bi kad je jedno od njegovih imena «El-Mutevekkil» (onaj koji se oslanja na Allaha), kao što se to spominje u nekim predajama.

Vjerovjesnik ﷺ je u svojim molitvama pojašnjavao ummetu šta je oslanjanje na Svevišnjeg, pa je rekao:

اللهمَّ لَكَ أَسلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ وَلَكَ خَاصَمْتُ

«Allahumme leke eslemtu ve bike amentu ve alejke tevekkeltu ve ilejke enebtu i ve leke hasamtu.»

(1) El-Mumtahine, 4.
(2) *Alu-'Imran*, 159.
(3) *Alu-'Imran*, 173.

«Moj Bože, Tebi se predajem, u Tebe vjerujem, na Tebe sam se oslonio, Tebi se obraćam i u Tvoje ime ulazim u diskusiju.»(1)

Svojim ashabima je naređivao da se oslanjaju na Allaha riječima:

مَنْ قال – يَعْنِي إِذا خرج مِنْ مِنْ بَيْتِه: بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ ولا حَوْلَ ولا قُوَّةَ إلاَّ باللهِ

«Ko kaže (kada izađe iz kuće): **'Bismillah tevekkeltu alallah vela havle vela kuvvete illa billah.'**

'U ime Allaha, na Njega se oslanjam, nema snage niti moći osim kod Allaha.' Reći će mu se: 'Dovoljno ti je, sačuvan si, a šejtan se od njega okrene.'»(2)

Allahov Poslanik ﷺ je rekao:

لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ على اللهِ حَقَّ التَّوَكُّلِ لَرُزِقْتُمْ كما يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِماصاً وَتَرُوحُ بِطَاناً .

«Kada bi se istinski oslanjali na Allaha, bili bi opskrbljivani kao ptice, probude se ujutro gladne, a zanoće punog stomaka.»(3)

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Spominjanje Allaha, molitva, pokajanje i traženje oprosta, tema: Dove, 17/202.
(2) Bilježi ga Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Dove, tema: Šta se kaže kada se izađe iz kuće? 5/490. Tirmizi je rekao za ovaj hadis: «Hadis je hasen - sahih - garib.»
(3) Hadis bilježi Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Zuhd, tema: Oslanjanje na Allaha. Za hadis je rekao: «Hasen sahih.»

Dobri prethodnici su podsticali na tevekkul, a njihov život je slikovito to dočarao. Evo nekih primjera:

Imam Seid ibn Džubejr, preminuo 95. god. po Hidžri, se molio Allahu riječima: «Moj Bože, molim te podari mi iskreni tevekkul i lijepo mišljenje o Tebi.» Isto tako, imao bi običaj reći: «Oslanjanje na Allaha donosi iman.»[1]

Rečeno je Hatimu El-Esammu (umro 237. g. po H.): «Od čega se sastoji tvoj tevekkul?» Kaže: «Od četiri stvari: Shvatio sam da moju opskrbu ne može pojesti niko drugi, pa sam se duševno smirio. Shvatio sam da moj posao neće učiniti drugi, zato sam zauzet njime. Shvatio sam da smrt dolazi iznenada, pa sam je pretekao i spremio se za nju. Shvatio sam da se ne mogu sakriti od Allaha i zato Ga se stidim.»[2]

Prenosi Ibn Ebu Ed-Dunja (preselio 281. g. po H.) svojim lancem prenosilaca od Seid ibn El-Musejjiba koji kaže: «Susreo se Abdullah ibn Selam sa Selmanom, radijallahu anhuma, pa reče jedan od njih drugom: 'Ako umreš prije mene dođi i obavijesti me šta si vidio kod svog Gospodara, a ako ja umrem prije obavijestit ću te.' Pa reče drugi: 'Zar se mrtvi susreću sa živim?' 'Da, njihove duše idu u Džennet gdje god žele', odgovori. I tako je umro jedan[3] i došao drugom u san pa mu rekao: 'Osloni se na Allaha i raduj se, nisam vidio ništa bolje od oslanjanja na

(1) Nuzhetul-fudala, 1/393.
(2) Nuzhetul-fudala, 2/848.
(3) A to je Selman El-Farisi ﷺ kao što je naveo profesor Džasim El-Fuhejd kada je proučavao knjigu od Ibn Ebu Ed-Dunja *Et-Tevekkul.*

Allaha, osloni se na Njega i raduj se, ja nisam nikad vidio išta korisnije od istinskog oslanjanja na Allaha.'»[1]

Bilježi Ibn Ebu Ed-Dunja svojim lancem prenosilaca od Avn ibn Abdullaha da kaže: «Za vrijeme velikog fitneta u vrijeme Ibn Zubejra u Egiptu je sjedio u nekoj bašti jedan čovjek, naslonjen na neki alat pomoću kojeg je kopao. Podigao je glavu kad pred njim jedan čovjek koji mu reče: 'O ti, izgledaš mi tužno?' 'Nije mi ništa', odgovori ovaj s prezirom. Zatim mu pridošlica reče: 'Zar si zbog dunjaluka takav? Dunjaluk je pijaca sa koje jede poslušan i neposlušan, a ahiret je istinito obećanje, tad će Svemogući da presuđuje, On će između dobra i zla da presudi.'

Kada je to čuo kao da mu se svidio, pa mu reče: 'Zašto muslimani prolaze kroz sve ovo?' On mu odgovori: 'Allah ﷻ će te spasiti zato što ti je žao muslimana. Moli Ga! Ko mu je zatražio nešto a da mu to nije dao, zamolio Ga a da mu nije uslišao, oslonio se na Njega a da mu nije bio dovoljan, ili mu povjerovao a da ga nije spasio?' Pa sam smislio dovu:

اللهمَّ سَلِّمني وَسَلِّمْ مِنِّي

'Allahumme sellimni ve sellim minni.'

'Moj Bože, spasi me, i spasi druge od mene.' Fitnet – smutnja je prošla, a njemu se nije ništa desilo, niti je on kome naškodio.»[2]

(1) Lanac prenosilaca ove predaje je vjerodostojna, to je pojasnio prethodni pisac. Vidi prethodno djelo, 63-64.
(2) Lanac prenosilaca ove predaje je vjerodostojan, vidi prethodno djelo, 67-68.

Ibn Ebu Ed-Dunja prenosi svojim lancem od Vuhejba ibn El-Verda (preselio 153. g. po h.) da se dvojici potopila lađa na moru, pa su dospjeli u neku zemlju i došli do neke brvnare, te ušli u nju. I tako jedne noći dok je jedan je spavao, a drugi bio budan, došle su dvije djevojke i zastale na vratima. Samo dragi Allah zna kako su ružno izgledale. Tada jedna od njih reče drugoj: «Uđi.» 'Šta je s tobom, ne mogu', odgovori. 'Zašto, šta ti je?', upita. Tada joj ova reče: 'Zar ne vidiš šta je na vratima?!'» Kad tamo ispisano:

حَسْبِيَ اللهُ وَكَفَى، سَمِعَ اللهُ لِمَنْ دَعَا وَلَيْسَ وَرَاءَ اللهِ مَرْمَى

«Hasbijallahu ve kefa, semi'allahu limen de'a ve lejse vera'allahi merma.»

«Allah mi je dovoljan i niko mi drugi ne treba. Allah čuje onog ko ga doziva, ne postoji važniji cilj od Njega.»

Stepeni tevekkula

Tevekkul – oslanjanje na Allaha ima stepene i deredže, shodno snazi imana onog ko se oslanja na Allaha, njegove odlučnosti i zainteresovanosti.

Prvi stepen: Spoznaja Gospodara i Njegovih svojstava, kao što su Njegova moć, dostupnost, sveobuhvatnost Njegovog znanja i da sve što se dešava biva Njegovom dozvolom i voljom. Ovo je prvi korak kojeg čini rob prilikom tevekkula.

Drugi stepen: Shvatanje da je Allah za dešavanje stvari odredio njihove uzroke.

Treći stepen: Koncentrisanje i učvršćivanje srca da shvati da se oslanja i računa samo na Allaha.

Četvrti stepen: Navikavanje srca da traži od Allaha, da se na Njega oslanja i da se uz Njega smiruje.

Pokazatelj da čovjek posjeduje nabrojane deredže jeste to da mu mnogo ne znači kakav mu je život na dunjaluku. Njegovo srce ne pada u očaj ako izgubi nešto od dunjaluka, niti kada ga snađe ono što ne voli, zato što su ga oslanjanje na Allaha, smiraj uz Njega, prepuštanje stvari Njemu sačuvali od straha za dunjalukom, ili želje za njim.

Peti stepen: Da lijepo misli o Allahu ﷻ i ovisno o tome, koliko lijepo misli o Allahu i koliko od Njega očekuje, tolika će biti i veličina njegovog tevekkula.

Šesti stepen: Da svoje srce preda i prepusti Allahu, da sve što poželi bude u tom smjeru i da svaku sumnju otkloni od sebe.

Ovakav tevekkul donosi spoznaju čovjeku da bez Allaha ne može ništa uraditi.

Sedmi stepen: Prepuštanje svega Allahu.

Ovo je bit i srž tevekkula, a to je prepuštanje svega Allahu i to slobodnom voljom i izborom, a ne pod prisilom. To ne čini osim iz lične volje da bi mu Allah podario bolje za njegov život i onaj svijet. Ako se kojim slučajem desi suprotno od očekivanog i tad će biti zadovoljan, zato što zna da to što se desilo je bolje po njega, pa makar ta korist ostala neotkrivena.(1)

«Mnogi koji zagovaraju tevekkul budu obmanuti u tome. Poput osobe koja je svoj tevekkul usmjerila ka rješavanju neke sporedne stvari, u nju je utrošila svoj tevekkul, a mogla je tu stvar riješiti na jednostavan način,

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 337-341.

a svoje srce usmjeriti u sticanju tevekkula ojačavati svoj iman, znanje, učvršćivanje vjere, ili da na taj način pozitivno utiče na narod i mase. Znači, to je tevekkul osobe koja je nemoćna i nezainteresovana. Neki opet svoj tevekkul, dove i ambicije usmjeravaju i koncentriraju na neki bol koji se može riješiti na najlakši način, ili na glad koju mogu utaliti s komad hljeba ili nešto para, a zapostavljaju drugi, bitniji aspekt, kao npr. potpomaganje ljudi koji rade za vjeru, ili ukazivanje na osobe koje unose neke novotarije u ovu vjeru, ili da ojačaju uže imana koje veže vjernike, ili da to utroše na opću korist po islam i muslimane.

Period u kojem je živio Allahov Poslanik ﷺ i njegovi vjerni ashabi, radijallahu anhum, je jako svijetao primjer svega nabrojanog, vaga svih stvari i slučajeva kroz koje prolazi jedan čovjek. Na osnovu njihovih iskustava se poznaje ispravno od neispravnog jer su njihove ambicije bile jače od onih koji su došli poslije njih. Oni su svoj tevekkul usmjerili ka otvaranju srca, i zbog toga se Allah obožava širom svijeta. Oni su osvojili države kufra i nevjerstva i pretvorili ih u zemlje mira i spokoja. Oni su izvršili uticaj i na svoje sljedbenike čija srca su se ispunila vjerovanjem i ubjeđenjem.»[1]

(1) *Tehzib medaridžis-salikin*, 343-344. Odgovor onima koji potpuno negiraju uzroke.

Veza između tevekkula i uzroka stvari

Ovo je krajnje bitno. Po ovom pitanju mnogi su pogriješili, a ispravno su shvatili samo pravi vjernici, oni koji su uspjeli i koji će se radovati.

Ima li onih koji nisu previše okupirani uzrocima stvari i koji su odlučni u tome da se ne prevare po tom pitanju? U prošlosti je ovakvih bilo dosta, ali ih je malo u današnje vrijeme. Ima onih koji su u zabludi po pitanju rana na osnovu proučavanja uzroka stvari, do te mjere, da vjeruju kako se ne može živjeti bez toga, te su Allaha zaboravili, do te mjere, da se šejtan raduje tome, da nas Allah sačuva. U naše doba takvih je dosta i oni smatraju da je sretan onaj ko je nešto od dunjaluka obezbijedio za sebe i svoju djecu. Kod većine ljudi uzroci su se počeli obožavati pored Allaha. Malo je onih koji ovo pitanje razumiju na ispravan način.

«Oni koji zaniječu uzroke stvari, njihov tevekkul ne može nikako biti ispravan, jer je tevekkul jedan od najvećih uzroka i faktora postizanja onog zbog čega se oslanjamo. To je poput dove koju je Allah učinio uzrokom postizanja onog za što si Ga molio. Pa ako čovjek pomisli da Allah tevekkul nije učinio uzrokom, ili da dovu nije učinio uzrokom postizanja nečega, onda je on u velikoj zabludi. Allah ﷻ je učinio da čovjek bude sit onda kad se najede i da će utoliti žeđ onda kad se napije, a ako to ne učini neće se najesti, niti utoliti žeđ. Isto tako, učinio je da će čovjek stići u Mekku i obaviti hadždž samo onda kad otputuje tamo i pređe taj put, a ako ostane u kući sjedeći neće nikad stići do Mekke.

Zato izmjeri ono što su rekli oni koji su zanijekali uzroke i preduvjete koji dovode do cilja: «Ako mi je suđeno i propisano da ću se najesti, napiti, obaviti hadž i sl., to će mi se i desiti, svejedno da li se kretao ili sjedio, da li putovao ili ne, a ako mi ne bude to suđeno, neće mi se to ni desiti, svejedno da li to pokušao učiniti ili ne.

Da li iko ovakvo razmišljanje ubraja u shvatanje umnih osoba?! Zar nisu čak i pojedine životinje pametnije od osoba koje tako razmišljaju? Čak i životinja ide i instinktivno traga za hranom. Čak štaviše, potpuno odbacivanje uzroka je neprihvatljivo razumski, šerijatski i osjetilno. Allahov Poslanik ﷺ nije nikad izostavio uzroke: uvijek je preuzeo sve mjere predostrožnosti. U bici na Uhudu se pojavio s dva štita. Nije nikad došao u saff neobučen kao što to čine oni koji nemaju znanja niti shvatanja. Isto tako, Allahov Poslanik ﷺ je unajmio mušrika koji mu je pokazivao put dok je činio Hidžru. Kao što je ostavljao svojoj porodici zalihe hrane za narednu godinu, a bio je prvi kada je u pitanju tevekkul – oslanjanje na Allaha. Kad bi krenuo na put u džihad, na hadž ili umru, uzeo bi sa sobom potrepštine puta.»[1]

Prva tema, tevekkul – oslanjanje na Allaha «se ne kosi sa uvažavanjem uzroka koje je Allah ﷻ ustanovio kao temelje reda i zakona u kosmosu. Preko uzroka se sprovodi sudbina, kao što je i Šerijat uspostavljen po toj osnovi.»[2]

Kao dokaz za to se uzima poznati hadis od Enes ibn Malika, koji kaže:

---

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 338-339.
(2) *Et-tevekkul*, od dr. Jusufa Kardavija, str. 35.

جاءَ رَجُلٌ على ناقَةٍ لَهُ فقال: يا رَسُولَ اللهِ، أعقِلُها وأَتوَكَّل؟ أوْ أُطْلِقُهَا وَأَتوَكَّل؟ فقال رَسُولُ اللهِ ﷺ: اعْقِلْهَا وتوَكَّلْ.

«Došao je jedan čovjek na svojoj devi i rekao: 'O Allahov Poslaniče, da li da je privežem pa se oslonim na Allaha, ili da je pustim i oslonim se na Allaha?' Pa mu Allahov Poslanik ﷺ odgovori: *'Priveži je pa se onda osloni na Allaha.'*»

Ovo je jasan dokaz da se trebaju uvažavati uzroci i da to ne sprečava tevekkul.[1]

Ima li ljepših riječi od riječi pjesnika koji kaže:

«I na Allaha se osloni u svakoj situaciji,
Pa čak i kad te snaga izda od toga ne odustaj.
Zar nisi čuo da je Allah rekao časnoj Merjemi
'Zatresi palmino stablo, posuće se datule svježe po tebi.'
A da je htio da ih ima bez da zatrese
imala bi, ali sve ima svoje uzroke.»

Rekao je profesor Jusuf Kardavi: «Istina je da oni koji posve zanemaruju razloge nemaju potpore za to u Kur'anu, niti u sunnetu, kao ni u praksi nekog od ashaba i onih koji su došli poslije njih. Da su oni koji su živjeli u najodabranije vrijeme postupali kako ovi zagovaraju, ne bi vjera zaživjela, niti bi bilo civilizacije, niti bi imali nekog uticaja na zemlji, jer je ovaj negativan pravac čudan i stran za islamsko shvatanje, islamski duh, islamski način

---

(1) Prethodno djelo.

življenja, koji radi na odgoju kako pojedinca tako i porodice i cjelokupne zajednice, ummeta, države... Zato su to mišljenje odbacili fakihi ovog ummeta, oni čija se riječ sluša i naši dokazani predvodnici. Evo primjer imama Sufjana ibn Seida Es-Sevrija, koji je bio veliki poznavalac fikha, hadisa i zuhda, koji kaže: 'Ako učenjak nema obezbijeđene životne uvjete, pomagaće nasilnike. Ako pobožnjak ne bude imao životne uvjete, hranit će se u ime vjere, a ako neznalica ne imadne obezbijeđene životne uvjete, pomagat će griješnike.'»[1]

Ibn Dževzi, Allah mu se smilovao, je rekao: «Ovo su riječi osoba koje ne znaju šta stvarno znači tevekkul. Oni misle da je tevekkul pasivnost, i da u tevekkulu ljudski organi nemaju nikakvog učešća. Već smo pojasnili da se tevekkul tiče srca, i to ne sprečava pokrete drugih organa ljudskog tijela. Mišljenje da se onaj koji radi i stiče ne oslanja na Allaha ﷻ pobija činjenica da se u tom slučaju nijedan poslanik nije oslanjao na Allaha. Činjenica je da je Adem عليه السلام bio zemljoradnik. Nuh i Zekerijja, alejhima selam, su bili stolari, a Idris عليه السلام krojač. Ibrahim i Lut, alejhima selam, su bili zemljoradnici. Salih عليه السلام je bio trgovac, a Sulejman عليه السلام je prodavao palmino lišće. Davud عليه السلام je pravio štitove prodavao ih i od toga je živio. Musa, Šuajb i Muhammed, alejhim selam, su bili pastiri, neka je Allahov mir i spas na svakog od njih.»[2]

Replika onima koji se potpuno oslanjaju na uvažavanje uzroka

(1) Prethodno djelo, 46.
(2) Prethodno djelo, 51.

Ovakvi su u velikoj opasnosti jer su zaboravili Uzvišenog Allaha i okrenuli se posve prema tim uzrocima koji u ovom slučaju mogu biti pokuđeni. «Ako se srce posveti samo njima i svo se preda tome, a zaboravi Onog koji je učinio te uzroke uzrocima i koji ih je stvorio. On je zaboravio pri tome da ti uzroci sami po sebi ne čine ništa. Kur'an nam je naveo primjer oslanjanja samo na vanjske uzroke koji ne daju nikakve rezultate. Kaže Uzvišeni:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ﴾

«Allah vas je na mnogim bojištima pomagao, a i onoga dana na Hunejnu kad vas je mnoštvo vaše zanijelo, ali vam ono nije ni od kakve koristi bilo, nego vam je zemlja, koliko god da je bila prostrana, tijesna postala, pa ste se u bijeg dali.»[1]

Bili su poraženi i pored toga što su bili mnogobrojni. Njihova brojnost ih je zavela, a oslanjanje na Allaha su zanemarili, te im zbog toga njihova brojnost nije ništa pomogla. S druge strane, pobjeđivali su i pored toga što su bili manjina kada su se oslanjali samo na Allaha, nakon što su sve od sebe dali.»[2]

Umjereno mišljenje, između pomenute dvije krajnosti, je mišljenje da se trebaju uvažiti uzroci uz istinsko oslanjanje na Allaha, «treba da bude uz uzroke i preduvijete svojim organima i tijelom, a sa svojim Gospodarem svojom razumom i srcem. To je osoba koja

(1) *Et-Tevbe*, 25.
(2) Prethodno djelo, 65.

uvažava prirodne zakone koje je Allah postavio među stvorenjima, pridržava se Allahovih propisa u Šerijatu i ubjeđena je da je Allah taj koji je postavio uzroke stvari i događaja i naredio da ih uzimamo u obzir. Uzvišeni je dao da to i poluči određene rezultate. A on je u isto vrijeme moćan da to sve poremeti, ako želi, ili da načini prepreke koje će sprečavati daljnje napredovanje, ili da poništi efikasnost tih uzroka i preduvjeta.»[1]

Tragovi tevekkula

Oslanjanje na Allaha, tevekkul, ima velike koristi i znakove od kojih su skrušenost, smirenost, snaga, ponos, zadovoljstvo i nada. Za sve nabrojano postoje primjeri i predaje koji ih podupiru. Izostavio sam ih zbog sažetosti djela.[2]

Koje stvari potpomažu tevekkul

Postoje mnoge stvari koje pomažu u tome, a neke od njih su: spoznavanje Allaha na osnovu Njegovih lijepih imena i uzvišenih svojstava – sifata, povjerenje u Allaha Uzvišenog, spoznaja čovjekove nemoći i slabosti, spoznaja vrijednosti tevekkula i njegove važnosti. Isto tako, za sve navedeno postoje primjer i predaje, ali sam ih izostavio zbog sažetosti knjige.[3]

(1) Prethodno djelo, 73.
(2) Prethodno djelo, 95-107.
(3) Prethodno djelo, 107-116.

Prepreke tevekkula

Spriječiti tevekkul može džehl – nepoznavanje Allaha i Njegove veličine, umišljenost, oslanjanje na ljude i ljubav prema dunjaluku te zadivljenost njime.[1]

Pravila i napomene

1- Tevekkul je srčani ibadet koji je najuže vezan za Allahova lijepa imena

«Ima veze s Allahovim imenima kao što je El-Gaffar (Onaj koji mnogo prašta), Et-Tevvab (Onaj koji prima tevbu), El-'Afuvv (Onaj koji prašta i ne zamjera), Er-Re'uf (Saosjećajan), Er-Rahim (Samilostan). Isto tako, tevekkul je vezan za Allahova imena kao što su: El-Fettah, El-Vehhab, Er-Rezzak, El-Mu'ti, El-Muhsin, El-Mu'izz, El-Muzill, El-Hafid, Er-Rafi', El-Mani'. Ova imena su vezana za tevekkul u smislu ponižavanja neprijatelja po vjeri, da im se ne dozvoli pobjeda.

Isto tako, tevekkul ima veze sa Allahovom moći – kudretom i Allahovom voljom – iradetom, kao što ima veze općenito sa svim Allahovim imenima i zbog toga su ga neki definisali kao 'spoznaju Allaha, dželle šanuhu.'»[2]

2- Oslanjanje na Allaha ne isključuje traženje lijeka

U vjerodostojnom hadisu se spominje opis sedemdeset hiljada Džennetlija koji će ući u Džennet bez polaganja računa. Kaže Poslanik ﷺ da su to oni:

لايسْتَرقُونَ ولا يَتَطَيَّرُونَ ولا يَكْتَوُونَ وعلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ.

(1) Prethodno djelo, 117-125.
(2) Tehzib medaridžis-salikin, 343.

«Koji se ne liječe rukjom, nisu sujevjerni, ne liječe se spaljivanjem i oslanjaju se na svoga Gospodara.»[1]

Iz hadisa se razumije da se onaj ko se liječi rukjom i vatrom ne oslanja na Allaha. Jedan broj učenjaka je pokušao uskladiti ovaj hadis sa hadisima koji govore o tome da se Poslanik ﷺ liječio i da je naredio svojim ashabima da se liječe. Postoji nekoliko tumačenja usklađivanja tih predaja:

a) U hadisu se misli na one koji to čine dok su zdravi iz straha da se ne razbole, dok onaj koji to čini nakon što se razboli nema nikakve smetnje.

b) Može biti da se u hadisu misli na one koji ne znaju o dunjaluku baš puno. Ne znaju kako se sačuvati, ne znaju način liječenja vatrom i rukjom, a nemaju skloništa pod koje mogu pobjeći osim dove i uzdanja u Allaha, prihvatanja Njegove odredbe, a što se tiče medicine i medicinskog načina liječenja, ili liječenja pomoću rukje, oni ništa od toga ne znaju.

c) U hadisu se pod ostavljanjem učenja rukje i kauterizacije misli na oslanjanje na Allaha u sprečavanju bolesti i na zadovoljstvo njegovom odredbom, a ne na zabranu toga čina, jer se to odobrava u drugim vjerodostojnim hadisima od Poslanika ﷺ i predajama od selefa, ali je bolje i veći sevap se pomiriti sa takvom sudbinom, nego činiti nabrojano da bi se izliječio.[2]

«Rukja je navedena u hadisima i utvrđena Poslanikovim ﷺ riječima, djelima i njegovim

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Medicina, tema: Onaj ko ne uči rukju, 7/174.

(2) *Et-Tevekkul*, dr. Jusuf Kardavi, 85. (uz manje intervencije)

odobravanjem. U mnogim formama je spominjao rukju udomaćenu kod nas. Imam Ibn Tejmije je naveo da se zabrana rukje odnosi na traženje učenja rukje, a ne na samu rukju.»

Isto se može reći da se hadisom ne želi reći da se samo tih sedamdeset hiljada oslanja na Allaha ﷻ već se u hadisu govori o specifičnoj vrsti ljudi koji se oslanjaju na Allaha, te se iz toga uzima vrijednost njihovog postupka i obaveza da svi oni koji se oslanjaju na Allaha moraju biti takvi.[1]

3- Klanjanje istihare je jedan od načina oslanjanja na Allaha.

Zato što se osoba koja klanja istiharu oslanja na Allaha u razlikovanju dobra od zla i korisnog od nekorisnog, klanjač to prepušta Allahu, a Allah najbolje zna.

(1) Prethodno djelo, str. 88.

4. El-Havf - strah od Allaha

To je jedan od najkorisnijih srčanih ibadeta zato što utiče na ponašanje muslimana. A strah od Allaha je «bol srca i njegovo izgaranje zbog eventualnog zla koje će se desiti u budućnosti.»[1]

Kaže Uzvišeni:

﴿فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

«... i ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici»,[2] a na drugom mjestu je rekao:

﴿وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾

«... i samo se Mene bojte.»[3]

Kaže Allah ﷻ u suri *El-Mu'minun*:

﴿إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ* وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ* وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ* وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ* أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ﴾

«Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju, i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna

(1) Ithafus-sadetil-muttekin, 11/383.
(2) *Alu-'Imran*, 175.
(3) *El-Bekare*, 40.

straha zato što će se vratiti svome Gospodaru, - oni hitaju da čine dobra djela, i radi njih druge pretiču.»[1]

«Rekla je majka vjernika, Aiša, radijallahu anha:

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا . . .﴾ يا رسول الله هُوَ الَّذِي يَسْرِقُ وَيَزْنِي وَيَشْرَبُ الْخَمْرَ؟ قال: لا يا بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ، يا بِنْتَ الصِّدِّيقِ، ولكِنَّهُ الَّذِي يُصَلِّي وَيَصُومُ وَيَتَصَدَّقُ وهُوَ يَخَافُ اللهَ ﷻ.

'O Allahov Poslaniče, u ovom ajetu: *... i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju...*, o Allahov Poslaniče, jesu li to oni koji kradu, čine zinaluk i piju alkohol?' On odgovori: *'Ne, kćeri Ebu Bekra, kćeri Es-Siddika, to su oni koji klanjaju, poste i udjeljuju sadaku, a pored toga se boje Allaha.'»*[2]

Hasan Basri je rekao za ovaj ajet: «Tako mi Allaha, činili su dobra djela, trudili se u tome i bojali se da im se to odbije. Pravi vjernik je sakupio kod sebe dobročinstvo i strahopoštovanje, a licemjer je sakupio loša djela i sigurnost.»[3]

Riječi «el-hašje» (strepnja) i «el-havf» (strah) su sličnog značenja, ali je «hašje» malo užeg značenja od «havfa», jer «hašje» vrijedi za one koji su spoznali Allaha, tj. za učenjake. Kaže Uzvišeni:

﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾

(1) *El-Mu'minun*, 57-61.
(2) Bilježi ga Ahmed u svome *Musnedu* s vjerodostojnim lancem prenosilaca. Vidi djelo *El-fethur-rabbani*, 18/216-217.
(3) Tehzib medaridžis-salikin, 269.

«A Allaha se boje od robova Njegovih učeni.»[1] Znači, to je strah popraćen spoznajom. Na drugom mjestu Uzvišeni kaže:

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ * هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ * مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ﴾

«A Džennet će biti primaknut čestitima, neće biti ni od jednog daleko – 'Ovo je je ono što vam je obećano, svakome onom koji se kajao i čuvao, koji se Milostivoga bojao, iako Ga nije vidio, i koji je srce odano donio. Uđite u nj u miru, ovo je Dan vječni!'»[2]

Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

لا يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللهِ حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ. . .

«Neće ući u vatru čovjek koji je zaplakao iz straha i strepnje prema Allahu sve dok se mlijeko ne vrati u vime.»[3]

Muhammed ibn El-Munkedir (preselio 130 g. po H.) bi imao običaj da kada zaplače obriše svoje lice i bradu tim suzama govoreći: «Čuo sam da vatra ne prži mjesto koje su suze dotakle.»[4]

---

(1) *Fatir*, 28.
(2) *Kaf*, 31-34.
(3) Bilježi ga Tirimizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Zuhd, tema: Koja je vrijednost plakanja iz straha i strepnje prema Allahu, 4/555. A ovaj hadis je ocijenio kao hasen – sahih.
(4) Nuzhetul-fudala, 1/496.

Rekao je Kjab El-Ahbar, Allahu mu se smilovao: «Draže mi je zaplakati iz straha prema Allahu nego udjeliti sadake koliko sam težak.»[1]

Neke izreke selefa o strahu prema Allahu

«Strah je Allahov bič, njime ispravlja sve one koji su pobjegli s Njegovih vrata.»

«Ako se strah od Allaha nastani u srcima, on će sve strasti u njima uništiti, a dunjaluk će iz njih istjerati.»

«Istinski strah od Allaha je sustezanje od grijeha, javno i tajno.»

«Pohvalni strah je onaj koji te sprečava od Allahovih zabrana.»[2]

«Ne boji se onaj koji plače i briše svoje suze, već se boji onaj koji ostavlja ono zbog čega bi mogao biti kažnjen.»[3]

»Ko se bude bojao Allaha, niko mu neće naškoditi, a onaj ko se bude bojao nekog drugog osim Allaha, niko mu neće pomoći.»[4]

«Neće se rob ničim boljim potpomoći u vjeri od straha i strepnje od Allaha.»[5]

Čega se boji dobri rob

Boji se nevjerstva i nifaka.

Boji se lošeg završetka.

---

(1) Prethodno djelo, 1/302.
(2) Sve prethodne izreke su prenešene iz djela *Tehzib medaridžis-salikin*, 270-271.
(3) Ithafus-sadetil-muttekin, 11/387.
(4) Nuzhetul-fudala, 2/661.
(5) Prethodno djelo, 2/513.

Boji se griješenja.

Boji se smrti prije pokajanja.

Boji se kršenja tevbe i ugovora sa Allahom.

Boji se postepenog zavođenja u situaciji kad ima puno blagodati.

Boji se obmanutosti dunjalučkim ukrasima.

Primjeri Poslanikovog straha i nekih dobrih ljudi ovog ummeta

Enes ﷺ prenosi: «Držao je Allahov Poslanik ﷺ hutbu, nisam nikad prije čuo takvu. Rekao je:

لَوْ تَعْلَمُونَ ما أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً ولَبَكَيْتُمْ كَثِيراً .

'Kada bi znali ono što ja znam, sigurno bi se manje smijali, a više bi plakali.'»[1]

Aiša ﷺ prenosi da se na Poslanikovom ﷺ licu mogla primjetiti zabrinutost kada bi vidio oblak ili osjetio vjetar, pa je rekla:

يا رسولَ اللهِ، إنَّ النَّاسَ إذا رَأَوْا الْغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فيه الْمَطَرُ، وَأَرَاكَ إذا رَأَيْتَهُ عُرِفَ في وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةُ. فقال: يا عَائِشَةُ: ما يُؤَمِّنُنِي أَنْ يَكُونَ فيه عَذابٌ؟ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ، وقد رَأَى قَوْمٌ الْعَذَابَ فقالوا: هذا عارِضٌ مُمْطِرُنَا .

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Reka'ik, tema: Riječi Allahova Poslanika ﷺ: *«Kada bi znali ono što ja znam, sigurno bi se manje smijali, a više bi plakali»*, 7/126.

«O Allahov Poslaniče, ljudi kada bi vidili oblake, bilo bi im drago jer su se nadali da će im oni donijeti kišu, a ti se namrštiš kada ih vidiš.» Pa joj reče: *'O Aiša, ko mi garantuje da ne donose kaznu?! Narod je kažnjen vjetrom. Ljudi su vidjeli kaznu, a govorili su: 'Ovo što se ukazalo nam donosi kišu.'»*[1]

Kada bi Poslanik ﷺ ušao u namaz, iz njegovih prsa bi se čuo zvuk kao iz kazana.[2]

Prenosi se od Hasana Basrije, Allah mu se smilovao, da je rekao: «Omer ﷺ bi imao običaj učiti određeni dio Kur'ana, pa bi naišao na neku jaku poruku zbog čega bi se gušio usuzama sve dok ne bi pao, pa bi zatim boravio u kući sve dok ga ljudi ne bi počeli obilaziti, misleći da je bolestan.»[3]

Jednog dana je prolazio Omer ﷺ pored kuće čovjeka koji je klanjao i učio u namazu suru *Et-Tur*, pa je zastao da ga sluša. Kada je čovjek došao do ajeta:

﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ * مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾

«Kazna Gospodara tvoga sigurno će se dogoditi, niko je neće moći otkloniti», sišao je sa svoga magarca, naslonio se na zid i ostao tako dugo. Nakon toga se vratio kući i razbolio se mjesec dana. Ljudi su ga obilazili, ali nisu znali kakva mu je bolest.[4]

(1) Bilježi ga Buharija u poglavlju: Tefsir – tumačenje, tema: Tefsir sure *El-Ahkaf*, 6/167.

(2) Bilježi ga Tirmizi u *Šema'ilu*, tema: Predaje o Poslanikovom ﷺ plaču, 255. Lanac prenosilaca ovog hadisa je vjerodostojan.

(3) Ithafus-sadetil-muttekin, 11/490.

(4) Ithafus-sadetil-muttekin, 11/490.

Priča Hasan da mu je Omer ﷺ jednog jutra poslije sabaha nazvao selam, a njegovo lice je prekrivala tuga, pa mu reče okrećući ruku: «Vidio sam ashabe Allahova Poslanika ﷺ dok danas ne vidim nikoga ko im je sličan. Ustajali bi nesređeni, blijedi i prašnjavi zato što su zanoćili na sedždi i na kijamu i učili bi Allahovu Knjigu. Odmarali bi se sad na sedždi na čelima, sad na nogama na kijamu. Učili bi Allahovu Knjigu i odmarali na sedždi i na kijamu. Pa kada bi osvanuli veličali bi Allaha njišući se poput drveta na vjetru, a njihove oči bi bile prepune suza toliko da bi im odjeća bila skvašena. Tako mi Allaha, kao da sam sada među ljudima koji su zanoćili nemarni i nehajni.» Zatim je ustao i nije se nakon toga više vidio nasmijan sve dok ga nije ubo Ibn Muldžem.[1]

Jedne večeri je ustao Muhammed ibn El-Munkedir (preselio 130 g. po H.) da klanja pa je zaplakao. Nastavio je plakati toliko da su se njegovi ukućani prepali zbog njega, pa su ga pitali, ali ništa nisu shvatali. Nastavio je i dalje plakati, te su otišli po Ebu Hazima, Selemu ibn Dinara (umro 140 g. po H.). Došao je kod njega te ga upitao: «Šta te je rasplakalo? On govori: «Stigao sam do jednog ajeta.» «A kojeg ajeta?», upita. On govori:

﴿وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ﴾

«... a Allah će ih kazniti kaznom kakvu nisu mogli ni naslutiti.»[2] Zatim je i Ebu Hazim počeo da plače, te su skupa jos glasnije i više plakali.[1]

(1) Tj. dok ga nije ubio haridžija Ibn Muldžem. Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 11/491.
(2) *Ez-Zumer*, 47.

Rekao je Ata El-Hifaf: «Nikad nisam sreo Sufjana Sevrija, a da nije plakao, pa sam ga zapitao: 'Šta ti je?' On odgovori: 'Bojim se da u Knjizi sudbine ne budem upisan u nesretne.'»[2]

Kaže Ebu Abdurrahman El-Esedi: «Rekao sam Seidu ibn Abdulazizu (preselio 167. g. po H.): 'Kakav je ono plač dok klanjaš?' 'Eh moj amidžiču, a zašto te to interesuje', odgovori. Pa sam mu rekao: 'Možda mi Allah pomogne pa se okoristim time.' Tad mi reče: 'Nikad nisam ustao da klanjam, a da mi se nije ukazao Džehennem!'»[3]

Malik ibn Dinar (preselio je 127. g. po H.) kaže: «Dok sam tavafio oko Bejtullaha vidio sam ropkinju koja se moli, zakačila se za ogrtač Kjabe i govori: 'Gospodaru, koliko je strasti nestalo, ali je ostalo popratnih pojava. Gospodaru, zar nemaš drugog načina da ljude popraviš i kazniš osim vatre?!' I nastavila je plakati. U tom položaju je stajala sve dok nije zora izašla. Kaže Malik: 'Kada sam to vidio, stavio sam ruke na svoju glavu i vrištao govoreći: 'Da je dao Bog da te majka nije ni rodila, Malik.'»[4]

Pripovijeda Nuajm ibn Hammad (preselio 229. g. po H.): «Ibn Mubarek (preselio 181. g. po H.) bi izgledao poput ubodene životinje od plača kada bi čitao knjigu o rekaiku (ono što utiče na srce i smekša ga). Niko od nas se

(1) Nuzhetul-fudala, 1/495.
(2) Prethodno djelo, 2/586.
(3) Nuzhetul-fudala, 2/611.
(4) Ithafus-sadetil-muttekin, 11/493-494.

nije usuđivao da ga nešto pita, svakog bi odgurivao od sebe.»[1]

Kažu da je imam Tirmizi (preselio 279. g. po H.) toliko plakao da je oslijepio i ostao je slijep godinama.[2]

Neko je hafizu šejhul islamu Abdullahu ibn Vehbu El-Misriju čitao djelo koje je on lično pisao *Ehvalul-kijame* (Strahote Sudnjega dana), nakon čega se onesvijestio. Nakon nekoliko dana je preselio ne progovorivši ni jednu riječ.[3]

Imam Šafija je bio kod Sufjana ibn Ujejne, pa mu je Sufjan prenio jedan hadis nakon kojeg se Šafija onesvijestio.[4]

Ali ibn Fudajl ibn Ajjad, jedan od istaknutih pobožnjaka i jako povjerljivih, je umro čuvši jedan ajet, a to su riječi Uzvišenog:

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ﴾

«A da ti je vidjeti kako će, kad pred vatrom budu zadržani, reći: 'Da nam je da povraćeni budemo, pa da dokaze Gospodara našeg ne poričemo i da vjernici postanemo.'»[5]

Učenjak Sufjan Es-Sevri kada bi pričao o Ahiretu bi mokrio krv.[6]

(1) Nuzhetul-fudala, 2/655.
(2) Prethodno djelo, 2/969.
(3) Prethodno djelo, 2/707.
(4) Prethodno djelo, 2/734.
(5) Prethodno djelo, 2/669, a ajet je iz sure *El-An'am*, 27.
(6) Prethodno djelo, 2/584.

Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Vjerovijesnik ﷺ rekao: «Neki čovjek je bio veliki griješnik. Kada mu se približila smrt, rekao je svojim sinovima: 'Kada umrem spalite me, moje tijelo sameljite i bacite da to vjetar raznese. Tako mi Allaha, ako me moj Gospodar proživi, nikog neće kazniti kao mene!' Kada je umro, sinovi su uradili kako je tražio. Allah je rekao Zemlji: 'Sakupi ono što je u tebi!' Tako je uradila i čovjek je ponovo sastavljen. Tada će biti upitan: 'Šta te je navelo na taj postupak?' 'Gospodaru moj, uradio sam to iz straha od Tebe', odgovorio je i bilo mu je oprošteno.'»[1]

Strah koji se traži i koji je pohvalan

«Pravi pohvalni i iskreni strah je strah koji čovjeka sprečava od Allahovih zabrana, a čim pređe tu granicu, treba se pobojati da čovjek ne zapadne u očaj, da ne izgubi nadu.»[2] «Srce koje ide Allahu ﷻ je poput ptice. Strah od Allaha je glava te ptice, a nada u Allahovu milost su krila. Pa ako su glava i krila zdrava, i ptica će dobro letjeti, a ako se odsiječe glava toj ptici, ona će uginuti. A ako slučajno izgubi jedno od krila, bit će izložena svakom lovcu, ili grabljivici.»[3]

Strah i nada su usko vezani jedno za drugo. U sljedećem izlaganju ćemo to opširnije pojasniti, ako Bog da.

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Hadisi koji govore o vjerovijesnicima, neka je Allahov mir i spas na njih, tema: Sinovi Israila, 4/214-215.
(2) Tehzib medaridžis-salikin, 270.
(3) Prethodno djelo, 272.

5. Er-Redža' - nada u Allahovu milost

Šta je Er-Redža'

Redža' je da se raduješ Allahovoj darežljivosti i dobroti, te da budeš zadovoljan Njegovom plemenitošću.

A neki su ga definisali: «Da budeš siguran u darežljivost Uzvišenog Gospodara.»[1]

Vrste nada u Allahovu milost

Postoje tri vrste nada u Allahovu milost:

- Nada čovjeka koji je radio dobra djela na osnovu Allahove upute i on se nada Allahovoj milosti.
- Nada čovjeka koji je griješio, a zatim ostavio te grijehe, očekujući Allahov oprost, rahmet i dobročinstvo.
- Nada čovjeka koji je prešao granice u griješenju, nemaru i nehaju. On očekuje Allahovu milost, a ne čini dobra djela.

Prve dvije vrste su pohvalne, a što se tiče treće, to je samoobmana, pusta želja i lažna nada.[2]

Rekao je Uzvišeni:

﴿ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾

«Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu nikog ravnim!»[1]

---

(1) Prethodno djelo, str. 297.
(2) Prethodno djelo.

Postoje mnogi hadisi koji govore o redža'u i njegovoj vrijednosti. Od tih hadisa je i hadis Enesa ﷺ koji je rekao da je čuo Allahovog Poslanika ﷺ da kaže: «Allah ﷻ kaže:

يا ابنَ آدَمَ، إِنَّكَ ما دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ على ما كانَ فِيكَ ولا أُبَالِي. يا ابْنَ آدَمَ، لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ ولا أُبَالِي. يا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً.

'O sine Ademov, kada god Me iskreno zamoliš i ponadaš se Mojoj milosti, ja ću ti oprostiti ma koliko imao grijeha i to Meni neće biti teško. O sine Ademov, kada bi tvoji grijesi dostigli do nebesa, a zatim Me zamolio za oprost, Ja ću ti oprostiti i to Mi neće biti teško. O sine Ademov, kada bi tvoji grijesi potpuno prekrili Zemlju, a zatim Mi došao ne pripisujući Mi sudruga, Ja bih ti sve to oprostio.'»[2]

Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: «Rekao je Allah Uzvišeni u hadisi kudsiji:

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي...

'Ja sam kod svoga roba kada me se sjeti...'»[3]

---

(1) *El-Kehf*, 110.
(2) Prenosi Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Dove od Poslanika ﷺ, tema: Predaje o vrijednosti tevbe, istigfara, te o Allahovoj milosti prema robovima, 5/584, ocjenjujući ga kao hasen garib.
(3) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Tevhid, tema: Predaje o Allahovom biću, svojstava i imena, 9/147.

Koji stepen ima redža'a

«Redža' ima jednu od najvećih, najuzvišenijih i najčasnijih deredža. Put do Allaha se zasniva na nadi, ljubavi i strahu od Allaha. Da nema nade u Allahovu milost, srčani ibadeti i ibadeti ostalih organa bi zakazali. Čak šta više, da nema nade ne bi bili pokorni.»[1]

Svakom muslimanu treba nada u Allahovu milost. Musliman je «između grijeha za koji se nada oprostu, mahane za koju se nada da će je ispraviti, dobrog djela za koje se nada da će biti primljeno, hodanja Pravim putem za kojeg se nada da će ustrajati, blizine Allahu koju se nada da će postići.»[2]

Zašto je potrebna nada u Allahovu milost

1- Nada u Allahovu milost potiskuje veliki strah. Objašnjenje u nastavku.

2- Nada u Allaha čovjeku uljepšava put Allahu i potiče ga na isti.

3- U nadi je iščekivanje Allahove dobrote, a to iziskuje stalno spominjanje Allaha, Njegovih imena i svojstava.[3]

Da li postoji veza između Er-Redža'a i El-Havfa

Havf je bič pomoću kojeg Allah odgaja svoga roba, a redža' to ublažuje i smiruje kako vjernik ne bi prešao u fazu očaja i gubljenja nade u Allahovu milost.

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 298-299.
(2) Prethodno djelo, 300.
(3) Prethodno djelo, 302-304.

Naši dobri prethodnici su voljeli da kod muslimana strah pretegne nadu kada je zdrav kako bi ustrajao u dobru i udaljio se od grijeha, ali kada se približi smrt, onda je bolje da se nada Allahovoj milosti nego da strahuje i plaši se.

Džabir ﷺ prenosi od Allahovog Poslanika ﷺ da je rekao prije svoje smrti na tri dana:

لا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلاَّ وهو يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللهِ ﷻ.

«Neka svako od vas prije svoje smrti lijepo misli o Allahu, dželle šanuhu.»[1]

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ دَخَلَ على شابٍّ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ فقال: كَيْفَ تَجِدُكَ؟ قال: يا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي أَرْجُو اللهَ وَإِنِّي أَخافُ ذُنُوبِي. فقال رَسُولُ اللهِ: لا يَجْتَمِعانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هذه الْمَواطِنِ إِلاَّ أَعْطاهُ اللهُ ما يَرْجُو وَأَمَّنَهُ مِمَّا يَخَافُ.

Enes ﷺ pripovijeda: «Allahov Poslanik ﷺ je ušao kod nekog mladića koji je bio na samrtnoj postelji te ga upitao: *'Kako se osjećaš?'* Kaže: 'O Allahov Poslaniče, želim susret sa Allahom, ali se plašim svojih zlodjela!' Tada Allahov Poslanik ﷺ reče: *'Ove dvije osobine se kod*

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Džennet, njegove blagodati i stanovnici, tema: Naređivanje da se lijepo misli o Allahu prije smrti, 8/329.

roba ne mogu sastati u ovakvoj situaciji, a da mu Allah ne podari ono što želi i sačuva ga od onog čega se plaši.'»[1]

Rekao je El-Fudajl: «Strah je bolji od nade kada je čovjek zdrav, a kada čovjek padne na samrtnu postelju, nada je bolja.»[2]

Primjeri nade u Allahovu milost

Dobri prethodnici su se nadali u Allahovu milost nakon što su strahovali. Od tih primjera su:

Bilal ﷺ je bio na samrtnoj postelji, pa je njegova žena uzviknula: «Oh, žalosti!» Pa joj reče Bilal: «Oh, radosti, sutra ću se sa prijateljima dragim susresti, s Muhammedom i njegovim drugovima.»[3]

Muaz ﷺ je na samrtnoj postelji rekao: «Moj Bože, plašio sam te se, a danas čeznem za susretom s Tobom...»[4]

Mekhul Eš-Šami, jedan od velikana tabi'ina, je tugovao, pa su mu došli u posjetu na samrtnoj postelji, a on se smijao. Zapitali su ga o tome, a on im odgovori: «Kako se ne bih radovao kad je došlo vrijeme da se oprostim s onim čega sam se ustručavao i plašio, i susretnem s Onim kome se nadam i za kim čeznem?!»[5]

---

(1) Bilježi ga Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Dženaza, 3/311. Ocijenio je ovaj hadis kao hasen – garib. Lanac prenosilaca ovog hadisa je Munziri ocijenio kao dobar. Vidi djelo *Et-Tergib vet-terhib*, 4/268.
(2) Nuzhetu-l-futala, 2/665.
(3) Ithaf sadetil-muttekin, 14/208.
(4) Prethodno djelo, 14/204.
(5) Prethodno djelo, 14/219.

Kada se približila smrt Ademu ibn ebu Ijasu, a bio je šejh u Šamu, imam, hafiz i istaknuti predvodnik, (umro je 220. g. po H.) završio je hatmu Kur'ana na postelji, a zatim rekao: «U ime moje ljubavi prema Tebi, Ti ćeš biti u mom društvu dok budem umirao, čeznuo sam za ovim danom, nadao sam Ti se.» Zatim je ispustio dušu nakon riječi: «Nema boga osim Allaha.»[1]

Abdullah ibn El-Mubarek, (preselio 181. g. po H.) je otvorio oko pred smrt, nasmijao se i rekao:

﴿لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ﴾

«Za ovakvo nešto neka se trude oni koji rade.»[2]

Zarobljenik svojih grijeha pred Tvojim vratima stoji
Strahuje zbog sveg onog što Ti znaš
Boji se grijeha koji Ti se nisu sakrili
Moli Ti se za oprost, on se nada i strahuje
Ko je taj od kog se može nadati nešto i plašti ga se
Niko se Tvojoj presudi ne može usprotiviti
Moj Gospodaru, nemoj me osramotiti u knjizi mojih djela
Kada se stranice podijele na Danu polaganja računa.»

---

(1) Prethodno djelo, 14/222.
(2) *Es-Saffat*, 61. Vidi prethodno djelo, 14/214.

Neke bitnije moralne osobine

Neke bitnije moralne osobine

Nakon što smo spomenuli neke srčane ibadete na kojima se zasniva ispravnost djela, spomenit ću neke bitnije moralne osobine koje rob mora posjedovati i one su usko vezane za srčane ibadete, a možda i spadaju u njih:

Ne može se zamisliti ispravnost ihlasa - iskrenosti, tevbe – pokajanja, tevekkula – oslanjanja na Allaha, havfa – straha od Allaha i redžaža – uzdanja u Allaha, tj. srčanih ibadeta koje sam pomenuo ranije, ako su osnovne moralne vrline krnjave, naprimjer: iskrenost u odnosu među ljudima, skromnost i sl. Jer, ispravnost srčanih ibadeta su neka osnova, a lijepe moralnosti su bedem koji pokazuje jačinu osnove. Znači, koliko je srce jednog roba okrenuto prema Gospodaru, to će se pokazati na njegovom ponašanju i moralu. Stoga, brate muslime, navest ćemo ti neke bitnije moralne osobine:

1. Sidk - istinoljubivost

To je moralna osobina jednog muslimana i oruđe vjernika. Onaj ko se okiti tim ukrasom bit će spašen, kako na ovom tako i na onom svijetu, a onaj ko bude nemaran po tom pitanju bit će osramoćen na ovom prije onog svijeta i bit će okaljan toliko da se neće očistiti sve do Sudnjeg dana.

Neki ajeti koji govore o fadiletu istinoljubivosti

Allah ﷻ je pohvalio istinoljubive i naredio vjernicima da se druže s njima, pa kaže Uzvišeni:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

«O vjernici, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni!»(1)

Allah ﷻ je podijelio ljude na iskrene i licemjere, pa kaže Uzvišeni:

﴿لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾

«Da Allah nagradi iskrene za njihovu iskrenost, a da, ako hoće, stavi na muke licemjere ili da im oprosti...»(2)

Iman – vjerovanje se bazira na istinoljubivosti, a licemjerstvo na lažima. Allah ﷻ nas je obavijestio da nas

(1) *Et-Tevbe*, 119.
(2) *El-Ahzab*, 24.

na Sudnjem danu neće spasiti od kazne ništa osim iskrenosti, pa kaže:

﴿هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

«Ovo je Dan u kome će iskrenima njihova iskrenost od koristi biti; njima će džennetske bašče, kroz koje teku rijeke, pripasti, vječno i dovijeka će u njima ostati. Allah će zadovoljan njima biti, a i oni Njim. To će veliki uspjeh biti.»(1)

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ﴾

«Allah, uistinu, neće ukazati na pravi put onome koji u zlu pretjeruje i koji mnogo laže.»(2)

Neke izreke o vrijednosti i srži istinoljubivosti

- Istinoljubivost je usklađivanje javnih i tajnih djela.
- Kaži istinu u teškim situacijama!
- Kaži istinu pred onim kog se bojiš kao i pred onim koga želiš!
- «Prava istinoljubivost je da budeš iskren u situacijama iz kojih te može samo laž spasiti.»(3)
- «Istinoljubivog neće mašiti jedan od tri užitka, a to su slast, ljubaznost i ljupkost ili respekt.»

(1) *El-Ma'ide*, 119. Također pogledaj djelo *Tehzib medaridžis-salikin*, 396.
(2) *Gafir*, 28.
(3) Tehzib medaridžis-salikin, 401.

- «Iskrenoga nećeš vidjeti, osim u farzu kojeg izvršava, ili nekom hajr poslu kojeg čini.»[1]

Neki hadisi koji govore o fadiletu istinoljubivosti

Postoje mnogi hadisi koji govore o vrijednosti istinoljubivosti, njenoj važnosti, kao i hadisi koji zastrašuju od laži

عَنْ أَبِي أُمَامَة ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قال: أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّة لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقّاً، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّة لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَازِحاً، وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّة لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ.

Ebu Umame ﷺ prenosi od Allahovog Poslanika ﷺ da je rekao: *«Garantujem da će imati kuću u nižem stepenu Dženneta onaj ko se ostavi rasprava, pa makar bio u pravu. Garantujem da će imati kuću u sred Dženneta onaj ko ostavi laž pa makar se i šalio. I garantujem da će imati kuću u vrhu Dženneta onaj ko uljepša svoj moral.»*[2]

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، قال: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَإِنَّ الْكَذِبَ رِيبَةٌ.

Prenosi se od Hasana ibn Alija, radijallahu anhuma, da je rekao: *«Naučio sam od Allahova Poslanika ﷺ*

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 401.

(2) Bilježi ga Ebu Davud u svome *Sunenu*, poglavlje: Lijepo ponašanje, tema: Stidljivost.

slijedeće: 'Ostavi ono što ti grize savjest, jer iskrenost je spokoj i smiraj, a laž bojazan i uznemirenost.'»[1]

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قال: قال رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّة، وإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ صِدِّيقاً، وإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّاباً.

Ibn Mes'uda ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: *«Uistinu, istinoljubivost vodi ka dobročinstvu, a dobročinstvo ka Džennetu. Čovjek će voljeti istinu sve dok kod Allaha ne bude upisan istinoljubiv. Doista, laž vodi ka nemoralu, a nemoral ka vatri. Čovjek će govoriti laž sve dok se kod Allaha ne upiše kao lažljivac.»*[2]

Vjerovijesnik je pričao da je vidio kako se muči lažljivac, pa kaže:

رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيانِي . . . قالا: أَمَّا الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ، فَكَذَّابٌ يُحَدِّثُ بِالْكَذْبَة فَتُحمل عنْهُ حتى تَبْلُغَ الآفاقَ، فَيُصْنَعُ به إلى يَوْمِ الْقِيامَة.

«Vidio sam noćas dva čovjeka koji su mi došli... Rekli su mi: 'Onaj što si ga vidio rasporenih čeljusti, to je

(1) Bilježi ga Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Opis Sudnjega dana, 4/668, i rekao je za ovaj hadis: «Hasen – sahih.»

(2) Hadis bilježi Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Lijepo ponašanje, tema: Riječi Uzvišenog Allaha: *«O vjernici, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni.»* i predaje o zabranjivanju laži, 8/30.

lažljivac koji priča laži, natovarit će mu se teret sve dokle pogled dopire i tako će mu se raditi sve do Sudnjega dana!'»[1]

Ovaj hadis se može odnositi i na onog ko širi lažne vijesti, i na njega će se te laži natovariti i nosit će ih sve dokle pogled dopire.

Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Poslanik ﷺ rekao:

قال رَسُولُ اللهِ: آيَةُ المُنَافِقِ ثَلاثٌ: إذا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإذا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإذا اؤْتُمِنَ خَانَ.

«Licemjer ima tri svojstva: kada priča laže, kada obeća ne ispoštuje i kada mu se nešto povjeri on to pronevjeri.»[2]

Behz ibn Hakim prenosi, a on od svoga oca, a ovaj od svoga djeda da je čuo Allahovog Poslanika ﷺ kada je rekao:

وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ بِالْحَدِيثِ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ، وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ.

«Teško onom ko se bude lažima koristio da bi nasmijavao ljude, teško njemu, teško njemu.»[3]

---

(1) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, tema: Dženaza, 2/125-126.

(2) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Lijepo ponašanje, tema: Riječi Uzvišenog Allaha: *«O vjernici, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni.»* i predaje o zabranjivanju laži, 8/30.

(3) Bilježi ga Tirmizi u svome *Sunenu*, poglavlje: Zuhd, tema: Onaj ko bude pričao da bi ljude zasmijavao, 4/557 i dodao je: «Hadis je hasen.»

Podjela istinoljubivosti

Istinoljubivost ima nekoliko vrsta, od kojih su:

1) Istinoljubivost jezikom

2) Istinoljubivost u namjeri i želji, a to je povezano sa ihlasom, o čemu smo već govorili

3) Iskreno odluka da ćeš činiti hajr

4) Iskreno i čisto činiti dobra djela

5) Iskrenost u nakani ostvarivanja nekih od vjerskih vrijednosti, kao što su: strah od Allaha, uzdanje u Allaha, veličanje Allaha, skromnost, zadovoljstvo, oslanjanje na Allaha, ljubav prema Allahu i sl.[1]

Neki primjeri istinoljubivosti i pojašnjenje da je u tome spas, iako na prvi pogled izgleda da je propast:

1- Priča o Kjab ibn Maliku (već smo je naveli kada smo govorili o tevbi)

2- Hafiz Rib'i ibn Hiraš (umro 81. g. po H.) je imao dva sina vladaru nepokorna. Jedan doušnik je došao Hadždžadžu i rekao mu: «Ljudi smatraju da Rib'i ne laže, a njegovi buntovni sinovi su se vratili kući.» Hadždžadž ga je pozvao i upitao: «Gdje su ti sinovi?» Pa je odgovorio: «Kod kuće su, neka nam Allah pomogne!» Hadždžadž je bio zadivljen njegovom iskrenošću, pa mu reče: «Ja im zbog toga opraštam.»

3- Rekao je Ebu Imran Ez-Zudžadži: «Umrla mi je majka i ostavila mi u nasljedstvo kuću pa sam je prodao za pedeset dinara i uputio se na hadž. Kada sam došao do Abila, preda me je izašao pljačkaš i rekao: 'Šta imaš sa sobom?' Rekao sam u sebi: 'Iskrenost je bolja.' 'Imam

---

(1) Ithaf sadetil-muttekin, 13/134-158.

pedeset dinara', rekoh mu. 'Dodaj mi ih', reče. I dodao sam mu ih. Izbrojao ih je i vidio da je tačno pedeset. 'Uzmi ih nazad, tvoja iskrenost me je dirnula', reče. Zatim je sišao sa jahalice i rekao: 'Penji se!' 'Ne želim', odgovorio sam. 'Moraš', reče. Bio je uporan pa sam i uzjahao. Tada mi reče: 'Pratit ću te.' Sljedeće godine me je pronašao i bio je uz mene sve do svoje smrti.»[1]

(1) Ithaf sadetil-muttekin, 13/161.

2. Sabur – strpljenje

To je jedna od najbitnijih moralnih osobina i najvažnijih za roba. Strpljivost za iman je isto što i glava za tijelo. Sabur je u svakom slučaju korist. On je nešto najteže čovjeku. Saburati može samo onaj kome se Allah smilovao i posvetio mu posebnu pažnju.

Značenje

Riječ «sabur» se prevodi kao sustezanje ili suzdržavanje, a terminološko značenje je: «Sustezanje od uzrujanosti i ljutnje, čuvanje jezika od žaljenja i tugovanja i čuvanje tijela od onoga što je štetno.»[1]

Neki ajeti koji govore o fadiletu sabura

Kaže Uzvišeni:

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ﴾

«... I lijepo obećanje Gospodara tvoga sinovima Israilovim bilo je ispunjeno – zato što su trpjeli...»[2]

Na drugom mjestu je rekao:

﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

«... Samo oni koji budu strpljivi bit će bez računa nagrađeni.»[3]

(1) Tehzib medaridžis-salikin, 353.
(2) *El-A'raf*, 137.
(3) *Ez-Zumer*, 10.

Allah potiče svoje robove na sabur pa kaže:

﴿وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

«... I budite izdržljivi, jer Allah je, zaista, na strani izdržljivih.»(1)

U drugom ajetu kaže:

﴿وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«... One koji su trpjeli Mi ćemo sigurno nagratidi mnogostrukom nagradom za ono što su činili.»(2)

Neki hadisi koji govore o fadiletu sabura

Suhejb Er-Rumi ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

عَجَباً لأَمر المُؤمن، إنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ، وَلَيسَ ذلك لأَحَد إلاَّ للْمُؤْمن، إنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ، وإنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ.

«Čudan je slučaj vjernika, svaka situacija je za njega hajr, a to nije slučaj ni sa kim osim sa pravim vjernikom. Ako ga zadesi kakva radost, on zahvali i to bude dobro za njega, a ako ga snađe kakvo zlo, on se strpi i opet bude dobro za njega.»(3)

Ebu Malik El-Eš'ari ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

(1) *El-Enfal*, 46.
(2) *En-Nahl*, 96.
(3) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Zuhd, tema: Hadisi koji govore o raznim temama, 18/417.

الطُّهورُ شَطْرُ الإيمانِ، والْحَمْدُ لله تَمْلأُ الْميزانَ، وسُبْحانَ الله والحَمْدُ لله تَمْلآنِ ما بَيْنَ السَّماءِ والأَرْضِ. والصَّلاةُ نُورٌ. والصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، والصَّبْرُ ضِياءٌ.

«Čistoća je pola imana. Elhamdulillah puni mizan, a subhanallah i elhamdulillah pune prostor između nebesa i Zemlje. Namaz je nur, sadaka dokaz, a sabur svjetlo.»(1)

Seid El-Hudri ﷺ je prenio da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللهُ، وما أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْراً وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ.

«Ko nastoji biti strpljiv, Allah će ga učiniti strpljivim, a niko nije ništa stekao bolje i obilnije od sabura.»(2)

Mahmud ibn Lebid ﷺ pripovijeda da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

إذا أَحَبَّ اللهُ قَوْماً ابْتَلاهُمْ، فَمَنْ صَبَرَ فَلَهُ الصَّبْرُ، وَمَنْ جَزِعَ فَلَهُ الْجَزَعُ.

«Kada Allah zavoli jedan narod iskuša ih, pa ko se strpi, on će steći sabur, a onaj ko se uspaniči i uznemiri, on će imati samo nemir i paniku.»(3)

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Čistoća, tema: Namaz je svjetlost... 3/457.
(2) Hadis bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Zekjat, tema: Suzdržanje od traženja sadake, 2/151-152.
(3) Rekao je El-Munziri u *Et-tergibu vet-terhibu* 4/283: «Bilježi ga Ahmed, a prenosioci hadisa su povjerljivi.»

Neke izreke o vrijednosti i značenju sabura

- Suzbijanje bijesa i gorčine bez znakova negodovanja.

- Navikavanje nagle duše na nevolje i nedaće.

- Ustrajanost sa Allahom, prihvatanje kušnji koje nam nanosi sa velikodušnošću i širokogrudnošću.

- Stabilnost u pridržavanju propisa iz Kur'ana i Sunneta.

- Okiti se saburom, pa ako te ubije, ubio te je kao šehida, a ako te ostavi da živiš, živjet ćeš časno.

- Strpljivost radi Allaha je bogatastvo, opstanak uz Allaha, iskušenje u ime Allaha, dosljednost sa Allahom i krutost bez Allaha.

- Izreka Ebu Derde: «Plod istinskog vjerovanja je strpljenje u bilo kojoj presudi i prihvatanje sudbine ma kakava bila.»

- Sufjan ibn Ujejna (preselio 197. g. po H.), Allah mu se smilovao, je o ajetu:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا﴾

«Između njih smo Mi vođe određivali i oni su, odazivajući se zapovijedi Našoj, na pravi put upućivali...»[1] rekao: «U svom pozivanju na pravi put su krenuli od najvažnije prve stvari, pa smo ih učinili prvacima.»[2]

(1) *Es-Sedžde*, 24.
(2) Tehzib medaridžis-salikin, 356.

- «Kad se u nedaćama strpiš, plod toga kasnije uvidiš.»[1]

Strpi se o robe, ma gdje bio,
možda slast tog sabura budeš osjetio.
I svaki teški slučaj ako se suzbije
ubrzo se izlaz iz njega razotkrije.
Strpi se, tako je blizu izlaz
Onaj ko bude Allahov hatar gledao, našao je spas.
Ko se bude Allahu obraćao, nevolja ga neće sustići
I Allah će, kada Ga zatreba, blizu biti.
Nastoj biti blag kada budeš u srdžbi
I svaki musibet saburom svojim suzbij.
Jer noći su prepune dešavanja
One svako jutro donose novi razlog čuđenja.

Vrste sabura

Sabura ima nekoliko vrsta, a to su:

Sabur u ustrajnosti prilikom pokoravanja Uzvišenom Allahu.

Sabur u sustezanju od griješenja Allahu

Sabur u belajima i musibetima

U prvom i drugom slučaju rob može da bira hoće li saburati ili ne, dok je u trećem slučaju primoran da trpi.[2]

Najljepši primjer sabura u sustezanju od griješenja je primjer Allahovog vjerovijesnika Jusufa, alejhi selam.

(1) Nuzhetul-fudala, 3/1363.
(2) Tehzib medaridž-s-salikin, 353.

«Bio je mlad, pun snage i elana. Neoženjen i bez nekog ko bi mu tu strast suzbio. Stranac, a stranac se ne srami u nepoznatoj zemlji, jer se otuđio od onih kojih se inače stidi, prijatelja, poznanika i porodice. Bio je rob, a rob nema pobudu, želju i šansu kao slobodan čovjek. Žena lijepa, ugledna i to njegova vlasnica, gospodarica, a niko ih ne nadgleda. Ona ga zove k sebi, uporna je u tome koliko god može. I još pored svega, zaprijetila mu je ako ne prihvati ponudu da će ga zatvoriti i osramotiti. Pored sveg toga, on je izabrao strpljenje i sustegao se, dajući prednost onom što ga čeka kod njegovog Gospodara.»[1]

- Allah ﷻ je naredio da se lijepo strpimo, pa kaže:

﴿فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا﴾

«Zato, ti, budi strpljiv lijepim saburom.»[2]

Značenje lijepog sabura je da ne bude jadikovanja.

Napomene

1) Iznošenje tuge pred Allahom ne narušava sabur.

Jakub عليه السلام je obećao da će osaburati ne jadikujući, pa Uzvišeni prepričavajući njegov slučaj kaže:

﴿قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾

«U vašim dušama je ponikla zla misao», reče on, «i ja se neću jadati, od Allaha ja tražim pomoć protiv ovoga

(1) Prethodno djelo.
(2) El-Me'aridž, 5.

što vi iznosite.»[1] I pored tih riječi on se pojadao Alahu riječima:

﴿إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾

«Ja tugu svoju i jad svoj pred Allahom iznosim.»[2]

Allah ﷻ nas obaviještava o Njegovom poslaniku Ejubu pa kaže:

﴿إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِّعْمَ الْعَبْدُ﴾

«Mi smo znali da je on izdržljiv; divan je on rob bio.»[3] U drugom ajetu je ipak svoj jad i tugu pokazao indirektno, pa kaže:

﴿مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾

«Mene je nevolja snašla, a Ti si od milostivih najmilostiviji!»[4] Sabur se skrnavljuje jadikovanjem na Allaha, a ne ispoljavanjem jada i tuge Allahu.»[5]

Habib El-Basri bi zaplakao kada bi proučio ovaj ajet:

﴿إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِّعْمَ الْعَبْدُ﴾

«Mi smo znali da je on izdržljiv; divan je on rob bio...», rekavši: «Čudo, On je podario sabur i opet je strpljivog pohvalio»,[6] Uzvišen neka je On.

(1) *Jusuf*, 18.
(2) *Jusuf*, 86.
(3) *Sad*, 44.
(4) El-Enbija', 83.
(5) Tehzib medaridžis-salikin, 356. Isto tako pogledaj djelo Ithafus-sadetil-muttekin, 11/85.
(6) Ithafus-sadetil-muttekin, 11/13.

2) Sabur na ustrajanju u činjenju dobrih djela je jedna od najvećih vrsta sabura. Čovjek u pokornosti Allahu mora biti u jednom od tri slučaja:

a- Sabur prije pokornosti, a to je popravljanjem nijeta i nastojanjem da bude čist i iskren u ime Allaha.

b- Ustrajanost u toku pokornosti kako ne bi postao nemaran i nehajan, i kako se ne bi razlijenio u upotpunjavanju adaba i suneta.

c- Ustrajanost nakon pokornosti, kako se ne bi razglasilo njegovo dobro djelo pa sebe izloži mogućem pretvaranju i čuvenju, ili da ga gledaju diveći mu se, a to sve uništava ili narušava dobro djelo. Kaže Uzvišeni:

﴿وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾

«...i ne uništite djela svoja!»(1)

3) Sabur prilikom kakve nesreće i to pri prvom šoku, tj. kad čuješ za nesreću, to je onaj pohvalni i traženi sabur prilikom kušnje.

عن أَنَسِ بنِ مالك ﷺ أَنَّ رسولَ الله أَتى على امْرَأَةٍ تَبْكِي على صَبِيٍّ لها، فقال لها: اتَّقِي اللهَ وَاصْبِرِي، فقالت: وما تُبَالِي بِمُصِيبَتِي، فلمّا ذهب قِيلَ لها: إِنَّهُ رَسُولُ الله، فَأَخَذَها مِثْلُ الْمَوْتِ، فَأَتَتْ بَابَهُ فَلَمْ تَجِدْ على بابِهِ بَوَّابِينَ، فقالت: يا رسولَ الله، لَمْ أَعْرِفْكَ، فقال: إِنما الصَّبْرُ عِنْدَ أَوَّلِ الصَّدْمَةِ.

Enes ibn Malik ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ prošao pored neke žene koja je plakala za umrlim sinom,

(1) *Muhammed*, 33. Vidi djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 11/43-44.

pa joj je rekao: *«Boj se Allaha i saburaj.»* Te mu ona odgovori: «Tebe ne interesuje nesreća koja me zadesila.» Kada je otišao rekli su joj da je to bio Allahov Poslanik ﷺ nakon čega se ona šokirala kao da je čula za smrtan slučaj. Otišla je do njegovih vrata, ali nije našla na njegovim vratima vratare, te je rekla: «O Allahov Poslaniče, nisam te prepoznala.» Tada joj odgovori: *«Sabur se ogleda pri prvom udaru, šoku.»*(1)

(1) Bilježi ga Muslim u poglavlju: Dženaza, tema: Strpljenje se ogleda pri prvom šoku, 6/525.

3. Tevadu' – skromnost

To je jedna od moralnih osobina vjernika. Niko ne posjeduje tu osobinu a da mu Allah nije povećao čast i ugled, ili njegovo ime učinio zvučnijim među ljudima. Svaki musliman koji ne bude okićen ovom osobinom bit će ponižen, ljudi će ga mrziti i izbjegavat će ga.

Fudajl ibn Ijjad, Allah mu se smilovao, je bio upitan o skromnosti pa je rekao: «Skromnost je potčinjena istini, i u isto vrijeme vodi ka istini koja se prihvata bez obzira ko je kazao!»

Neki su pak rekli: «Skromnost je blagost i poniznost.»[1]

Neki ajeti koji govore o fadiletu skromnosti

Mutekebbiru, oholoj osobi, Allahova dobrota je uskraćena kao i Njegova uputa. Kaže Uzvišeni:

﴿سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾

«Odvratit ću od znamenja Mojih one koji se budu bez ikakva osnova na Zemlji oholili.»[2]

Na drugom mjestu je rekao:

﴿كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ﴾

«Tako Allah pečati srce svakog oholog i nasilnog.»[3]

(1) Tehzib medaridždis-salikin, 429.
(2) *El-A'raf*, 146.
(3) *El-Mu'min*, 35.

Neki hadisi koji govore o fadiletima skromnosti i kuđenju kibura – oholosti

Ijjad ibn Hammar ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

إِنَّ اللهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لا يَفْخَرَ أَحَدٌ على أَحَدٍ، ولا يَبْغِي أَحَدٌ على أَحَدٍ.

«Allah mi je oporučio da budete skromni kako ne bi niko nikog potcjenjivao, ili tlačio.»[1]

Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

ما نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مالٍ، وما زادَ اللهُ عَبْداً بِعَفْوٍ إِلاّ عِزّاً، وما تَوَاضَعَ أَحَدٌ لله إِلاّ رَفَعَهُ اللهُ.

«Sadaka neće umanjiti imetak, Allah će čovjeku zbog oprosta povećati ugled. Kogod u ime Allaha bude ponizan, Allah će ga uzdići.»[2]

Ebu Seleme ibn Abdurrahman ibn Avf kaže: «Sastali se Abdullah ibn Omer i Abdullah ibn Amr ibn El-As ﷺ na Mervi i porazgovarali, zatim je Abdullah ibn Amr otišao, a Abdullah ibn Omer je ostao plačući, pa ga neki čovjek zapita: 'Zbog čega plačeš, o Ebu Abdurrahmane?' On

(1) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Džennet, njegove blagodati i njegovi stanovnici, tema: Osobine stanovnika dženneta i džehennema na dunjaluku, 18/323.
(2) Bilježi ga Muslim u svome *Sahihu*, poglavlje: Dobročinstvo, održavanje rodbinskih veza i adabi, tema: Pohvalno je praštati i biti skroman, 16/109.

odgovori: 'Ovaj, tj. Abdullah ibn Amr, kaže da je čuo Allahova Poslanika ﷺ gdje veli:

مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ، كَبَّهُ اللهُ لِوَجْهِهِ فِي النَّارِ.

'Onaj u čijem srcu bude oholosti koliko je jedan trun, Allah će ga oboriti na lice u vatru.'»(1)

Ebu Hurejre ﷺ prenosi od Allahova Poslanika ﷺ da je rekao:

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي حُلَّةٍ تَعْجِبُهُ نَفْسُهُ، مرجّل رَأْسَهُ، يَخْتَالُ فِي مَشْيَتِهِ إِذْ خَسَفَ اللهُ بِهِ، فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

«Dok je neki čovjek išao u lijepoj odjeći, diveći se samom sebi, počešljan, umišljen dok hoda, iznenada ga Allah uništi prekrivši ga zemljom. Takav će potrpan ostati do Sudnjega dana.»(2)

Ibn Omer ﷺ tvrdi da je čuo Allahova Poslanika ﷺ kako kaže:

مَنْ تَعَظَّمَ فِي نَفْسِهِ أَوْ اخْتَالَ فِي مَشْيَتِهِ، لَقِيَ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ.

---

(1) Rekao je hafiz El-Munziri: «Prenosi ga Ahmed, a lanac prenosilaca ovog hadisa su povjerljivi», pogledaj djelo *Et-tergibu vet-terhib*, 3/566, isto tako je rekao i El-Hejsemi u *Medžme'uz-zeva'id*, 1/103.

(2) Bilježi ga Buharija u svome *Sahihu*, poglavlje: Odjeća, tema: Ko spusti odjeću iz oholosti, 6/183.

«Ko sebe bude uzdizao ili oholo hodao, susret će Uzvišenog Allaha ljutog na njega.»(1).

Naš Vjerovijesnik ﷺ je bio najskromniji čovjek i najudaljeniji od oholosti.

Ebu Hurejre ﷺ kaže:

جَلَسَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا مَلَكٌ، فقال جِبْرِيلُ: هذا الْمَلَكُ ما نَزَلَ مُنْذُ خُلِقَ قَبْلَ السَّاعَةِ، فلمَّا نَزَلَ قال: يا مُحَمَّدُ، أَرسَلَنِي إِلَيْكَ رَبُّكَ، أَفَمَلِكاً نَبِيّاً أَجْعَلُكَ أَوْ عَبْداً رَسُولاً؟ قال جبريلُ: تَوَاضَعْ لِرَبِّكَ يا مُحَمَّدُ! بَلْ عَبْداً رَسُولاً.

«Sjeo je Džibril pored Poslanika ﷺ i pogledao u nebesa, kad se pojavi melek. Tada Džibril reče: 'Ovaj melek nije sišao otkako je stvoren, do sada.' Kada je sišao reče: 'Muhammede, poslao me je tvoj Gospodar i pita želiš li da budeš kralj i širiš vjeru, ili da budeš rob - poslanik?' Tad mu Džibril reče: 'Budi skroman svome Gospodaru, o Muhammede.' *'Želim biti rob - poslanik',* odgovori Poslanik ﷺ.'»(2)

Ibn Abbas ﷺ veli da je Allahov Poslanik ﷺ sjedio na zemlji, vezivao ovcu i odazivao se robu koji bi ga pozvao na ječmeni komad hljeba.(3)

---

(1) Rekao je El-Hejsemi u *Medžme'uz-zeva'id*, 1/103: «Bilježi ga Ahmed, a lanac prenosilaca je povjerljiv.»

(2) Imam El-Hejsemi je naveo u *Medžme'uz-zeva'id*, 9/22, da hadis bilježi Ahmed i da je lanac prenosilaca povjerljiv.

(3) Imam El-Hejsemi kaže u *Medžme'uz-zeva'id-u*, 9/23: «Bilježi ga Taberani, a lanac prenosilaca ovog hadisa je dobar.»

Ima li ljepših riječi od pjesnikovih kada veli:
«Ljudi su poprilično slični
njihov otac je Adem, a majka Hava.
Ako u svojim precima imaju neku slavu i čast
kojom bi se ponosili onda bi to bila glina i voda!»

Naši dobri prethodnici su voljeli skromnost i prezirali oholost. Jusuf ibn Esbat, Ez-Zahid je rekao: «Dovoljno je malo se čuvati nedozvoljenog i biti skroman, nego se puno truditi u činjenju dobra.»

Isto tako je rekao: «Krajnja skromnost je da ne sretneš nikog, a da ga ne smatraš boljim od sebe.»[1]

Imam Šafija je rekao: «Skromnost je osobina plemenitih, a oholost je ćud onih koji nisu plemeniti. Skromnost ulijeva ljubav, a uvjerenost u nafaku ulijeva rahatluk.» Također je rekao: «Najčasniji ljudi su oni koji sebe ne vide kao takve, i najbolji su oni koji ne vide svoju dobrotu.»

(1) Bilježi ga Tirmizi, poglavlje: Dobročinstvo i održavanje rodbinskih veza, tema: Predaje o oholosti. Tirmizi je ocijenio ovaj hadis kao hasen – sahih – garib.

Napomene

1. Prva napomena: Želja za lijepom odjećom i dobrim jelom, zatim ljubav prema lijepim stvarima i uživanje na dunjaluku u granicama, ne spadaju u kibur.

عن عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُود عن النَّبيِّ قال: لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كانَ في قَلْبِه مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ، ولا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ كانَ في قَلْبِه مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ إِيمَانٍ. قال: فقال له رَجُلٌ: إِنَّهُ يُعْجِبُنِي أَنْ يَكُونَ ثَوْبِي حَسَناً ونَعْلِي حَسَنَةً. قال: إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، ولكِنَّ الْكِبْرَ مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وغمصَ النَّاس.

Prenosi se od Abdullaha ibn Mesuda ﷺ da je Allahov Poslanik ﷺ rekao: *«Neće ući u Džennet onaj ko bude imao u svom srcu koliko jedan trun oholosti, niti će ući u vatru onaj ko bude imao u svom srcu koliko trun imana.»* Tada mu jedan čovjek reče: «Ja volim da moja odjeća i obuća budu lijepi.» Poslanik ﷺ mu odgovori: *«Allah je lijep i voli ljepotu. Ohol je onaj koji odbija istinu i ko potcjenjuje druge.»*[1]

Imam Tirmizija je rekao: «Neki učenjaci su tumačeći ovaj hadis: *'... niti će ući u vatru onaj ko bude imao u svom srcu koliko trun imana'*, rekli: 'To znači da neće vječno ostati u vatri.'» U tom smislu je i hadis kojeg prenosi Ebu Seid El-Hudri od Poslanika ﷺ:

(1) Bilježi ga imam Tirmizi, poglavlje: Dobročinstvo i održavanje rodbinskih veza, tema: Predaje o oholosti. Tirmizi je ovaj hadis ocijenio kao hasen – sahih – garib.

يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ إِيمَانٍ.

«Izaći će iz vatre onaj ko u svome srcu bude imao koliko trun imana.»

Više tabi'ina je protumačilo ajet:

﴿رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ﴾

«Gospodaru naš, onoga koga Ti budeš u vatru bacio Ti si ga već osramotio...»[1] na način da su rekli: «Onaj ko ostane vječno u vatri je osramoćen.»

2. Druga napomena: Vjernik se mora kloniti kibura i njegovih uzroka, a njih ima sedam: znanje, činjenje dobrih djela, porijeklo, ljepota, snaga, bogastvo, mnoštvo prijatelja.[2]

Ovih sedam svojstava su u osnovi poželjni i pohvalni, ali ona, također, mogu biti uzrok oholosti. Stoga vjernik ovim stvarima ne smije biti opčinjen kako se ne bi uzoholio, da nas Allah sačuva.

(1) *Alu-'Imran*, 192.
(2) Vidi opširnije po ovom pitanju djelo *Ithafus-sadetil-muttekin*, 1/286, i stranice poslije te.

Hadisi koji potiču na lijepa svojstva i izbjegavanje loših

1- Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا.

«Ne smijete sumnjati, jer sumnja čovjeka može odvesti u veliku laž. Nemojte se prisluškivati, nemojte jedni druge špijunirati, ne zavidite jedni drugima, nemojte se svađati i ne mrzite se, već budite, Allahovi robovi, kao braća.»[1]

2- Imran ibn Husajn ﷺ prenosi da je Vjerovijesnik ﷺ rekao:

الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ.

«Stid vodi samo ka dobru.»[2]

3- Džabir ibn Abdullah El-Bedželi kaže da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ.

«Onaj ko se neće smilovati, neće ni biti pomilovan.»[3]

(1) Bilježi ga Buharija, poglavlje: Lijepo ponašanje, tema: Zabranjeno je zavidjeti i svađati se, 8/23.
(2) Prethodno djelo, tema: Stid, 8/11.
(3) Prethodno djelo, tema: Milost prema ljudima i životinjama, 8/11.

4- Numan ibn Bešir ﷺ veli da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْواً تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمى.

«Primjer vjernika u milosti, ljubavi i suosjećajnosti je kao primjer tijela. Ako se jedan dio razboli, na čitavo tijelo će preći nesanica i groznica.»(1)

5- Ebu Šurejh El-Adevi ﷺ tvrdi da je čuo svojim ušima i vidio svojim očima Allahova Poslanika ﷺ gdje veli:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ! قال: وما جائِزَتُهُ يا رسولَ الله؟ قال: يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ، والضِّيافَةُ ثَلاثَةُ أَيَّامٍ، فما كان وراءَ ذلك فَهُوَ صَدَقَةٌ عليه، ومن كان يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أَوْ لِيَصْمُتْ.

«Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka počasti svoga komšiju. Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka gostu dodijeli nagradu koja ga sleduje.» «A šta je njegova nagrada, o Allahov Poslaniče?», povikaše, a on im odgovori: *«Da prenoći dan i noć i da ga hrani tri dana, a ono što je preko toga će mu se računati kao sadaka. Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka priča dobro, ili neka šuti.»*(2)

(1) Prethodno djelo, 8/12.
(2) Prethodno djelo, 8/35.

6- Prenosi Ebu Ejjub El-Ensari ﷺ od Allahovog Poslanika ﷺ da je rekao:

لا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاثِ لَيَالٍ، يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هذا وَيُعْرِضُ هذا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلامِ.

«Nije dozvoljeno muslimanu da svoga brata muslimana zapostavi tri noći; da se susretnu i jedan drugom leđa okrenu, a bolji od njih je onaj koji prvi selam nazove!»(1)

7- Ibn Omer, radijallahu anhuma, veli da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لا يَظْلِمُهُ ولا يسلمُهُ مَنْ كانَ فِي حاجَةِ أَخِيهِ كانَ اللهُ فِي حاجَتِهِ، ومنْ فَرَّجَ عنْ مسلمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ بِها كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيامَةِ، ومنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ.

«Musliman je muslimanu brat, on mu neće načiniti nasilje, niti će ga izdati. Ko pomogne svome bratu, Allah će njemu pomoći. Ko muslimanu otkloni neku brigu, Allah će njemu na Sudnjem danu otkloniti neku od ahiretskih briga. Onaj ko sakrije sramotu muslimana, Allah će njegovu sramotu prekriti na Sudnjem danu.»(2)

(1) Bilježi ga Muslim, poglavlje: Dobročinstvo, održavanje međuljudskih veza i lijepo ponašanje, tema: Zabraneno je zapostavljati čovjeka više od tri dana bez opravdanog šerijatskog razloga, 16/91.
(2) Prethodno djelo, tema: Zabranjeno je činiti nasilje, 16/104.

8- Ebu Hurejre ﷺ prenosi od Allahova Poslanika ﷺ da je rekao:

أَتَدْرُونَ مَنِ الْمُفْلِسُ؟ قالُوا: الْمُفْلِسُ فِينا مَنْ لا دِرْهَمَ له ولا مَتَاعَ. فقال: إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيامة بِصَلاةٍ وصِيامٍ وزكاةٍ، ويَأْتِي قدْ شَتَمَ هذا، وقَذَفَ هذا، وضَرَبَ هذا، فَيُعْطَى هذا مِنْ حَسَنَاته وهذا مِنْ حَسَنَاته، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يَقْضِيَ ما عليه أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عليْه ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ.

«Znate li ko je pravi siromah?» «Pravi siromah po nama je onaj ko nema novca niti imetka», odgovoriše. Tad im on reče: «Pravi siromah je ona osoba od mog ummeta koja će doći na Sudnji dan sa namazom, postom i zekjatom, ali je vrijeđao ovog, narušio čast ovog, otuđio imetak ovog, prolio krv ovog, udario ovog, te se doda ovom od njegovih dobrih djela, i ovom pa kad nestane dobrih djela prije nego riješi račune, onda će se uzimati njihova loša djela i dodavati njemu, a zatim će biti bačen u vatru.»[1]

9- Ebu Hurejre ﷺ prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ zapitao:

(1) Prethodno djelo, 16/105.

أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ؟ قالُوا: اللهُ ورَسُولُهُ أَعْلَمُ! قال: ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ. قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ كانَ فِي أَخِي ما أَقُولُ؟ إِنْ كان فِيه ما تَقُولُ فقدْ اغْتَبْتَهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيه فَقَدْ بَهَتَّهُ.

«Znate li šta je gibet?» «To najbolje zna Allah i Njegov Poslanik», odgovoriše. *«Da spomeneš svoga brata po onom što on ne voli»,* reče. «A šta ako bude istina to što je rečeno?», zapitaše. Tad im se obrati riječima: *«Ako bude istina to što si rekao o njemu, onda si ga ogovorio, a ako ne bude istina, onda si ga potvorio.»*[1]

10- Džerir ibn Abdullah El-Bedželi prenosi da je Allahov Poslanik ﷺ rekao:

مَنْ حُرِمَ الرِّفْقَ حُرِمَ الْخَيْرَ.

«Onaj kome je blagost uskraćena, uskraćeno mu je veliko blago.»[2]

11- Ebu Derda' ﷺ veli da je Vjerovijesnik ﷺ rekao:

لا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ ولا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

«Oni koji mnogo proklinju, na Sudnjem danu neće zaslužiti šefa'at, niti će biti svjedoci.»[3]

12- Ebu Hurejre ﷺ prenosi od Allahovog Poslanika ﷺ da je rekao:

(1) Prethodno djelo, tema: Zabranjeno je ogovaranje, 16/110.
(2) Prethodno djelo, tema: Fadileti blagosti, 16/112.
(3) Prethodno djelo, tema: Zabranjeno je proklinjati stoku i sl., 16/114-115.

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ.

«Nije snažan onaj koji nekog nadhrve, snažan je onaj koji sobom vlada prilikom ljutnje.»(1)

13- Isto tako Ebu Hurejre ﷺ prenosi od Vjerovijesnika ﷺ da je rekao:

لَقَدْ رَأَيتُ رَجُلاً يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ كَانَتْ تُؤْذِي النَّاسَ.

«Vidio sam čovjeka kako uživa u Džennetu zbog drveta kojeg je posjekao i sklonio s puta kako ne bi smetalo ljudima.»(2)

14- Ebu Zerr ﷺ prenosi od Allahova Poslanika ﷺ da je rekao:

لا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ.

«Ne potcjenjuj ništa od dobročinstva, pa čak i to da susretneš svoga brata s nasmijanim licem!»(3)

---

(1) Prethodno djelo, tema: Fadilet onog ko se suzdrži prilikom ljutnje, 16/125.

(2) Prethodno djelo, tema: Fadilet otklanjanja sveg što smeta ljudima s puta, 16/131.

(3) Prethodno djelo, tema: Pohvalno je biti nasmijana i vedra lica i posredovati u onom što nije zabranjeno, 16/136.

Ovo bi bio kraj knjige, Allah je najznaniji i najmudriji. Neka je spas i mir na Allahova miljenika, Muhammeda, njegovu časnu porodicu i sve vjerne ashabe. Zahvala pripada Allahu, Gospodaru svih svjetova.

Sadržaj

Uvod 5

1. Poglavlje

Pojašnjavanje riječi „srce“ i ibadeta vezanih za njega 7

Pojašnjavanje riječi «srce» i ibadeta vezanih za njega 9

Mjesto srčanih ibadeta kod selefa 9

PRVA STUDIJA

Šta se podrazumijeva pod riječju «kalb» - srce 15

DRUGA STUDIJA

Odlike srca i njegova važnost 24

1- Veza između Allaha i roba je srce 24

2- Za srce se vežu obaveze 25

3- Upućeno srce stiče veliku nagradu 26

4- Srčani porivi čovjeku mogu donijeti uspjeh, ali i propast. 27

5- Zdravo srce je faktor uspjeha za pojedinca i za zajednicu 28

TREĆA STUDIJA

Pravila srčanog robovanja 30

ČETVRTA STUDIJA

Komparacija između srčanih i tjelesnih ibadeta..... 32

PETA STUDIJA

Sredstva oživljavanja srca..... 49
1- Zikr – spominjanje Allaha.....49
2- Podsjećanje na smrt.....49
3- Posjećivanje mezara 50
4- Posjećivanje dobrih ljudi i ugledanje na njihova dobra djela 51

ŠESTA STUDIJA

Šta kvari srce..... 53
1- Okupiranje i vezanje srca za nešto drugo mimo Allaha 53
2- Grijesi.....53
3- Prekomjerno druženje s ljudima 54
4- Pretjerivanje u jelu i piću.....55
5- Pretjerano spavanje.....56

2. Poglavlje

Govor o glavnim srčanim ibadetima 57

Govor o glavnim srčanim ibadetima 59

1. Ihlas - iskrenost 60
Značenje 60
Teškoća sticanja ihlasa.....64
Vrijednost i uticaj ihlasa 66
1- Ihlas je osnova i vrhunac svakog djela *66*
2- Ihlas uveličava djelo i nagradu 71
3- Ihlas čisti srce 72
4- Ustrajavanje na dobrim djelima..... 73
5- Preobražavanje mubaha u ibadet..... 74
6- Ihlas je put do Allahove bliskosti i pomoći 75

Primjeri izostanka ili krnjavosti ihlasa 76
Načela i napomene.....81
Pokazatelji ihlasa.....85
Šta će nam pomoći u jačanju ihlasa 85
1- Dova i obraćanje Allahu..... 85
2- Znanje..... 86
3- Trud..... 86
4- Druženje sa iskrenima 86
5- Iščitavanje biografije dobrih prethodnika, a i onih koji su došli poslije njih od dobrih ljudi. 86

2. Tevba – pokajanje 88
Značenje tevbe i koji je njen propis.....94
Podjela grijeha.....95
Razlozi koji mali grijeh pretvaraju u veliki.....96
1- Upornost i ustrajavanje u malom grijehu..... 96
2- Omalovažavanje grijeha 97
3- Radovanje malom grijehu..... 98
4- Pogrešno shvatanje Allahovog prikrivanja grijeha i Njegove blagosti..... 99
5- Da ti Allah sakrije grijehe, a ti ih razotkriješ..... 100
6- Da počinilac grijeha bude učenjak za kojim se mase povode, ili čovjek koji je poznat po pobožnosti..... 101
Uslovi pokajanja od malih i velikih grijeha..... 102
Uslovi pokajanja od malih grijeha 102
Uslovi pokajanja od velikih grijeha 105
Znakovi primljene tevbe..... 110
Pravila i napomene 114
Poučne priče nekih pokajnika..... 120
1- Pokajanje čovjeka koji je ubio 99 osoba..... 120
2- Pokajanje Maiza ibn Malika..... 122
3- Pokajanje El-Gamidije..... 124
4- Tevba Kjaba ibn Malika ﷺ..... 126
5- Pokajanje Zazana El-Kindija..... 143
6- Pokajanje El-Fudajla ibn Ijada 144

3. Tevekkul – Oslanjanje na Allaha 146

Šta znači riječ «tevekkul» 147
Stepeni ljudi u tevekkulu 148
Najvredniji tevekkul 149
Najobuhvatniji i najkorisniji tevekkul 149
Stepeni tevekkula 155
Veza između tevekkula i uzroka stvari 157
Tragovi tevekkula 163
Koje stvari potpomažu tevekkul 163
Prepreke tevekkula 164
Pravila i napomene 164

4. El-Havf - strah od Allaha 167
Neke izreke selefa o strahu prema Allahu 170
Primjeri Poslanikovog straha i nekih dobrih ljudi ovog ummeta 172
Strah koji se traži i koji je pohvalan 178

5. Er-Redža' (nada u Allahovu milost) 178
Šta je Er-Redža' 178
Vrste nada u Allahovu milost 179
Koji stepen ima redža'a 180
Zašto je potrebna nada u Allahovu milost 181
Da li postoji veza između Er-Redža'a i El-Havfa 181
Primjeri nade u Allahovu milost 183

Neke bitnije moralne osobine 187

Neke bitnije moralne osobine 189

1. Sidk - istinoljubivost 190
Neki ajeti koji govore o fadiletu istinoljubivosti 190
Neke izreke o vrijednosti i srži istinoljubivosti 191
Neki hadisi koji govore o fadiletu istinoljubivosti 192

Podjela istinoljubivosti 195

2. Sabur – strpljenje 198
Značenje 198
Neki ajeti koji govore o fadiletu sabura 198
Neki hadisi koji govore o fadiletu sabura 199
Neke izreke o vrijednosti i značenju sabura 202
Vrste sabura 203
Napomene 204

3. Tevadu' – skromnost 208
Neki ajeti koji govore o fadiletu skromnosti 208
Neki hadisi koji govore o fadiletima skromnosti i kuđenju kibura – oholosti 209
Napomene 214
Hadisi koji potiču na lijepa svojstva i izbjegavanje loših 216

Sadržaj 225